МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БАКАЛІНА ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК342.9:339.543:336.24(477)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ **О. М. Бакаліна**

Ідентичний за змістом з тим, що подано до спеціалізованої вченої ради

Науковий керівник:
Банах Сергій Володимирович,
доктор юридичних наук, професор

Тернопіль – 2025

АНОТАЦІЯ

Бакаліна О. М. Адміністративно-правовий статус митних органів України: сучасний стан та напрями модернізації. **–** Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ, 2025; Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2025.

Дисертація є комплексним дослідженням адміністративно-правового статусу митних органів України: сучасний стан та напрями модернізації.

У сучасних умовах розвитку правової держави та інтеграції України до європейського правового простору особливого значення набуває ефективне функціонування митних органів як складової системи органів публічної адміністрації. Система митних органів України виконує вагому роль у забезпеченні економічної безпеки держави, захисті її фінансових інтересів, регулюванні зовнішньоекономічної діяльності та забезпеченні належного контролю за переміщенням товарів і послуг через державний кордон.

Останні роки стали періодом суттєвих змін у законодавстві, структурі та функціонуванні митних органів. Незважаючи на позитивні зрушення, низка проблем, пов’язаних із правовою невизначеністю, обмеженою інституційною спроможністю митних органів, все ще залишається актуальною.

У роботі проведено теоретичний та порівняльно-правовий аналіз доктринальних підходів до виокремлення особливостей митної політики. Науковці виділяють такі основні підходи, як: класичний, ліберальний та протекціоністський, що, в свою чергу, поділяється на селективний, колективний, соціальний та горизонтальний протекціонізм. Також існує доктрина неомеркантилізму та прагматизму.

Здійснено аналіз основних нормативно-правових актів, а також тих, які були прийняті в період дії воєнного стану на території України, та визначено, що вони спрощують порядок митного оформлення товарів, гуманітарної допомоги, транспортних засобів, а також надають певні пільги для імпортерів, що позитивно впливає на врегулювання митних правовідносин у цей особливий час.

Аргументовано, що діяльність митних органів є специфічним видом державної діяльності, що пов'язана із забезпеченням дотримання митного законодавства та створенням умов для розширення зовнішньої торгівлі, і тісно стикається з діяльністю інших органів державної влади.

З позицій системного підходу виокремлено такі властивості діяльність митного органу: складна система, за рахунок якої формується структура митного органу, цілі та завдання діяльності, визначається сукупністю методів і засобів їх виконання; організаційна система, яка передбачає взаємодію трудових, фінансових, технічних, матеріальних та інформаційних ресурсів; відкрита система, яка піддається впливу факторів зовнішнього середовища; динамічна система, в якій надання послуг, виконання процедур та операцій потребують тимчасових витрат; замкнена система, яка передбачає наявність на зворотний зв'язок; система з ймовірним характером процесів, що протікають.

Обґрунтовано, що систему митних органів України можна визначити як обумовлену функціональною спільністю сукупність самостійних ланок, що характеризуються єдиними цілями та завданнями, а також вертикальною підпорядкованістю нижчестоящих ланок вищестоящим. При цьому кожен орган у відповідності до свого місця і становища у загальній системі відіграє відповідну роль, виконуючи більший чи менший об'єм функцій, що покладаються державою на митні органи загалом.

Митні органи становлять єдину державну централізовану систему, яка включає: Державну митну службу України; митниці; митні пости; спеціалізовані навчальні заклади та науково-дослідну установу.

Доведено, що цільова установка діяльності митних органів визначається завданнями та функціями, віднесеними до їхньої прерогативи. Виходячи з цього, виділено три основні цілі, які стоять перед митними органами: сприяння розвитку зовнішньої торгівлі України, здійснення митного оформлення та контролю, реалізація правоохоронної діяльності.

На основі проведеного аналізу завдань, що покладено на митні органи, запропоновано у Митному кодексі України більш чітко та лаконічно закріпити лише ті основні завдання митних органів, які ґрунтуються на основі пріоритетних напрямків митної політики України та виконання яких обумовлене цілями (метою) діяльності системи митних органів на сучасному етапі, а саме: формування митної політики України, організація взаємодії та координація діяльності державних органів та інших організацій у сфері реалізації митної політики України; захист національних інтересів та національної безпеки держави; вжиття заходів щодо митного регулювання торгово-економічних відносин, стягнення митних платежів, забезпечення дозвільного порядку переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України; здійснення та удосконалення митного контролю та митного оформлення, а також створення умов, сприяючих прискоренню товарообігу; участь у формуванні митного законодавства України та здійснення контролю за його дотриманням; формування та розвиток митної інфраструктури України; боротьба з контрабандою, іншими порушеннями митних правил, сприяння у боротьбі з міжнародним тероризмом; міжнародне співробітництво України у сфері митної діяльності, а також налагодження співробітництва з митними та іншими компетентними органами іноземних держав, міжнародними організаціями, які займаються питаннями митної справи.

З’ясовано, що функції митних органів становлять результат поділу змісту їх діяльності на відносно однорідні, взаємопов’язані напрямки впливу.

Відповідно до змісту чинного законодавства, де закріплені основні цілі та завдання митних органів, запропоновано функції митних органів розділити

на такі види: організаційна,фіскальна, інформаційно-консультативна, митного оформлення та митного контролю, координуюча, валютного контролю, превентивна, правоохоронна, статистична, сервісна, соціальна, регулятивна, захисна, профілактично-виховна, міжнародного співробітництва.

Визначено, що ефективність діяльності митних органів у загальному розумінні полягає у їх здатності забезпечувати високий рівень митного обслуговування та здійснювати належний митний контроль, що сприяє максимально точному обліку товарообігу через митний кордон України та наповненню державного бюджету за рахунок податкових надходжень від зовнішньоекономічної діяльності.

Доведено, що на рівень ефективності роботи митних органів істотно впливають низка ключових факторів, серед яких: результативність митної політики, якість митного адміністрування, ефективність управлінського та адміністративного потенціалу митної служби, раціональне використання інформаційних ресурсів і матеріально-технічної бази, а також роль людського чинника.

Виділено та проаналізовано основні напрями удосконалення роботи митних органів України в умовах воєнного стану, такі як: ведення електронного документообігу, спрощення та гнучкість митних процедур, покращення ефективності системи адміністрування митних органів, боротьба з контрабандою та запобігання порушенням митних правил, митна інтеграція з ЄС.

З’ясовано, що міжнародне співробітництво України у митній сфері є ключовим елементом забезпечення економічної стабільності та національної безпеки. Адаптація митного законодавства до міжнародних стандартів, зокрема через впровадження принципів Кіотської конвенції, Угоди про спрощення процедур торгівлі та положень Угоди про асоціацію з ЄС, сприяє модернізації митної системи, спрощенню процедур і зниженню рівня корупції.

Аналіз зарубіжного досвіду правового забезпечення організації та функціонування митних органів свідчить, що ефективність митної системи залежить від адаптації міжнародних стандартів до національних реалій. Успішні моделі країн ЄС, таких як Німеччина, Франція та Польща, базуються на використанні Митного Кодексу Союзу, який забезпечує уніфікацію процедур, цифровізацію та прозорість.

Важливими напрямами є впровадження автоматизованих систем аналізу ризиків, що дозволяє зосередити контроль на ризикових операціях, мінімізуючи адміністративні бар'єри. Використання електронних систем декларування, механізму «єдиного вікна» та автоматизації процесів сприяє спрощенню торгівлі, зниженню корупційних ризиків і зміцненню довіри бізнесу до митних органів.

Ключові слова: митні органи, адміністративно-правовий статус, митна політика України, система митних органів України, нормативно-правові акти, міжнародні правові засади, воєнний стан, міжнародне співробітництво.

ANNOTATION

Bakalina O. M. Administrative and legal status of the customs authorities of Ukraine: current status and directions for modernization. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law – Open International University of Human Development «Ukraine», Kyiv, 2025; West Ukrainian National University, Ternopil, 2025.

The dissertation is a comprehensive study of the administrative and legal status of the customs authorities of Ukraine: the current state and directions of modernization.

In today's context of the development of the rule of law and Ukraine's integration into the European legal space, the effective functioning of customs

authorities as a component of the system of public administration bodies is of particular importance. The system of customs authorities of Ukraine plays an important role in ensuring the economic security of the state, protecting its financial interests, regulating foreign economic activity and ensuring proper control over the movement of goods and services across the state border.

Recent years have seen significant changes in the legislation, structure and functioning of the customs authorities. Despite the positive developments, a number of problems related to legal uncertainty and limited institutional capacity of the customs authorities still remain.

The article provides a theoretical and comparative legal analysis of doctrinal approaches to the identification of customs policy features. Scholars identify such main approaches as: classical, liberal and protectionist, which, in turn, is divided into selective, collective, social and horizontal protectionism. There is also the doctrine of neo-mercantilism and pragmatism.

The author analyzes the main regulatory legal acts, as well as those adopted during the period of martial law in Ukraine, and determines that they simplify the procedure for customs clearance of goods, humanitarian aid, vehicles, and also provide certain benefits for importers, which has a positive impact on the regulation of customs relations in this special time.

It is argued that the activities of customs authorities are a specific type of state activity related to ensuring compliance with customs legislation and creating conditions for the expansion of foreign trade, and are closely related to the activities of other public authorities.

From the standpoint of the systemic approach, the following properties of the customs authority's activities are distinguished: a complex system, which forms the structure of the customs authority, goals and objectives of its activities, and is determined by a set of methods and means of their implementation; an organizational system that involves the interaction of labor, financial, technical, material and information resources; an open system that is subject to the influence of environmental factors; a dynamic system in which the provision of services,

performance of procedures and operations require time;closed system, which implies the presence of feedback; system with a probabilistic nature of the processes taking place.

It is substantiated that the system of customs authorities of Ukraine can be defined as a set of independent units characterized by common goals and objectives, as well as by vertical subordination of lower units to higher units, due to functional commonality. At the same time, each body, in accordance with its place and position in the overall system, plays a corresponding role, performing a greater or lesser scope of functions assigned by the state to the customs authorities in general.

Customs authorities constitute a single centralized state system, which includes: the State Customs Service of Ukraine; customs offices; customs posts; specialized educational institutions and research institutions.

It is proved that the purpose of the customs authorities is determined by the tasks and functions within their prerogative. Based on this, the author identifies three main objectives of the customs authorities: promotion of foreign trade of Ukraine, customs clearance and control, and law enforcement activities.

Based on the analysis of the tasks assigned to the customs authorities, it is proposed that the Customs Code of Ukraine should more clearly and concisely set out only the main tasks of the customs authorities,which are based on the priority directions of the customs policy of Ukraine and the implementation of which is conditioned by the objectives (purpose) of the customs authorities' system at the present stage, namely, the formation of the customs policy of Ukraine,organization of interaction and coordination of activities of state bodies and other organizations in the field of implementation of the customs policy of Ukraine; protection of national interests and national security of the state; taking measures for customs regulation of trade and economic relations, collection of customs duties, ensuring the permissive procedure for the movement of goods and vehicles across the customs border of Ukraine;implementation and improvement of customs control and customs clearance, as well as creation of conditions conducive to accelerating

the turnover of goods; participation in the development of the customs legislation of Ukraine and control over its observance; formation and development of the customs infrastructure of Ukraine; combating smuggling and other violations of customs rules, assistance in the fight against international terrorism; international cooperation of Ukraine in the field of customs activities, as well as establishing cooperation with customs and other competent authorities of foreign countries, international organizations dealing with customs issues.

It is found that the functions of customs authorities are the result of dividing the content of their activities into relatively homogeneous, interrelated areas of influence.

In accordance with the content of current legislation, which sets out the main goals and objectives of customs authorities, the author proposes to divide the functions of customs authorities into the following types: organizational, fiscal, information and advisory, customs clearance and customs control, coordinating, currency control, preventive, law enforcement, statistical, service, social, regulatory, protective, preventive and educational, and international cooperation.

It is determined that the effectiveness of customs authorities in the general sense lies in their ability to provide a high level of customs services and exercise proper customs control, which contributes to the most accurate accounting of trade across the customs border of Ukraine and filling the state budget through tax revenues from foreign economic activity.

The author proves that the level of efficiency of customs authorities is significantly influenced by a number of key factors, including: the effectiveness of customs policy, the quality of customs administration, the efficiency of the management and administrative potential of the customs service, the rational use of information resources and material and technical base, and the role of the human factor.

The author identifies and analyzes the main areas of improvement of the work of the customs authorities of Ukraine under martial law, such as electronic document management, simplification and flexibility of customs procedures,

improvement of the efficiency of the customs administration system, combating smuggling and preventing violations of customs rules, and customs integration with the EU.

The article shows that Ukraine's international cooperation in the customs sphere is a key element of ensuring economic stability and national security. Adaptation of customs legislation to international standards, in particular through the implementation of the principles of the Kyoto Convention, the Trade Facilitation Agreement and the provisions of the EU Association Agreement, contributes to the modernization of the customs system, simplification of procedures and reduction of corruption.

An analysis of foreign experience in legal support of the organization and functioning of customs authorities shows that the effectiveness of the customs system depends on the adaptation of international standards to national realities. Successful models of EU countries, such as Germany, France, and Poland, are based on the use of the Union Customs Code, which ensures unification of procedures, digitalization, and transparency.

An important area is the introduction of automated risk analysis systems, which allows to focus control on risky operations while minimizing administrative barriers. The use of electronic declaration systems, the single window mechanism, and process automation helps to facilitate trade, reduce corruption risks, and strengthen business confidence in the customs authorities.

Key words: customs authorities, administrative and legal status, customs policy of Ukraine, system of customs authorities of Ukraine, regulations, international legal principles, martial law, international cooperation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бакаліна О. М. Адміністративно-правовий статус митних органів України: поняття та структура. *Європейські перспективи*. 2021. № 2. С. 224-231.

2. Бакаліна О. М. Основні етапи становлення та розвитку національної митної системи після проголошення незалежності України. *Право UA*. 2022. № 2. С. 242-248.

3. Бакаліна О. М. Поняття та особливості компетенції митних органів України у галузі митної справи. *Європейські перспективи*. 2022. № 3. С. 242-249.

4. Bakalina O. Administrative activities of customs bodies of Ukraine: concepts and specific features. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2024. № 12. P. 20-25.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бакаліна О. М. Поняття та структурні елементи адміністративно-правового статусу митних органів України. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ*: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 400-404.

6. Бакаліна О. М. Митне співробітництво України з Республікою Польща. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С. 481-483.

7. Бакаліна О. М. Співпраця з питань митної справи України і Молдови. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 року). Тернопіль, 2024. С. 348-350.

8. Бакаліна О. М. Виклики у діяльності митних органів в період становлення незалежності України. *Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти*: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 25 квітня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 93-97.

9. Бакаліна О. М. Впровадження національних автоматизованих систем митного контролю та оформлення. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді*: збірник матеріалів VII Міжнародної наукової студентської конференції (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 240-242.

ЗМІСТ

ВСТУП 14

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ 22
1.1.Основні передумови створення і формування митних органів 22
1.2.Доктринальні підходи до визначення особливостей митної політики 50
1.3.Нормативно-правове забезпечення функціонування митних органів України 70
Висновки до Розділу 1 88

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 90
2.1. Система митних органів України та їх діяльність у період війни 90
2.2. Цілі, завдання та функції митних органів України 121
2.3. Напрями покращення роботи митних органів України в умовах воєнного стану 153
Висновки до Розділу 2 174

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ 177
3.1. Міжнародне співробітництво України з питань митної справи 177
3.2. Зарубіжний досвід правового забезпечення організації та функціонування митних органів 200
3.3. Шляхи імплементації міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльність митних органів України 220
Висновки до Розділу 3 233

ВИСНОВКИ 237

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 247

ДОДАТКИ 274

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глибоких соціально-економічних трансформацій, євроінтеграційних процесів та глобалізації міжнародної торгівлі митна система України набуває стратегічного значення для національної безпеки, економічної стабільності та ефективного державного управління. Митні органи відіграють ключову роль у реалізації митної політики держави, забезпеченні належного контролю за переміщенням товарів через митний кордон, а також у наповненні державного бюджету. У зв'язку з цим дослідження їхнього адміністративно-правового статусу, механізмів функціонування та напрямів модернізації є надзвичайно актуальним.

Після набуття незалежності Україна поступово формувала власну митну систему, орієнтовану на демократичні принципи управління та міжнародні стандарти. З моменту підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом питання гармонізації митного законодавства, підвищення прозорості митних процедур та посилення інституційної спроможності митних органів стали пріоритетними. Проте, незважаючи на певний прогрес, митна сфера залишається вразливою до корупційних ризиків, правової невизначеності та адміністративної неефективності.

Сучасні виклики, пов'язані з війною, посиленням прикордонного контролю, перебоями у логістичних ланцюгах та переорієнтацією зовнішньоекономічних зв'язків, ще більше ускладнюють функціонування митної системи. Водночас зростає потреба в її цифровізації, дерегуляції та адаптації до нових умов. У цьому контексті важливо не лише оновити технічну базу митних органів, але й переглянути їх адміністративно-правовий статус – правові засади діяльності, функціональні повноваження, структуру, підзвітність, взаємодію з іншими органами державної влади.

Недостатня врегульованість окремих аспектів статусу митних органів, відсутність чіткого розмежування повноважень, дублювання функцій з іншими

державними інституціями спричиняють управлінську неефективність та знижують рівень правової визначеності. Це потребує глибокого теоретичного переосмислення та обґрунтування нових підходів до модернізації митної системи з точки зору адміністративного права.

Крім того, адміністративно-правовий статус митних органів нерозривно пов'язаний із проблемами кадрового забезпечення, підзвітності та прозорості діяльності. Законодавче закріплення прав, обов'язків, гарантій і меж повноважень працівників митниці має суттєвий вплив на законність їхніх дій, рівень правового захисту громадян і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Вивчення сучасного стану правового регулювання цієї сфери дозволяє виявити прогалини та суперечності, а також запропонувати науково обґрунтовані шляхи їх подолання.

Таким чином, обрана тема дослідження має вагоме теоретичне й прикладне значення. З одного боку, вона сприяє поглибленню наукового розуміння природи та особливостей адміністративно-правового статусу митних органів, з іншого – створює підґрунтя для формування ефективної моделі їх модернізації як ключового елементу системи публічної адміністрації. В умовах трансформації державного управління, імплементації норм і стандартів Європейського Союзу, а також зростання актуальності безпекових викликів, дана проблематика набуває особливої значущості та стратегічної важливості для забезпечення належного функціонування митної системи України.

Для формування теоретичної основи дослідження адміністративно-правового статусу митних органів України в роботі використовувались праці таких науковців, як: К. А.Андрющенко, О. Ю. Бусол, Т. О. Войченко, С. М. Гаман, О. Я. Герчаківська, Г. В. Грянка, Т. М. Губарєва, І. О. Гуменюк,К. І. Гунько, Є. В. Додін, Л. М. Дорофеєва, Ю. В. Драганчук, О. Ю. Дрозд, О. О. Дячок, Ю. О. Кахович, М. М. Кібальник, К. М. Колесников, С. П. Коляда, В. Т. Комзюк, М. А. Кривонос, Ю. С. Костишин, А. М. Куліш, Т. І. Купіна, Р. І. Лемеха, В. Ю. Ложкін,

С. О. Макарова, А. П. Макогон, О. С. Нагорічна,І. А. Овчаренко, І. О. Панов, Д. В. Приймаченко, Л. І. Прокопчук, В. А. Туржанський, О. П. Федотов, Л. В. Шевченко, О. Р. Щевчук, Н. В. Щербатюк,І. В. Яромій та інших вчених.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дослідження проводилось у контексті Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.05.2020 р. № 569-р «Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну митну політику», Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та плану заходів з її реалізації (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р), Національної стратегії доходів України до 2030 року (Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218-р), Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є дослідження адміністративно-правового статусу митних органів України, визначення особливостей його сучасного стану та окреслення напрямів модернізації.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації необхідно вирішити такі наукові *завдання:*

– визначити основні передумови створення і формування митних органів;

– охарактеризувати доктринальні підходи щодо особливостей митної політики України;

– здійснити аналіз нормативно-правового забезпечення функціонування митних органів в Україні;

– дослідити систему митних органів України та їх діяльність у період війни;

– сформулювати цілі та окреслити завдання й функції митних органів України;

– означити напрями удосконалення роботи митних органів України в умовах воєнного стану;

– проаналізувати основні аспекти міжнародного співробітництва України з питань митної справи;

– вивчити зарубіжний досвід правового забезпечення організації та функціонування митних органів;

– окреслити шляхи імплементації міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльності митних органів України.

Об'єктом дослідження є суспільно-правові відносини, що пов'язані з визначенням адміністративно-правового статусу митних органів України, а також особливостей його сучасного стану та напрямів модернізації.

Предметом дослідження виступає адміністративно-правовий статус митних органів України в умовах сучасного стану.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи стали загальнонаукові та спеціально-правові методи наукового пізнання. Зокрема, історико-правовий метод надав можливість проаналізувати основні передумови створення і формування митних органів (*підрозділ 1.1.*). Догматичний метод використано при аналізі доктринальних підходів щодо особливостей митної політики України (*підрозділи 1.2.*). Формально-юридичний метод застосовано для розкриття змісту правових норм відповідного законодавства (*підрозділ 1.3.*). Системний і структурно-функціональний методи допомогли у дослідженні системи митних органів України в період війни (*підрозділ 2.1.*). З'ясування цілей, завдань та функцій митних органів України здійснено з використанням методів аналізу та синтезу (*підрозділ 2.2.*). Завдяки використанню діалектичного методу наукового пізнання охарактеризовано напрями покращення роботи митних органів України в умовах воєнного стану (*підрозділ 2.3.*). Теоретико-прогностичний метод і метод абстрагування було використано під час дослідження міжнародного співробітництва України з питань митної справи (*підрозділ 3.1.*). Застосовування методу порівняльного правового

дослідження дозволило здійснити аналіз зарубіжного досвіду правового забезпечення організації та функціонування митних органів (*підрозділ 3.2.*). Метод правового прогнозування надав можливість окреслити шляхи імплементації міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльності митних органів України (*підрозділ 3.3.*). Метод моделювання застосовано як універсальний для наукової аргументації низки висновків та пропозицій при розробленні рекомендацій, спрямованих на удосконалення адміністративно-правового статусу митних органів України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших в українській юридичній науці комплексним дослідженням адміністративно-правового статусу митних органів України в умовах сучасного стану. Наукова новизна отриманих результатів відображається у таких положеннях і висновках, що виносяться на захист:

вперше:

– обґрунтовано виокремлення нового VII періоду функціонування і переформатування митних органів, передумовами якого стала збройна агресія російської федерації проти України;

– проведено аналіз динаміки реалізації нормативно-правового забезпечення здійснення митної політики із врахуванням законодавчих змін, ухвалених у період дії воєнного стану;

– запропоновано доповнити Митний кодекс України окремою статтею під назвою «Функції митних органів», в якій закріпити авторське визначення даного поняття: «функції митних органів як відносно самостійні, специфічні та різнобічні компоненти діяльності митних органів, що спрямовані на досягнення основних цілей і виконання завдань, покладених на них відповідно до законодавства» та перелік їх видів;

удосконалено:

– дослідження заходів модернізації митної політики України на основі здійснення гармонізації та приведення митного законодавства України у відповідність до норм СОТ та ЄС; цифрової трансформації, яка передбачає

впровадження сучасних ІТ технологій для автоматизації митних процедур; посилення контролю за митними кордонами для боротьби з контрабандою; модернізації митних пунктів пропуску для підвищення їх пропускної спроможності;

– бачення про перелік основних критеріїв та способів визначення оцінки якості надання послуг національними митними органами, до яких слід віднести: компетентність та професіоналізм; затрати; матеріально-технічне забезпечення; ефективність проведення митного контролю; забезпечення інформаційної безпеки митними органами; захист прав інтелектуальної власності;

– систему основних напрямів діяльності митних органів України в умовах воєнного стану;

– наукову позицію щодо визначення поняття «міжнародне співробітництво України у митній справі», під яким слід розуміти комплексну діяльність органів державної влади, насамперед митних органів України, спрямовану на розвиток партнерських відносин із іншими державами, міжнародними організаціями та інституціями для гармонізації митного законодавства, забезпечення ефективного контролю, спрощення міжнародної торгівлі, боротьби з митними правопорушеннями та захисту економічних інтересів держави на основі принципів взаємності, прозорості та відповідності міжнародним стандартам і нормам;

набули подальшого розвитку:

– визначення понять «митна політика» як система організаційних, правових, політичних та економічних заходів, які впроваджуються державою, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування митних органів з метою регулювання зовнішньоекономічних відносин та захисту національної безпеки у сфері митної справи та «система митних органів» як обумовлена функціональною спільністю сукупність самостійних ланок, що характеризуються єдиними цілями та завданнями, а також вертикальною підпорядкованістю нижчестоящих ланок вищестоящим;

– висновок щодо необхідності створення у структурі Державної митної служби України Департаменту митного консультування та стратегічного партнерства;

– наукові підходи до впровадження автоматизованих систем аналізу ризиків, що дозволяє зосередити контроль на ризикових операціях, мінімізуючи адміністративні бар'єри. Аргументовано, що використання електронних систем декларування, механізму «єдиного вікна» та автоматизації процесів сприяє спрощенню торгівлі, зниженню корупційних ризиків і зміцненню довіри бізнесу до митних органів;

– дослідження двостороннього митного співробітництва України з Республікою Польща, Республікою Молдова, Румунією, Словацькою Республікою, Угорською Республікою.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки та рекомендації, які містяться в роботі, можуть бути використані в:

– науково-дослідній діяльності – для наступних наукових досліджень адміністративно-правового статусу митних органів України;

– нормотворчій діяльності – для підготовки пропозицій щодо внесення змін до законодавства, яким урегульовано питання адміністративно-правового статусу митних органів України;

– правозастосовній діяльності – з метою удосконалення питання адміністративно-правового статусу митних органів України;

– освітньому процесі закладів вищої освіти – для розробки навчальних програм, навчально-методичних комплексів, монографій, навчальних посібників та підручників із дисциплін: «Адміністративне право», «Актуальні питання адміністративного права та процесу», «Адміністративно-деліктне право».

Особистий внесок здобувача. Дисертація, усі наукові пошуки і дослідження у процесі її написання, висновки та результати здійснювались й отримувались здобувачем самостійно.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях: VI міжнародній науково-практичній конференції «Російсько-українська війна: право, безпека, світ» (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2022 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти» (м. Тернопіль, 25 квітня 2024 р.); VII Міжнародній науковій студентській конференції «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати цього дослідження відображені у 9 наукових публікаціях, з-поміж яких 3 статті опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 стаття – у виданні іноземної держави та 5 тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які об’єднують дев’ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 279 сторінок, з яких 233 сторінки основного тексту. У роботі наведено 4 додатки. Список використаних джерел містить 255 найменувань.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

1.1. Основні передумови створення і формування митних органів

Належне функціонування системи митних органів є важливим інструментом внутрішньої та зовнішньої політики держави, оскільки їх робота впливає на регулювання низки економічних процесів та має своїм ключовим завданням визначення процесів, умов, обставин, результатів діяльності й взаємодії суб'єктів відповідних суспільних відносин та тенденції їх розвитку. Діяльність митних органів пов'язана в цілому і з національною безпекою держави та є підґрунтям для визначення стратегічних цілей і пріоритетів державної митної політики у сфері забезпечення фінансової безпеки. Завдяки якісному нормативно-правовому та організаційному регулюванню в митній сфері, держава може отримувати великі доходи, шляхом ефективного здійснення всіх заходів внутрішньої та зовнішньої політики, захищаються інтереси виробників, постачальників та загалом усіх суб'єктів господарювання й зовнішньоекономічної діяльності.

Митні органи займають провідне місце в системі органів публічного адміністрування, адже їхня діяльність спрямована на реалізацію зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України. Згідно з Митним Кодексом України «Державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики» [1].

Здійснення дослідження історичних засад та передумов становлення, формування та розвитку митної системи, аналіз законодавства з питань

митної справи дає можливість проаналізувати проблеми та ризики функціонування митних органів в кожному історичному періоді їх функціонування, тим самим виявити недоліки та сформувати напрями вдосконалення адміністративного управління в організації роботи митних органів, так і в митній сфері загалом.

Пропонуємо передумови створення і формування митних органів розглядати в контексті історичного розвитку інституту митної системи, який більшість науковців поділяють на шість історичних періодів, а саме: «I – Античний або Докиївський період (V ст. до н.е. – VIII ст. н.е.); II - період Київської Русі (XI – XVII ст.); III – період Козацтва та Гетьманщини (XVI ст. – перша половина XVIII ст.); IV– період входження українських земель до російської імперії (кінець XVIII ст. – початок XX ст.); V – Радянський період (1917-1991 рр.); VI – період незалежної України (з 1991 р.)» [2, с. 11].

Початок збройної агресії російською федерацією проти України вважаємо початком VII періоду в діяльності всіх органів публічної влади, зокрема і в митній сфері. Даний період триває до сьогодні і, припускаємо, що буде включати своїм етапом і післявоєнний час.

Історія виникнення митних відносин на території сучасної України своїм корінням сягає стародавніх часів. Умовно більшість науковців іменують цей період «Античний або Докиївський», який в часових рамках тривав з V ст. до н.е. до VIII ст. н.е.

В V-VII ст. до н.е. в Ольвії та Херсонесі, а також в інших містах у Причорномор'ї і скіфській державі митні і торговельні збори вважилися чи не найважливішим джерелом державних доходів, отриманих від купців-мандрівників. Вже тоді облаштовувалися порти, в межах яких діяли перші митниці, в яких митну статистику вели так звані «елліменісти», заповнюючи спеціальні списки «апографай» [4, с. 20]

Первинні митно-податкові функції в полісах здійснювали «діойкети», тобто особи, що «стояли на чолі управління» [3, с. 11]. Згодом фінансовими надходженнями став завідувати скарбник держави або верховний

розпорядник фінансів. Вони контролювали всі прибутки держави, в тому числі митні збори і штрафи.

У період з II до останньої чверті I ст. до н. е. в Херсонесі саме діойкети отримали повноваження щодо ініціювання прийняття постанов народними зборами, мали право конфісковувати майно у боржників, нараховуючи їм також пеню за прострочку платежів, або ж скасовувати їх борги, про що вони мали щорічно звітувати у народних зборах. Також діяли спеціальні колегії, що підпорядковувалися раді та народним зборам.

В Ольвії ж діяли спеціальні колегії: «колегія дев'яти і колегія семи», які завідували державним скарбом та священною скарбницею відповідно [4, с. 24].

Однак, ми не можемо стверджувати, що на той час вже існувала спеціалізована митна служба, тому що усі податки і митні збори за жеребом або на аукціонах могли стягувати також і приватні об'єднання відкупників та чиновники, які попри це мали й інші обов'язки – фінансові, поліцейські, податкові тощо.

Ситуація змінилась вже в періоди архаїки, класики та еллінізму, які тривали з початку V до IV ст. до н. е.,оскільки в економіці античності важливе місце починає займати торгівля. На берегах морів обладнують спеціальні місця «емпорії» для того, щоб вести транзитну та далеку оптову торгівлю, і починають надавати, митні, складські та портові пільги. Місцеві скіфо-сарматські, синдомеотські, а також гето-фракійські племена брали участь у ній як прямі контрагенти, або ж як посередники чи залучені сторони.Таким чином, їхня діяльність в період розвитку античної економіки набуває високо-організованого характеру, який орієнтований на отримання прибутку, а відтак закладаються першооснови функціонування ринкових відносин.

У другій третині VI ст. Херсонес стає центром візантійських володінь у Таврриці. Вкінці VIII – на початку IX ст. відбуваються зміни в зовнішній

торгівлі візантійського суспільства, започатковується чітка регламентація всього процесу під контролем державних чиновників [5].

Утворення Київської Русі закладає передумови для змін в політичній та економічній ситуації в Східній Європі загалом, а також і на території України, адже Київська Русь була сильною державою, як у військовому, так і в політичному плані, а тому потребувала належної організації та правового регулювання економіки, яка б мала підтримувати її військово-політичну силу. Князі Київської Русі все частіше починають орієнтуватись на торговельні контакти з Візантією, що дає можливість їм ознайомлюватися з бюрократичними методами управління та започаткувати юридичне оформлення торговельних відносин і митних зборів.

Відтак, розпочинається ІІ період розвитку інституту митних відносин – період Київської Русі. Наповнення князівської казни залежало насамперед від данини, яку вони отримували. Проте вже тоді вводилося поняття штрафів та мит.

Того часу термін «мит» означало «податок, особливий збір з товару та худоби, що ввозились у державу». Лише князь міг встановлювати чи змінювати розмір мита, або ж звільняти від його сплати [7].

Окрім того, вкінці Х ст. налагоджуються політичні та торговельні контакти між Київською Руссю та Мадярським королівством, що підтверджується Остригомським митним тарифом [6, с. 787].

У торговому договорі 911 р, який був укладений між київським князем Олегом та з імператором Візантії вперше регламентувалися митні відносини між державами, зокрема піднімалося питання первинних митних процедур, що стосувалися стягнення мита за провезення товарів з різних міст з врахуванням місцевих правових звичаїв. Відтак, заморська торгівля стає основою економічної системи Київської Русі.

Також варто відмітити, що економічні контакти між Візантією та Київською Руссю вперше були закріплені юридично – в торгових трактатах. Так, згідно з угодою з греками (візантійцями), укладеною в 911 р., для

Київської Русі було прописано право на безмитну торгівлю в Константинополі. Крім того договором встановлювалися норми так званого «берегового права: якщо торгове судно внаслідок навігаційної аварії опинялося на території, підконтрольній візантійцям або русам, то воно поверталося з товаром власникові» [5].

У феодальний період Київської Русі XII – XIII ст. розпочинається занепад центральної влади князів, утворюється три нових політичних центри: Галицько-Волинська Русь, Новгородська республіка, Володимиро-Суздальська Відтак, спостерігається час князівських міжусобиць, внаслідок чого помісні князі не хочуть підкорятися київському князю. Кожен з них на своїй землі локалізує митні (торговельні та проїжджі) збори, основною ціллю яких є не наповнення загальної казни держави, а часто лише особисте збагачення.

Із кінця XII ст. Київська Русь налагоджує торговельні контакти з угорськими містами та окремими великими феодалами. Вкінці X ст. інтенсивні товаро-відносини відбуваються і з Польським князівством. Основним митним осередком у цій торговельній системі стає Дрогичин Підляський, де митниця існувала ще в давньоруські часи [12, с. 50].

Варто зазначити, що впродовж X–XIII ст. проходила своєрідна митна еволюція. Якщо спочатку мала місце «звичайна військова контрибуція з підкорених племен та закріплення панування на новоприєднаних землях» [2, с. 46], то з розвитком зовнішньо-економічних відносин на території Київської Русі, митні процедури та митні відносини стали виділяти як окремий напрямок діяльності держави.

Отже, можемо зробити висновок, що саме в Київській Русі було започатковано основи зовнішньоторговельної митної політики. Передумовами цьому стали розвиток торговельних контактів з іншими державами і розуміння того, що казна має наповнюватися грошовими коштами. Умови торговельних договорів визначали ставки митного оподаткування для імпортованих товарів із різних країн.

Митні відносини на Русі під час ординської залежності відзначилися тим, що в ханських ярликах з'являється офіційний термін чиновників, які називалася «тамгачі», тобто «збиральник», «збиральник тамги», «збирач податків», «митник» [10, с. 65]. Саме вони повинні були зважувати товари, щоб можна було визначити розміри митної плати. Також Ордою застосовувалась система митно-податкових пільг, так званих «тарханів», які надавалися за особливі заслуги певним особам або ж цілим територіям, які зазнали впливу природних чи соціальних лих. Згодом така практика знайшла своє втілення і в адміністративно-господарській діяльності Великого князівства Литовського та Великого князівства Московського.

А. П. Макогон, А. Яценко зазначають, що за часів панування Орди на землях Русі існувала чітка система митних зборів. В основному мито сплачували купці за товар, і воно становило зазвичай 3 % від його вартості [8, с. 35].

Уваги заслуговує система митних правовідносин, яка склалася на українських землях, які перебували під владою Великого князівства Литовського з 1320–1350-х рр. до 1569 р., зберігаючи певний час статус удільних князівств.На кожній митниці встановлювався своя процедура стягнення та розмір мит, що визначалося місцевим звичаєм.

Важливою особливістю функціонування митної системи у Великому князівстві Литовському була наявність там митних округів. Під час правління великих князів литовських з 1440 по 1506 роки їхніх меж дотримувалися не завжди. Проте у за Жиґимонта Старого митні округи набули чітко окреслених стійких форм. Головні митниці називалися «комора» [15, с. 58]. Так, в Київському митному окрузі така комора знаходилася в Києві. На кордоні або на «гостинцях», а також в господарських і приватних маєтках знаходилися «прикоморки» [15, с. 58].

На західноукраїнських землях також діяли певні митні пункти. У Холмі в середині XIV століттяфункціонувала комора, що мала власні митні тарифи.

З XIV і до XV століття комори стали поділятися на «митні та цельні». Цельні комори стали головними прикордонними митницями і функціонували або біля державних кордонів, або ж на перехресті великих торговельних гостинців. Вони діяли в Перемишлі,Ярославі, Городку, Буську, Городлі,Львові, Холмі, Раві та в Красноставі [11, с. 33].

У Великому князівстві Литовському поширювалася практика дорожнього примусу, аби купці не минали встановлених митниць, тим самим, уникаючи сплати мита. Дорожній примус передбачав обов'язок купців рухатися тільки встановленими дорогами, а будь-які відхилення від них могли загрожувати їм позбавленням волі чи конфіскацією належних їм товарів.В деяких випадках могла мати місце стратаправопорушника.

На той час існувало внутрішнє мито (яке в більшій мірі було податковим зобов'язанням) та зовнішнє мито «цло», що сплачувалося на кордоні [7, с. 60]. «Цло бралося від торговельно-комунікаційних засобів (возів, коней, ком'яг, шкут), незалежно від товару, що ними перевозився. А мито – це всі інші види оплат від роду та виду товару. Внутрішні мита стягувалися під час пересування товарів у країні: на мостах, греблях тощо, або ввозі їх до міста, чи перевезенні через нього, чи через заставу. Торгові мита стягувалися під час переходу предмета споживання від продавця до покупця, найчастіше в той момент, коли урядова або громадівська влада закликалася до засвідчення правильності ваги та міри продукту, що продавався. Торгові мита стягувалися лише з товарів, а мита на заставах і переїздах падали інколи на товари, а інколи на осіб, які прямували з товаром чи без нього. Серед останнього роду мит слід розрізняти мита провізні та ввізні, проїзні та в'їзні» [5].

Митні відносини у Великому князівстві Литовському чітко врегульовувалися Литовськими Статутами. Найбільш детально вони знаходять своє закріплення в Третьому Литовському статуті 1588 р. Згідно з великокнязівськими грамотами, «особи, які стягували мито, зобов'язувалися своїм коштом ремонтувати мости, греблі, загати, рови. Якщо ж через поганий

стан цих об’єктів проїжджий зазнавав збитків, то пан, який стягує мито, мав їх відшкодувати й додати те, що вимагатиме потерпілий. Це ж саме стосувалося старост, державців та осіб, які збирали мито на користь великого князя, якщо вони не ремонтували дороги. Також заборонялось урядникам і особам, які збирали мито, стягувати невстановлене мито. Порушники ж каралися штрафом у 12 кіп грошей та мали з надлишком відшкодувати завдані збитки» [3, с. 66].

Згідно з ст. 30 Третього Литовського Статуту, «шляхтичі звільнялися від сплати мита й мостового, якщо вони провозили зерно чи інші товари, виготовлені в їхньому власному господарстві. Якщо ж вони були придбані, то мито стягувалося. Власник товару або його довірена особа мали присягнути перед посадовими особами про походження товару, наступні митниці на шляху прямування товарів повинні були пропускати товар за квитанцією, виданою першою митницею. Не належало стягувати мито зі шляхти й у разі перевезення речей для власного вжитку» [5].

Стаття 48 «забороняла вивозити з князівства як у воєнний, так і в мирний час зброю, залізо, рушниці, коси, ножі, стріли та інші предмети військового призначення. Порушник карався смертю, а товари і вся його власність конфісковувалися до великокнязівської скарбниці. Ст. 51 забороняла надання одній особі в оренду доходів, зокрема й митних зборів, які належали всій Речі Посполитій. Порушника штрафували у розмірі 100 кіп грошей. Великокнязівські листи, отримані з канцелярії в обхід цієї заборони, визнавалися нечинними» [3, с. 56].

Варто відмітити Козацький та Гетьманський період митної політики в XVI ст. – перша половина XVIII ст. За часів Богдана Хмельницького продовжувала розвиватися зовнішня політика, яка була спрямована на зміцнення попередніх та відкриття нових торговельних зв’язків з іншими державами, що стало особливо актуальним в період національно-визвольної війни.

У 1654 році в Чигирині Б. Хмельницьким був виданий гетьманський універсал, який визначав розміри митних платежів за всі товари, що ввозились на територію тогочасної України. Аналізуючи цей документ, можемо зробити висновок про методи та передумови побудови митної системи Гетьманської України та функціонування економічної системи цього періоду загалом.

Так, в Універсалі йшлося про те, що «…іноземними купцями вважалися купці – греки, вірмени і турки, що торгували так званими «східними товарами»» [9, с.104]. Також було встановлено розмір мита, яке сплачувалося до спеціально створеного державного органу – Військового (Державного) скарбу. По суті, це було перше «українське міністерство», яке слугувало органом фінансово-банківської служби України. Податковий універсал 1654 року встановлював ціни податків, який мали платити купці, та який водночас звільняв їх від сплати місцевих митних зборів, що визначалися міською та козацькою владою [9, с.106].

В XVI столітті на європейському ринку в обіг було вперше введено золоті монети. Цей факт також було враховано Б. Хмельницьким і відповідно врегульовувалося в Універсалі, а саме «перелічуються турецькі товари, які молдавські купці привозили в Україну: шовкові тканини, киндяки (турецька бавовняна тканина), мусулбеси (турецька бавовняна тканина на підшивки), килими, пояси. На придбані в Україні дорогоцінний метал (золото, срібло) і перли встановлювалося мито: «від ста талярів – по п’ять золотих»» [7, с. 78].

Таким чином, Універсал Богдана Хмельницького став першим документом, в якому на юридичному рівні закріплювалися ставки митата процедура сплати митних платежів до державної скарбниці. Така модель митної системи була виправданою в період війни для того, щоб не допустити економічну блокаду України та забезпечити активне торговельне сальдо.

Однак з 1680-х років феодальні принципи митної справи стають обтяжливими для господарської діяльності населення Тому, з розвитком фабрик та мануфактур, на початку XVIII ст. в Україні починає утворюватися

своя митна система, в якій чітко розрізняють два види митних зборів: «евекта» – сплачується за вивезення товарів, та «індукта» – мито за ввезення товарів на територію України [13, с.119]. Встановлюється і розмір митної ставки – 2 % від ціни товару, незалежно від виду мита.

На Запорізькій Січі діяли митні порядки, які були організовані козацько-старшинським самоврядуванням. Була сформована своя система податків та чітко окреслені митні кордони, адже козаками велась активна зовнішня політика та торгівля з Туреччиною, Литвою, Польщею, Росією і Кримом в рамках так званого водного торговельного шляху «з варяг у греки». Фінансову систему Запорізького війська формували, зазвичай, зовнішні надходження, а саме: військова здобич та «пожертви» монархів за службу [4, с. 77]. Такі кошти надходили від польських королів, московських царів, гетьманів. Однак найважливішу складову фінансів Запорізької Січі становило мито, яке сплачувалося за перетинання кордону її територій, а також за користування торговими і ринковими спорудами, дорогами та переправами.

Структура митних податків на Січі була схожою до тих, які ще були закладені в XV – XVII ст. Зокрема, в історичних джерелах можна зустріти різну класифікацію митних зборів, а саме сплачувалися такі митні платежі: «проїзні: мито – плата за товар, що ввозився на територію запорозьких вольностей. Наприклад, за універсалом 1654 р., іноземні купці повинні були сплачувати 2 % ввізного мита; промито – штраф з товару за ухилення від сплати мита; заповіт – штраф з особи, що ухилилася від проїзду через митницю (завжди сплачувався разом з промитом); посажене – збір, пропорційний до розмірів возів у саженях; головщина (запроваджено у 1714 р.) – стягнення не з вартості товару, а з «голови» власника та осіб, що перевозили товар. У різних місцевостях головщина коливалася від 0,5 до 6 кіп грошів; кістки – різновид головщини, що додатково збирався з супровідників товару; цло – прикордонне мито, яке стягувалось безпосередньо під час перетину державного кордону; провізне (транзитне) –

за транзит та складування товарів іноземцями; ралець (конвойне) – плата за безпеку в дорозі, тобто за конвоювання з метою охорони; перевізне – мито за користування перевозами з возів та худоби, залежно від кількості товару, але ж і за порожні вози стягувалися певні суми; подужне – збір з кількості возів у обоз (практично завжди збігалося з мостовим або перевізним); полозне – зимовий варіант подужного, збір з кількості саней; побережне – мито за причалювання до берега, але судно, що витримувало двадцятиденну обсервацію, звільнялося від його сплати» [5].

Також діяли і торгові платежі, а саме: «замито – стягнення з ціни товару, давало право торгувати ним (на зразок ліцензії чи адвалерного збору); явка – мито з торговця за явку товару на заставі (аналог сучасного митного оформлення); амбарне (омбарне) – за наймання приміщення для товару на гостинному дворі; гостинне – збір за наймання торгових місць на гостинному дворі; полавочне – за охорону товару вночі; звальне – за зняття товару з підводи під час зважування на заставі; кантарне – особливе мито за зважування великої кількості солі; підйомне і рукоознобне – за підіймання товару на терези; помірне – мито за вимірювання сипучих товарів бочками; п’ятно – збір за таврування коней під час купівлі-продажу з покупця і продавця в однаковій частці; рогове і прив’язне – за прив’язування худоби на торжищах; узлове – стягнення за обв’язування товару з прикладенням митних печаток як гарантія того, що товар не буде продаватись там, да немає митних знаків; ярмаркове – мито за користування ярмарковим місцем, залежно від його розташування, від кількості і різноманітності товарів. Іноземці сплачували по 30, українські і російські – по 10, торгові люди – по 4 – 6 грошей від одного воза товарів; ринкове – мито з торгівлі як у натуральній, так і в грошовій формі» [5].

Такі митні збори існували впродовж тривалого періоду часу, а їх розмір протягом першої половини XVIII ст. постійно зростав, що певним чином викликало невдоволення в населення. На деякий період часу плату зменшували, тоді знову піднімали, так як митні збори приносили великі

прибутки в державну казну [11, с. 33]. Така митна система проіснувала до 1750-х років та була скасована російським урядом.

Отож, зважаючи на те, що впродовж XIV–XVII ст. різні держави контролювали українські землі, то в цей історичний період не існувало єдиної митної системи.Однак, на нашу думку, митні правовідносини цього часу вийшли на відносно новий рівень. По-суті, митниця виконувала як фіскальну функцію, так і працювала над зміцненням торговельних відносин.

Українські митники вже тоді відзначалися високим рівнем професійних якостей, володіли іноземними мовами та чудово провадили дипломатичні відносини. Державна скарбниця наповнювалася доходами від торгівлі та нерухомості, використання земельного фонду та податків. Відтак, навіть в умовах війни було створено своєрідну гетьманську фінансову систему, в якій митна складова відігравала вагому роль.

Окрім того, значні трансформації торкнулися нормативного забезпечення митної сфери та побудови митної інфраструктури. Слід відмітити період правління Богдана Хмельницького, який характеризувався доволі активною законодавчою діяльністю щодо здійснення правового регулювання митних процесів. Також важливу роль відіграли Литовські Статути, норми яких забороняли вигадувати нові мита, звільняли представників шляхти від сплати більшості мит на експортпевних товарів, а також вдосконалювали митні процедури. Варто також відмітити, що, незважаючи на різні системи організації митної служби на українських землях в складі Польського королівства, Великого князівства Литовського чи то Молдавського князівства, всюди мала місце схожа система управління митницями. Так, мито збирали або спеціальні державні чиновники, або ж на певній території та на визначений час митниця віддавалася в оренду за встановлену плату.

На початку XVIIIст. російська митна політика була спрямована на уніфікацію митних систем через застосування адміністративного примусу як основного методу управління. Ця ситуація зачепила й Україну. Розпочався

період, який характеризувався великою економічною та політичною нестабільністю у всіх сферах розвитку суспільного життя. Українські купці були втягнуті у зовнішньоторговельну та митну політику Росії, що стало початком ліквідації митної автономії України, оскільки в 1724 р Катерина І. видала указ про «Покровительський митний тариф», згідно з яким митом обкладалися лише товари, які ввозились іноземними купцями, в той час як руські купці мали можливість вивозити свої товари без жодних перешкод [14, с. 82]. Згодом митний тариф 1731 р. вносить зміни до митних правил і товари власного виробництва обкладаються митом в розмірі 20 % від їх вартості.

15 липня 1754 р. імператриця Єлизавета остаточно ліквідувала створену ще гетьманом Б. Хмельницьким в 1654 р., митну систему та поширила на територію Гетьманщини російське митне законодавство. Відтак, з 1754 року митний кордон Запоріжжя починає залежати від російських митниць, та відбувається поступове включення Гетьманщини до складу територій, на які поширювалася митні правила, що діяли в російській імперії. На цей момент найближче до території Південної України діяло 4 митниці: Єлисаветградська, Царичанська, Переволочанська та Кременчуцька. Деякий період вони являлися прикордонними митницями, а також утворювали південно-українську мережу митницьна півдні Російської імперії [16, с.87].

З того часу були скасовані індукта й евекта, які збиралися для потреб Гетьманщини, що призвело до відчутних втрат української скарбниці.

Згодом розпочинається період реформ. Так, в 1753 р. було ліквідовано внутрішні митниціта створено прикордонну варту в зв’язку з тим, що значно почала зростати контрабанда. Всі митні установи з того часу починають розташовуватися не всередині імперії, а вздовж державного кордону. Відтак, нові митниці з’являються в Ростові-на-Дону, Севастополі, Одесі та в інших містах. Це було запроваджено з тою метою, аби об’єднати державний та митний кордони, які вже співпадали до початку XIX ст. До 1 грудня 1755 р.

українські землі вже були повністю залучені до загальноімперської митної системи [13, с. 120].

Що стосується організації роботи митних органів, то слід відмітити наявність доволі чіткої ієрархії на рівні окремих митних установ. Зокрема передбачалося, що великим митницям повинні підпорядковуватися малі митниці та застави, проте з приміткою, що в будь-який час становище установи може змінитися в залежності від зовнішніх обставин, а саме: митниця могла стати заставою або ж навпаки. Все залежало від обсягів торгівлі та рівня прибутку.

З нововведень варто відмітити також те, що у 1797 р. в прикордонних губерніях запроваджено посаду митних інспекторів, в коло посадових обов'язків яких входили функції з огляду та контролю митниць і прикордонної митної інфраструктури.[16, с. 166]. Також ними здійснювався нагляд за правильним виконанням митниками свої службових обов'язків.

З 1811 р. митне відомство перейшло під управління Міністерства фінансів і його Департаменту зовнішньої торгівлі, який згодом було перейменовано в Департамент митних зборів.

У 1811 р. відповідно до закону «Встановлення митного управління з європейської торгівлі» запроваджується система митних округів та суттєво збільшується штат митних службовців. До митних округів входили: митниці, застави, пункти перетину кордону, а до 1899 року — й частини прикордонної варти, які діяли на їхній території.

Кількість митних округів на території України постійно змінювалась. Відповідно до Митного статуту 1811 р. на території України їх розміщувалось 5, згодом стало 7. Станом на 1857 рік на українських землях функціонували 7 митних округів, 23 митниці, а Севастопольська митниця мала окремий статус митного відділу [15, с. 200].

Вводиться посада начальника митного округу, який очолював головну митницю та контролював роботу всіх інших підпорядкованих митниць та

застав, тобто фактично його повноваження були тотожними з тими, які мали митні інспектори.

На законодавчому рівні була закріплена процедура митного огляду товарів, згідно з якою митник зобов'язаний був перевіряти товар і документи – накладні, коносаменти.

В 1864 р. в Міністерстві фінансів утворено Департамент митних зборів для управління митними закладами. Підвищується роль та значимість всіх митних органів, активно наповнюється нормативно-правова база новими інструкціями, статутами та положеннями. Зростає роль митного контролю у сфері боротьби з контрабандою, що позитивно впливає на надходження митних зборів в державну казну [15, с. 247].

В травні 1912 року розпочалась масштабна реформа в митній системі. Згідно з Положення про місцеві митні управління, «всі митні установи мають увійти до складу митних дільниць» [20, с. 227]. Тоді в Україні було утворено дві інспекторські дільниці: Третя Південно-Західна та Четверта Одеська. Митні інспектори діяли відповідно до Закону про «Про встановлення місцевого митного самоврядування» та «Інструкції інспекторів митних і чинів, які при них знаходяться», що були прийняті в 1912 році [20, с. 228].

Варто звернути увагу на те, що в Російській імперії митне відомство здійснювало правоохоронну функцію, яка передбачала також і міграційний контроль, тобто перетин державного кордону охоплював як переміщення товарів, так і переміщення людей. До 1871 р. згідно зі Статутом про паспорти Департамент митних зборів здійснював паспортний контроль на кордоні як іноземців, так і російських підданих. Важливо, що саме начальники митних округів могли самостійно, без погодження з Міністерством закордонних справ та Департаментом поліції видавати тимчасові документи для виїзду за кордон торговим представникам, акредитованим при митних установах (сучасні митні брокери), а також митним чиновникам та офіцерам прикордонної варти [16, с.177].

Ще одним аспектом діяльності митних органів кінця XVIII та впродовж XIX століть стає боротьба з контрабандою. В митному законодавстві XIX ст. під контрабандою розумілося «провезення товарів поза митницею або через митницю, але з приховуванням від митного контролю». Згідно з Митним статутом 1819 р. «товари, що провозяться повз митниці, а також ті, що доставлені до митниці, але не вказані в митних документах, вважалися такими, що переміщуються таємно» [14, с. 83]. Отож, саме факт приховування товарів від митного контролю став основним покажчиком для віднесення товарів до контрабандних.

Після того, як Гетьманська Україна була включена до імперського митного простору, то найчастіше нелегально ввозилися через державний кордон саме ті товари, вільний продаж яких обмежувався, ввезення або вивезення яких обмежувалось митними тарифами, а також всі підакцизні товари. Для боротьби з явищами контрабанди ще в 1782 р. Катерини II видала наказ «про влаштування особливої митної прикордонної мережі і варти для запобігання таємному провезенню товарів» [3, с. 119]. У 1827 р. урядом було утворено митну прикордонну варту, яка здійснювала як охорону кордонів, так і збирання мита.

Згідно з Положенням про контрабанду 1907 року до предметів контрабанди належали товари, включені до митного тарифу, а також продукція, заборонена до ввезення чи вивезення. Окрім цього, замах на вчинення контрабанди, зберігання або реалізація заборонених товарів, а також пропуск таких товарів через митницю без сплати мита посадовою особою вважалися контрабандними правопорушеннями, за які встановлювалася юридична відповідальність [16, с. 254].

Отже, підводячи підсумки IV історичного періоду функціонування та розвитку митної системи на території України, можна зазначити, що відбулася інтеграція митної системи України в структуру Російської імперії. Це означало уніфікацію митних правил, тарифів і процедур відповідно до

законодавства Росії. Також Гетьманщина та інші частини України втратили автономне право регулювати зовнішньоекономічну діяльність, що вплинуло на місцевий економічний розвиток. Були утворені внутрішні митні кордони, які обмежували економічну діяльність та створювали перешкоди для торгівлі. Скасування цих кордонів стало важливим кроком до економічної інтеграції. Митна система використовувалася як засіб контролю за економікою приєднаних територій. Високі мита на імпортні товари стимулювали розвиток промисловості в центральних регіонах імперії, але обмежували економічні можливості периферійних регіонів, зокрема України. Загалом, митна політика Російської імперії була спрямована на зміцнення економічної залежності українських земель. Торговельні маршрути і митні правила формувалися так, щоб забезпечити інтереси центральних регіонів імперії.

В організації роботи митних органів варто відмітити чітку ієрархії на рівні окремих митних установ.

Таким чином, передумовами створення митних органів на українських землях у складі Російської імперії стали, насамперед, ліквідація автономії українських земель та включення їх до адміністративної системи імперії, централізація управління, що зумовила необхідність встановлення єдиної системи контролю над торгівлею і митами. Варто відмітити і той факт, що географічне положення України робило її територією стратегічного розташування та транзитного регіону між Європою, Чорноморським регіоном і Росією. Ці фактори обумовили формування імперських митних органів для контролю торгівлі та інтеграції економіки українських земель до загальноімперської системи.

Унаслідок розпаду Російської імперії в 1917 році склалися сприятливі умови для проголошення української незалежності. 22 січня 1918 року IV Універсал УЦР задекларував самостійність УНР, а 9 лютого того ж року підписання Брестського мирного договору з Четверним союзом офіційно закріпило створення Української Народної Республіки.

Одним із ключових завдань стало створення установ для захисту кордонів. Підготовка розпочалася після повернення Центральної Ради до Києва на початку весни 1918 р. У цей період при Міністерстві фінансів УНР створили Департамент митних зборів (ДМЗ), що відповідав за організацію митної служби вздовж державного кордону. Також було утворено Комісійну раду з питань організації митної системи УНР [20, с. 334].

Для забезпечення економічної безпеки країни Рада постановила ввести тимчасовий митний контроль у прикордонних зонах: Радзивилів, Збараж, Волочиськ, Гусятин, Новоселиця, і станція Брест-Литовськ [20, с. 336]. Для організації роботи в цих місцях було вирішено направити урядовців Департаменту митних зборів із особливими повноваженнями, які діяли на основі тимчасової інструкції, затвердженої міністром фінансів УНР 26 березня 1918 р.

Тимчасовий митний нагляд проводився згідно з Митним статутом 1910 р. (з доповненнями 1912 р.), іншими нормативними актами до жовтня 1917 р., загальним митним тарифом 1903 р. та угодами Росії з Німеччиною (1894–1904 рр.) і Австро-Угорщиною (1906 р.). Митні операції зводилися до пропуску пасажирів через кордон, огляду вантажів тазакордонних поштових відправлень, їхнього транзитного переадресування до Одеси, Києва чи Харкова. Контрабандні товари після того, як їх оглянули і описали, відправляли у Київську митницю [12, с. 264].

Так, система митних органів УНР поєднувала відновлені митні установи Російської імперії із тими, що створювалися урядом УНР в лютому–квітні 1918 року.

У квітні 1918 р. в Україні відбувся державний переворот, внаслідок якого владу отримав генерал П. Скоропадськ, якого було проголошено гетьманом. Офіційною назвою країни стала Українська Держава.

Погоджуємося з думкою більшості істориків, що гетьманові вдалося налагодити дієвий та ефективний механізм державного управління, зокрема і в сфері митної діяльності. Проте українська митна служба на той час

формувалася згідно з російськими нормативними факторами, а в основі організації митного нагляду була російська відомча мережа.

Структура митних органів була сформованою. Департамент митних зборів був найвищим органом в системі, який мав в своєму підпорядкуванні регіональні митні структури – «дільничні управління митних інспекторів», що могли бути утворені тільки при великих митницях. На той час існувало чотири таких управління– Південне (Одеса), Західне (Луцьк), Північне (Київ) і Східне (Харків). Діяльність усіх митних установ була під контролем митного інспектора [5].

В липні 1918 було укладено мир між Українською Державою і РСФРР, та встановлені тимчасові пункти нагляду на державному кордоні між для здійснення митного нагляду.

Варто звернути увагу на те, що в 1918 році через воєнно-політичну ситуацію головними партнерами Української Держави в сфері торгівлі залишалися країни-учасниці Четверного союзу. Взаємини між державами коаліції ґрунтувалися відповідно до «Господарського договору» між УНР, Австро-Угорщиною та Німеччиною, підписаному 23 квітня 1918 року [3, с. 334]. До моменту підписання торговельного договору обмін товарами з Австро-Угорщиною і Німеччиною здійснювався на основі російсько-німецького договору про сухопутну та морську торгівлю (1894–1904 рр.) та аналогічного договору Австро-Угорщини з Росією (1906 р.), адаптованих Брестським мирним договором.

Брестська угода вимагала від УНР надання пільг та привілеїв товарам і громадянам Центральних держав. Ці умови, як і весь договір, були нав’язані обставинами. Незважаючи на це, гетьманський уряд докладав зусиль для захисту економічних інтересів України [45, с. 104].

Новий економічний договір «Угоду про мито» між центральними державами й Україною було підписано у вересні 1918 р., згідно з яким «сторони домовилися про те, що з 1 червня 1918 р. центральні держави мали сплачувати лише договірні мита і платежі. Країни-учасники Угоди

зобов'язалися негайно розпочати спільні переговори, щоб в інтересах товарообміну між усіма державами впровадити спрощення і полегшення українських митних формальностей» [15, с. 299].

1917–1920 рр. є складним історичним періодом, під час якого на території України функціонували різні національно-політичні режими. До влади в Росії прийшли більшовики, відтак розпочалась «радянська доба».

Основні передумови створення і формування митних органів у Радянський період (1917–1991 рр.) були зумовлені політичними, економічними та ідеологічними факторами.

По-перше після розпаду Російської імперії та становлення радянської влади відбулась ліквідація імперських митних органів і перехід до нової моделі державного управління. Так, були створені органи для захисту економічних кордонів у контексті громадянської війни та боротьби з контрабандою. В умовах формування РСФРР і СРСР мала місце орієнтація на централізовану організацію митної справи.

21 січня 1919 прийнято декрет «Про розмежування прав центральної та місцевої радянської влади по збиранню мит і про регулювання діяльності місцевих установ», який врегульовував діяльність митних установ. У березні 1922 р. вперше затверджено радянський митний тариф, а вже в листопаді утворено Українське відділення Головного митного управління, яке припинило свою діяльність в 1934 році. В 1924 році Президією ЦВК СРСР було затверджено Митний статут СРСР, а з грудня 1928р. почав діяти Митний кодекс СРСР [16, с. 218].

В Митному статуті юридичне закріплення знайшла організаційна структура та процедури митного контролю і оформлення та порядок проходження служби в митних органах.

По-друге, серед передумов формування митної системи важливу роль відіграла економічна політика «воєнного комунізму» (1918–1921 рр.), яка передбачала запровадження жорсткого державного контролю над

зовнішньою торгівлею. Митні органи виконували роль механізму для ізоляції економіки від зовнішнього впливу.

Ситуація змінилася за часів впровадження нової економічної політики (НЕПу, 1921–1928 рр.), яка торкнулася і митної сфери. Насамперед відбулося вдосконалення митного законодавства для стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, зокрема прийняття Митного Кодексу 1928 року. Однак спостерігається тенденція до обмеження прав всіх союзних республік брати участь у створенні митно-тарифного законодавства через Митно-тарифний комітет [16, с. 228].

Відновлення торгівлі з іноземними країнами потребувало створення митних органів для регулювання експорту та імпорту. Після ухвалення Митного Кодексу до повноважень Народного комісаріату зовнішньої й внутрішньої торгівлі СРСР перейшло право розробки правил щодо застосування митних тарифів [39, с. 220].

Щоправда з 1928 по 1932 рр. має місце зміна моделі управління та перехід від економічних до адміністративно-командних методів. Відбулося скорочення значної кількості митних установ та службовців. Відтак після скорочення залишились ті митниці, які мали здійснювати контроль за експортно-імпортною діяльністю, а ті, що здійснювали конфіскаційну діяльність, були реорганізовані [45, с. 105].

По-третє, варто відмітити важливість впровадження політики індустріалізації та колективізації 1928–1940 років у функціонуванні митних органів в радянський період [48, с. 34]. Саме на цьому етапі посилюється роль митних органів у контролі за постачанням промислового обладнання та сировини, а також контроль за експортом стратегічно важливих ресурсів та друкованої продукції.

В лютому 1934 р ліквідовано Українське відділення в зв’язку з політикою спрощення системи управління митними структурами, кілька українських митниць перейшли в підпорядкування безпосередньо ГМУ [50, с. 200].

Важливим етапом радянського періоду стала Друга світова війна 1941–1945 рр., оскільки відбувся перехід всіх владних структур, в тому числі і митних органів, на забезпечення воєнної економіки. Значна частина митних установ України була фактично знищена, митних працівників мобілізували до діючої армії. Проте в прикордонних зонах посилюється боротьба з контрабандою.

Післявоєнна митна система зіштовхнулася зі значними труднощами, пов'язаними з неналежним оснащенням митниць і постів, дефіцитом персоналу та проблемами соціального забезпечення працівників. Ці виклики були особливо помітними на західному кордоні, зокрема в українському регіоні.

Передумовою посилення жорсткого контролю за зовнішньоекономічною діяльністю в зв'язку з ідеологічною конфронтацією з країнами Заходу стала Холодна війна 1947–1991 рр. [50, с. 234]. Відтак, митні органи стали виконувати функції з обмеження імпорту ідеологічно «ворожої» продукції. До основних завдань митної служби були віднесені охорона кордону та економічної безпеки держави. В 1950-ті роки збільшується кількість митних установ, в тому числі і на території УРСР, у зв'язку з проведенням Радянським Союзом активної зовнішньої політики. У 1951 р. відновлює роботу Київська митниця, а 14 січня 1964 р. Бориспільський митний пост, який мав здійснювати митне оформлення міжнародних рейсів аерофлоту. У 1976 р. в митницю було реорганізовано Севастопольський митний пост [53, с. 219].

Кардинальні зміни в митній системі СРСР розпочалися в 1986 році, коли «Головне митне управління Міністерства зовнішньої торгівлі СРСР було реорганізовано в Головне управління державного митного контролю при Раді Міністрів СРСР, отримавши статус самостійної структури державного управління зі статусом союзного міністерства» [53, с. 225]. Відтоді розпочалася масштабна перебудова управління митною справою.

На цьому етапі замість того, щоб створювати місцеві митниці за територіальним принципом, перейшли до формування мережі митниць, організованих за федеративним принципом. Саме такі основні ідеї організації митної справи знайшли своє втілення в останньому радянському Митному кодексі 1991 року [46, с. 151].

Таким чином, радянська митна система формувалася як централізована структура, орієнтована на контроль за зовнішньою торгівлею, захист економічних і політичних інтересів держави, а також ідеологічний вплив.

Радянські митні інституції утворили в 1991 р на території України. митну систему незалежної держави. Відтак розпочалась доба розвитку митної системи та формування митних органів сучасної Української держави.

Становлення митної системи України від 1991 року до теперішнього часу відбувалося на кількох етапах, кожен із яких мав свої передумови та виклики.

Після розпаду СРСР та проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року Україна отримала нові виклики: нестача технічного забезпечення, досвіду та законодавчої бази, а також необхідність облаштування кордонів із країнами СНД (Росія, Білорусь) та Європи (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія).Було необхідно організувати митний контроль на новостворених кордонах, захищаючи територію держави від нелегального обігу товарів. Відтак, постало питання про створення власних державних інституцій, включаючи митну службу. 8 грудня 1991 року Президент України видав указпро створення Державного митного комітету України. Основною метою новоствореного комітету було «забезпечення контролю за переміщенням товарів через державний кордон, боротьба з контрабандою та митними правопорушеннями» [39, с. 211].

Як вже зазначалося нами раніше, «з моменту утворення Державного митного комітету України розпочинається перший етап періоду становлення національної митної системи України. На цьому етапі приймаються

основоположні нормативно-правові акти, які покликані впроваджувати прогресивні митні технології та інструменти, з врахуванням зарубіжного митного досвіду та гармонізації з міжнародними митними стандартами. Так, було прийнято перший Митний кодекс України № 1970-XII від 12 грудня 1991 р. та Закон України «Про митну справу» № 1262-XII від 25 червня 1991 р. До системи органів управління митною справою входять Державний митний комітет України та митниці України. Таким чином, утворюється дворівнева системам управління в митній сфері» [17, с. 243].

В 1994 р. організаційна структура управління митних органів змінюється та в підпорядкуванніДержавного митного комітету України створюється 8 територіальних митних управлінь. Відтак, це дало можливість створити певну ієрархію рівнів керівництва митними органами, відповідно до якої кожна митницябула підконтрольною митному управлінню, а останні перебували у підпорядкуванні Державного митного комітету України [47, с. 113].

З переходом до ринкової економіки митна служба стала інструментом захисту внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції, а також джерелом наповнення державного бюджету через митні збори.

На старті незалежності Україна мала значний дефіцит кадрів, підготовлених для роботи в митних органах. Створення навчальних програм і підвищення соціальних гарантій митних службовців сталили першочерговим завданням на етапі становлення Української держави.

Другим етапом розвитку національної митної системи, на нашу думку, є час діяльності Державної митної служби України в 1996 – 2012 рр., який можемо вважати етапом вдосконалення митної системи. Митна політика змінюється нагнучкішу та виваженішу, розпочинається період покращання і деталізації митного тарифу.

«Указом Президента України від 29 листопада 1996 р. на базі Державного митного комітету України і його органів була утворена Державна митна служба України (далі – ДМСУ), як центральний орган

виконавчої влади [19]. Головним завданням ДМСУ визначався захист економічних інтересів держави. Вперше було створено регіональні митниці, які координували роботу митниць кількох областей. На той час діяло десять регіональних митниць. Окрім того, розпочали свою роботу спеціалізовані митниці, які були безпосередньо підпорядковані ДМСУ, а саме: Київська, Бориспільська, Севастопольська та Центральна енергетична. Також на цьому етапі було створено Оперативну митницю у 1999 р., завданням якої мало стати управління митними ризиками та контроль за митними правопорушеннями» [17, с. 246].

В 2000–2014 роках має місце модернізація та міжнародна інтеграція митних органів.В 2003 році прийнято новий Митний кодекс, який адаптований до вимог Всесвітньої митної організації. В 2008 році відбувається вступ до Світової Організації торгівлі, що вимагає спрощення митних процедур і прозорості у контролі в митній діяльності. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС в 2014 р. митна система України почала інтегрувати європейські стандарти, такі як спрощення митних процедур, електронне декларування та боротьбу з корупцією. Особливу роль відіграла угода про митне співробітництво з ЄС, що передбачала гармонізацію законодавства з європейським митним кодексом [44, с. 122].

Однак, в цей же час перед Україною постають наступні виклики: протидія корупції, зростання контрабанди, потреба у кадровій реорганізації.

24 грудня 2012 р. Президентом України видано Указ «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» [68], відповідно до якого створено Міністерство доходів і зборів. Основним моментом, на який варто звернути увагу, стало те, що Міністерство було утворено внаслідок реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України.

Більшість дослідників дійшли висновку, що на цьому етапі порушилася ефективність митного контролю, знизилася якість обслуговування суб’єктів

зовнішньоекономічної діяльності та було занедбано митну інфраструктуру на кордонах [42, с. 101].

Даний етап продовжував попередній і призвів до значного занедбання контрольно-регулюючої, безпекової,сервісної та захисної функцій та міжнародного митного співробітництва. Погоджуємося з думкою тих науковців, які «вважають, що така організаційна структура управління, що відображає об'єднання митної і податкової сфер у Державній фіскальній службі України, є немобільною, недостатньо адекватною та функціонально диверсифікованою, характеризується відсутністю стрижневої міцної управлінської вертикалі, належного рівня централізації управління, структурованої ієрархії рівнів управління, достатніх вертикальних і горизонтальних зв'язків між рівнями управління, чіткої керованості та визначеної відповідальності, оптимального функціонального навантаження, прозорості та об'єктивності при прийнятті рішень у митній сфері» [20, с. 333].

Початок п'ятого етапу розвитку національної митної системи в Україні розпочався вкінці 2018 року. Тоді Кабінет Міністрів України розпочав низку адміністративних заходів, спрямованих на підвищення ефективності фіскальних органів. В результаті цих змін, Державну фіскальну службу України було вкотре ліквідовано, а на її базі відновили свою діяльність дві окремі структури: Державна митна служба України (ДМСУ) та Державна податкова служба (ДПС) [21]. Серед ключових переваг цих змін варто виділити відновлення митниці як окремої та самостійної інституції. Це дозволило впровадити важливі нововведення, зокрема: Директиву про спільний транзит, яка спростила та уніфікувала транзитні процедури; авторизовані економічні оператори, що сприяє прискоренню митного оформлення для надійних компаній та уніфікація та деталізація митних процедур, що забезпечило більшу прозорість та ефективність у митній сфері.

Станом на сьогодні ми вважаємо за необхідне виокремити новий період функціонування національної митної системи, що пов'язаний з початком

російсько-української війни, в який передумовами реформування митних органів стала збройна агресія російської федерації проти нашої держави.

Через тимчасову окупацію території України напевних митницях запроваджено простій (прифронтові території), а решта працюють у звичайному режимі. В зв'язку з цим ДМСУ було визначено, що «задля забезпечення виконання окремих функцій за напрямком організації митного контролю та митного оформлення митниць, що перебувають у простої, тимчасово, до виходу таких митниць з простою: Тернопільська митниця уповноважує відповідних посадових осіб на виконання функцій за напрямком організації митного контролю та митного оформлення Донецької митниці; Хмельницька митниця уповноважує відповідних посадових осіб на виконання функцій за напрямком організації митного контролю та митного оформлення Луганської митниці; Дніпровська митниця уповноважує відповідних посадових осіб на виконання функцій за напрямком організації митного контролю та митного оформлення Харківської митниці; Черкаська митниця уповноважує відповідних посадових осіб на виконання функцій за напрямком організації митного контролю та митного оформлення Митниці в Херсонській області, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі; Полтавська митниця уповноважу відповідних посадових осіб на виконання функцій за напрямком організації митного контролю та митного оформлення Миколаївської митниці.Таким чином, ДМСУ визначено, що митниці, які працюють у звичайному режимі, здійснюють безпекові, правоохоронні, контролюючі, фіскальні функції, що реалізуються в умовах здійснення митних формальностей» [17, с. 247].

Отже, передумовами створення і функціонування митних органів в різні історичні періоди були наступні.

На першому та другому етапах історичного розвитку митних органів митні правовідносини формувалися для налагодження торговельних зв'язків і наповнення державної казни.

Передумовами розвитку митної справи за часів Гетьманщини та Козаччини слали розвиток зовнішньої політики та укріплення торговельних відносин з іншими державами і необхідність створення інституції, яка буде виконувати митну та фіскальну функцію.

Для періоду входження українських земель до складу Російської імперії визначальними для функціонування митних органів можна назвати: ліквідацію автономії українських земель та включення їх до адміністративної системи імперії, централізацію управління, що зумовила необхідність встановлення єдиної системи контролю над торгівлею і митами.

Основні передумови формування митних органів у Радянський період були зумовлені політичними, економічними та ідеологічними факторами, які спричинили зміну моделі управління та перехід від економічних до адміністративно-командних методів, впровадження політики індустріалізації та колективізації. Значні зміни моделі функціонування митних органів відбулися в воєнний та післявоєнний період, період Холодної війни.

Формування митних органів незалежної України здійснювалося в період формування її як незалежної держави, паралельно з чим відбувалася докорінна зміна економічної парадигми: перехід від адміністративно-командного типу до принципів ринкової економіки, потреби у кадровій реорганізації, протидії корупції та боротьби з контрабандою.

В 2000-2014 роках можна виокремити такі передумови функціонування митних органів: розширення міжнародного співробітництва, євроінтеграція та гармонізація українського законодавства з європейським митним законодавством.

Станом на сьогодні передумовами нового періоду переформатування і функціонування митних органів стала агресія російської федерації проти нашої держави [66, с. 97].

1.2. Доктринальні підходи до визначення особливостей митної політики

Будучи невід'ємною частиною економічної політики, митна політика відіграє важливу роль у захисті митних інтересів держави, забезпеченні митної безпеки та регулюванні зовнішньоторговельних відносин та стимулювання економічного розвитку через відповідні митні інструменти: мита, квоти, ліцензії, сертифікацію та інші засоби. Реалізація митної політики передбачає запровадження тарифних і нетарифних обмежень на переміщення товарів через митний кордон. Її ефективність безпосередньо впливає на економічну стабільність держави, розвиток торгівлі, наповнення бюджету та забезпечення національної безпеки. Зазвичай, митна політика виконує фіскальну та регулятивну функції. За словами О. Бондаренко «фіскальна функція забезпечує надходження доходів до державного бюджету через стягнення митних платежів. А регулятивна – спрямована на формування сприятливих умов для розвитку національної економіки» [55, с. 33].

Митна політика, як інструмент державного управління, охоплює заходи, спрямовані на:

1. Регулювання експорту та імпорту товарів і послуг.
2. Захист національного виробника.
3. Забезпечення державної безпеки.
4. Наповнення державного бюджету.

Ключову роль у реалізації митної політики відіграють митні органи. Від того, на скільки ефективно вони функціонують, залежить, власне, і конкурентоспроможність українських підприємств, для яких мають бути створені належні умови для здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

У наукових працях досліджуються різні доктринальні підходи до розуміння митної політики, її принципів, функцій і особливостей в умовах глобалізації. Такий аналіз основних теоретичних концепцій митної політики

дає можливість визначити її особливості та принципи в контексті сучасних викликів і тенденцій та сформувати напрями її вдосконалення.

Одним з найпоширеніших доктринальних підходів особливостей митної політики держави є класичний ліберальний підхід.

Класичний підхід до митної політики базується на ідеях лібералізму і вільної торгівлі. В економічній науці під терміном «вільна торгівля» більшість вчених розуміє «…такі торговельні відносини, в умовах яких будь-яка особа, група осіб або держава можуть вільно ввійти в ринкові відносини: купувати, продавати або обмінювати товари за вільними цінами, які автономно встановлюються контрагентами, не залежно від тарифних і нетарифних бар'єрів окремого національного ринку (митних зборів, адміністративних, санітарних та інших приписів)» [34, с. 19].

Прихильник вільної торгівлі, французький економіст класичної школи Девід Рікардо, в своїй праці «Начала політичної економії та оподаткування» у 1817 році, спираючись на принципи економічного лібералізму, досліджував економічні закони, які «забезпечують переваги ринкової економіки та сприяють росту матеріального багатства суспільства» [36, с. 41].

Теорія порівняльних переваг у міжнародній торгівлі, запропонована Рікардо є важливим постулатом класичної доктрини. Згідно з теорією, «…якщо країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, які вони здатні виробляти з відносно меншими витратами у порівнянні з іншими країнами, то торгівля між ними буде взаємовигідною для обох країн незалежно від того, чи є виробництво в одній з них абсолютно ефективним, ніж в інший» [69, с. 33].

Теорія порівняльних переваг у міжнародній торгівлі базується на основі «фритредерських» поглядів, тобто на принципах вільної торгівлі, без жодних обмежень та втручання з боку держави. Її основним завданням є сприяння розвитку міжнародної зовнішньої торгівлі.

Більшість дослідників серед ключових принципів фритредерства виокремлюють: «вільний рух товарів, послуг, капіталів і людей; створення

рівних умов для національних та іноземних товарів; зменшення ставок імпортних мит; ліквідація нетарифних обмежень» [26].

Як теоретична модель, вільна торгівля передбачає наявність додаткових переваг, які пов’язані з митним захистом, даючи змогу уникати затрат у виробництві та споживанні. При використанні мита мають місце часті втрати для економіки, які виникають через приховані мотиви поведінки у виробників та споживачів продукції. Вільна торгівля дає змогу усунути це явище. Політика вільної торгівлі передбачає покладення на митні органи в основному здійснення реєстраційних функцій, без стягнення ввізного та вивізного мита та без встановлення обмежень зовнішньоторговельного обігу.

Класичний підхід на рівні з вільною торгівлею передбачає впровадження політики економічного лібералізму, який є своєрідною ідеологією, ключовими ідеями якої вважаються: вільна торгівля, ринкова економіка, індивідуалізм та право приватної власності. Втручання держави в економічні процеси повинно бути мінімальним.

Класичний лібералізм, як доктринальний підхід, сформувався ще у XVIII столітті, ставши важливим інтелектуальним рухом, який суттєво вплинув на розвиток та впровадження економічної теорії та політичної практики [70 с. 45].

Історія виникнення класичного лібералізму пов’язується з іменем Адама Сміта. Вперше він був проаналізований автором в його праці «Дослідження про природу і причини багатства народів», опублікованій в 1776 р. Сміт стверджував, що «вільна торгівля сприяє підвищенню ефективності виробництва, оскільки кожна країна може зосередитися на виробництві тих товарів, у виготовленні яких вона має порівняльні переваги. Крім того, конкуренція на міжнародному ринку стимулює інновації та знижує витрати виробництва». На думку Сміта, «якщо кожна людина буде надана сама собі, а не контролюватиметься державою, то результатом стане гармонійне і більш рівне суспільство з постійно зростаючим добробутом» [26]. Основними принципами цього підходу є захист

індивідуальної свободи, мінімізація втручання держави у приватну діяльність, верховенство права та вільна торгівля.

У сфері митної політики прихильники класичного лібералізму Адам Сміт та Давид Рікардо акцентували увагу на необхідності зниження митних бар'єрів для того, аби існував вільний товарообмін. Свою позицію вони пояснювали тим, що за таких умов створюються рівні умови для всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності, а це, в свою чергу, сприяє усуненню будь-яких торговельних бар'єрів та розвитку міжнародної торгівлі.

Класична доктрина лібералізму знайшла своє втілення в багатьох країнах світу. Для прикладу, у Швеції ще в XIX столітті міністром фінансів Юханом Августом Грипенштедтом здійснено ряд реформ, що були спрямовані на лібералізацію торгівлі. Саме зниження митних тарифів та скасування квот стимулювали міжнародну торгівлю і стали основою економічного зростання країни. Відтак, Швеція досягла значних економічних успіхів та змогла інтегруватися у світовий ринок [28].

В рамках здійснення політики «вільної торгівлі» проводилися схожі реформи й у Великобританії. Саме відмова від високих мит на імпорт зерна допомогли знизити вартість продуктів харчування в країні, покращити рівень життя населення та сприяли розвитку промисловості, що в підсумку дало можливість Великобританії перейти до відкритої економіки.

До XVIIIст. в Османській імперії також мала місце ліберальна політика вільної торгівлі, витоки якої сягають підписання перших міжнародних торговельних договорів з Францією, згідно з якими мито знижувалося лише до 3% на імпорт і експорт. Відтак, британські економісти, прихильники класичного лібералізму, високо оцінили Османську політику вільної торгівлі.

Однак, варто відмітити, що постулати класичного лібералізму в XIX у Сполучених Штатах Америки суттєво відрізнялися від британських. Історик Кетлін Г. Донох'ю стверджує: «У центрі класичної ліберальної теорії в Європі була ідея «laissez-faire», тобто «невтручання держави». В той час, як для більшості американських класичних лібералів «laissez-faire» зовсім не

означав відсутності державного втручання. Навпаки, вони були більш ніж готові до того, щоб уряд встановлював тарифи, субсидії на залізницю та внутрішні вдосконалення, які приносили користь виробникам. Що вони засуджували, так це втручання в інтересах споживачів» [71].

Саме принципи вільної торгівлі, які є стержнем класичної доктрини лібералізму, стали головними ідеями в процесі формування та реалізації міжнародного економічного співробітництва у XX столітті.

У сучасну епоху глобалізації питання лібералізації митної політики набуло нових вимірів. З одного боку, зниження мит і бар'єрів на торгівлю сприяє економічному зростанню, створенню робочих місць і зростанню конкурентоспроможності. З іншого боку, нерівномірний розподіл вигод від вільної торгівлі між країнами та регіонами ставить виклики для соціальної стабільності.

Ми цілком погоджуємося з думкою науковців про те, що класичний лібералізм сприяє розвитку вільної торгівлі, міжнародної конкуренції, зниження цін, підвищення ефективності виробництва та зростання добробуту споживачів. Проте його основні ідеї також мають і певні недоліки. Зокрема, економісти, що підтримують протекціонізм, зазначають, що у періоди економічних криз чи для розвитку молодих галузей державна підтримка може бути необхідною. Вони посилаються на приклади економічного зростання Японії та Південної Кореї у XX столітті, де державна підтримка через митну політику відіграла важливу роль [29, с. 145].

Відтак, варто взяти до уваги той факт, що запровадження повної лібералізації може призвести до втрати робочих місць у певних секторах економіки, не витримавши конкуренції з боку імпорту. Тому важливим є питання поступового зниження митних бар'єрів і впровадження адаптаційних механізмів для підтримки національної економіки.

На повну противагу класичній ліберальній доктрині існує протекціоністський підхід.

«Протекціонізм (від англ. – «захист»), спрямований на захист власної промисловості та власного товаровиробника від зарубіжних конкурентів на внутрішньому ринку» [35]. Доктрина протекціонізму вперше знайшла своє поширення в працях Фрідріха Ліста, німецького економіста та політичного діяча XIX століття. Фундаментальною працею Ліста стала «Національна система політичної економії» (1841 р.), ставши першою критикою класичної політекономії А. Сміта та Д. Рікардо [70, с. 122].

Серед теоретиків прийнято виділяти кілька форм протекціонізму:

– селективний протекціонізм – це різновид протекціоністської політики, що передбачає вибірковий захист певних галузей економіки, які в певний період часу можуть бути стратегічно важливими для країни або мають потенціал для розвитку, або ж захист окремих підприємств від іноземної конкуренції. Такий захист зазвичай має тимчасовий характер та надається на обмежений термін, що потрібен для розвитку та зміцнення конкурентоспроможності своїх виробників [72].

Селективна захисна політика знайшла своє поширення в період після Другої світової війни серед багатьох країн, які хотіли забезпечити стабільність та зростання своїх національних економік. Ця політика передбачала захист внутрішнього виробництва від зовнішньої конкуренції шляхом введення тарифів, квот і інших захисних заходів.

Високорозвинені держави, такі як США, Велика Британія, Франція та Німеччина також використовували політику селективного протекціонізму для захисту своїх внутрішніх ринків від іноземної конкуренції, застосовували тарифи та квоти для захисту своїх виробників та внутрішніх ринків, впроваджувала захисні заходи для підтримки своєї промисловості, що дозволяло їм підтримувати високий рівень зайнятості та економічного розвитку [73].

Селективна політика допомагала цим країнам забезпечити економічний розвиток та зростання, але також викликала і критику через те, що певною

мірою обмежувала свободу торгівлі та можливість створення торговельних конфліктів.

– галузевий протекціонізм – це напрямок економічної політики, щомає на меті захист конкретних галузей економіки від конкуренції з боку іноземних товарів та передбачає комплекс заходів, що обмежують імпорт товарів та послуг, які конкурують з продукцією вітчизняних виробників у конкретних галузях. Відмінністю від загального протекціонізму є те, що в основі цієї політики акцент робиться на окремих, часто стратегічно важливих галузях [74].

Метою галузевого протекціонізму є підтримка вітчизняних виробників та захист від конкуренції з боку іноземних компаній, що надає можливість розвиватися національним підприємствам.

Серед інструментів митної політики галузевого протекціонізму можна виділити: митні тарифи, які передбачають підвищення митних ставок на імпортні товари, які конкурують з вітчизняною продукцією; встановлення квоти на імпорт; надання субсидій вітчизняним виробникам у захищених галузях; технічні бар'єри, які встановлюють вимоги до якості, безпеки та екологічності імпортних товарів; антидемпінгові заходи [78].

Політика галузевого протекціонізму знайшла своє поширення переважно в тих країнах, які прагнули розвивати і захищати стратегічні галузі своєї економіки. Для прикладу, Японія захищала свою автомобільну і електронну промисловості, використовуючи тарифи і квоти для обмеження імпорту. Також Південна Корея шляхом надання субсидій підтримувала розвиток своїх технологічних та автомобільних галузей. Бразилія, використовуючи тарифи та квоти, здійснювала захист авіаційної та електронної промисловості.

Галузевий протекціонізм часто використовувався для того, щоб нові або «слабші галузі могли розвиватися і зміцнюватися без загрози з боку більш розвинутих іноземних конкурентів» [75]. Це дозволяло країнам

створювати робочі місця, розвивати технології та зміцнювати свою економіку.

– колективний протекціонізм – це політика, яка передбачає співпрацю кількох країн з метою захисту певних секторів своїх економік від іноземної конкуренції [76]. Ця політика може бути реалізована через встановлення тарифів, квот, субсидій та інших захисних заходів для конкретних галузей у рамках торговельних угод чи союзів.

Основними рисами колективного протекціонізму є узгоджена дія країн-учасниць та координація своєї митної політики; встановлення єдиних митних ставок на товари, що імпортуються з країн, які не є членами угоди, та захист спільного ринку від конкуренції з боку третіх країн.

Прихильниками колективного протекціонізму зазвичай є групи країн, які прагнуть спільно захистити свої стратегічні галузі та забезпечити економічну стабільність.

Яскравим прикладом впровадження колективного протекціонізму є участь держав в Європейському Союзі, де учасники ЄС можуть використовувати спільну митну політику для захисту своїх сільськогосподарських та промислових галузей [79, с. 93].

Також учасники Північноамериканської зони вільної торгівлі (NAFTA), такі держави як США, Канада та Мексика, мають домовленості про спільний захист своїх інтересів у певних галузях [80].

Колективний протекціонізм дозволяє країнам об’єднувати зусилля для захисту своїх ринків і економічних інтересів. Це може забезпечити стабільність та розвиток конкретних галузей, але також може призвести до втрати частини національного суверенітету у сфері митної політики, зростання цін на деякі товари для споживачів та викликати торговельні конфлікти з іншими країнами чи регіонами, які не входять до цих альянсів.

- соціальний протекціонізм – цей підхід орієнтований на захист соціальних інтересів населення, таких як забезпечення зайнятості, дотримання трудових стандартів, захист навколишнього середовища.

Зазвичай соціальний протекціонізм не є безпосередньою складовою митної політики, однак, він може бути пов’язаний з нею опосередковано. Наприклад, митні тарифи на імпорт деяких товарів можуть бути використані для захисту вітчизняних виробників та збереження робочих місць, що, в свою чергу, сприяє соціальній стабільності. Крім того, доходи від митних зборів можуть бути спрямовані на фінансування програм соціального забезпечення. В рамках соціального протекціонізму митна політика може використовуватися для обмеження імпорту товарів, вироблених з порушенням соціальних та екологічних норм [76].

Таким чином, протекціоністський підхід передбачає активне втручання держави в регулювання зовнішньої торгівлі та використання митної політики насамперед для захисту національного виробника від іноземної конкуренції. Основними інструментами такої політики є високі митні тарифи, завищені ставки ввізних мит, застосування нетарифних бар’єрів, квоти на імпорт аж до повної заборони стосовно імпорту певних видів товарів та інші обмеження.

Протекціоністський підхід включає встановлення високих мит на імпортні товари. Це робиться для того, щоб зробити імпортні товари дорожчими і менш конкурентоспроможними порівняно з вітчизняними виробами. Таким чином, держава намагається стимулювати внутрішнє виробництво і зменшити залежність від іноземних товарів.

Крім мит, протекціоністська політика може передбачати встановлення квот на імпорт певних товарів. Квоти обмежують кількість товарів, які можуть бути ввезені в країну, що допомагає захистити внутрішній ринок від надмірної конкуренції. Інші обмеження можуть включати ліцензування імпорту, технічні бар’єри та санітарні вимоги.

Протекціоністський підхід часто включає надання субсидій та іншої державної підтримки вітчизняним виробникам. Це може бути у формі фінансових дотацій, податкових пільг, кредитних преференцій та інших заходів, які сприяють розвитку національної промисловості та сільського

господарства. Проте часто це призводить до збільшення державних витрат на підтримку субсидій та інших заходів підтримки.

Такі заходи використовуються для зменшення конкуренції з боку імпорту та стимулювання розвитку внутрішнього ринку шляхом надання податкових пільг національним виробникам, які виробляють продукцію для експорту, державні субсидії, кредитування. Відтак, дозволяється значне втручання держави у зовнішню торгівлю для того, аби захистити національних виробників і сприяти економічному розвитку країни.

Метою політики протекціонізму є стимулювання розвитку вітчизняної промисловості, створення робочих місць та зміцнення економічної безпеки країни, штучно обмеживши конкуренціюз іншими державами [77, с. 433].

Така політика має свої переваги, серед яких: захист національних виробників від іноземної конкуренції; сприяння розвитку внутрішньої промисловості та сільського господарства; збереження робочих місць і підвищення рівня зайнятості; підвищення економічної безпеки та незалежності.

Застосовуючи протекціоністські заходи, держава таким чином може визначати ті галузі економіки, які є стратегічно важливими і забезпечувати їх захист.

Ще одним проявом протекціоністського підходу можна вважати валютний контроль, який держава може здійснювати для регулювання імпорту і експорту капіталу. Це включає регулювання валютних операцій, обмеження на придбання іноземної валюти, а також контроль за відтоком капіталу з країни. Валютний контроль допомагає зберігати фінансову стабільність і захищати національні економічні інтереси [83, с. 108].

Однак, надмірний протекціонізм може призвести до зниження конкуренції, зростання цін на імпортні товари, погіршення якості товарів, а також зменшення доступності деяких товарів. Крім того, можливий ризик виникнення торговельних конфліктів та санкцій з боку інших країн, що. в

свою чергу, спричинить зниження ефективності економіки через обмеження конкуренції.

Вважаємо, що протекціоністські підходи в економічній політиці мають зазвичай тимчасовий ефект та можуть бути застосовані лише на певний короткостроковий період для врегулювання кризових явищ в економіці держави.

Деякі теоретики, зокрема французький економіст, прихильник принципів економічного лібералізму, Фредерік Бастіа, доволі критично висловлювалися щодо доктрини протекціонізму, наголошуючи на тому, що «митні бар'єри слугують лише інтересам окремих груп, таких як місцеві виробники, за рахунок добробуту суспільства в цілому». На його думку, протекціонізм є «ілюзією, що заважає зрозуміти реальні економічні вигоди вільної торгівлі» [27].

Сучасна світова політика у сфері митного регулювання формується шляхом поєднання ідей протекціонізму та лібералізму, оскільки ті принципи, на яких заснований класичний протекціонізм, явно суперечили б міжнародно-правовим актам з питань митного права та зовнішньої торгівлі [30, с. 114].

Відтак, ще одним доктринальним підходом щодо особливостей митної політики є неомеркантилістський підхід.

Неомеркантилізм є економічною теорією, яка виникла в кінці XX століття. Цей підхід поєднує елементи класичної та протекціоністської митної політики, адаптує їх до реалій сучасної глобальної економіки та акцентує увагу на тому, що для стимулювання економічного зростання важливою є економічна стабільність, контроль за державним бюджетом та зниження податків.

Доктрина неомеркантилізму передбачає надання субсидій і податкових пільг для того, щоб стимулювати експорт, в той же час, захищаючи внутрішній ринок від надмірного імпорту. Втручання держави в управлінні економікою та зовнішньою торгівлею є доволі вагомим, і основною метою

такої діяльності є насамперед досягнення національних інтересів. Підтримка національних виробників здійснюється шляхом використання властивих протекціоністському підходу заходів для захисту вітчизняних підприємств від іноземної конкуренції. В сфері торгівлі метою є обмеження імпорту товарів, натомість збільшення їх експорту для того, щоб досягнути позитивного сальдо торговельного балансу [84].

Підтримка стратегічних галузей виробництва, які є важливими для національної безпеки та економічного розвитку, є основою митної політики неомерканилізму. В той же час, з метою залучення іноземних інвестицій в стратегічно важливі галузі державою створюються такі умови, що стимулюють інновації та модернізацію в ключових секторах економіки. Вплив держави вбачається також через маніпулювання валютним курсом та накопичення валютних резервів.

На відміну від класичного лібералізму, неомеркантилізм розвивається в епоху глобалізації та інтеграції світових ринків, відтак має місце активна участь держав у міжнародній торгівлі, завдяки чому держава може посилювати свій геополітичний вплив.

Новий меркантилізм має найбільше поширення в США, де він вплинув на економічну політику кількох адміністрацій. Канада також відзначилася застосуванням принципів нового меркантилізму у своїй економічній політиці [82].

Поширення політики неомеркантилізму в Китаї, Японії, Німеччині дає можливість забезпечувати їм стабільність, підтримуючи стратегічні галузі економіки (для прикладу, Китай активно використовує державні субсидії для розвитку високотехнологічних секторів, а Японія у післявоєнний період застосовувала політику захисту внутрішнього ринку в автомобільній та електронній галузях), та посилювати свій вплив у світі [60, с.114]. Пріоритетне значення надається експорту, що робить країну одним із найбільших експортерів у світі (наприклад, в Німеччині пріоритетне

значення було надано експорту, що дало можливість стати їй одним із найбільших експортерів у світі).

Таким чином, неомеркантилістський підхід та його впровадження в митну політику загалом дає позитивні результати, однак для досягнення стабільного успіху слід зберігати баланс між протекціоністськими заходами та інтеграцією у світову економіку.

Дуже схожі ідеї та принципи має ще одна сучасна доктрина в митній політиці – прагматизм. Основна риса прагматизму є гнучкість у поєднанні елементів протекціонізму та лібералізму в залежності від конкретної економічної ситуації та національних інтересів. Так, в рамках цього підходу держава може застосовувати різні інструменти митного регулювання для досягнення оптимального балансу між захистом вітчизняних виробників та розвитком міжнародної торгівлі.

Метою митної політики прагматизму є гнучке і адаптивне управління митними процесами для задоволення національних економічних інтересів. Цей підхід включає в себе знаходження оптимального балансу між різними економічними інтересами шляхом проведення регулярного аналізу ринкових тенденцій та змін на світових ринках. У разі виявлення кризових явищ має бути швидке впровадження заходів для захисту внутрішнього ринку, для прикладу, тимчасових митних тарифів тощо.

Таким чином, прагматизм захищає як національних виробників від надмірної конкуренції з одного боку, так і сприяє вільній торгівлі з іншого боку. Тобто, має місце поєднання ідей як лібералізму, так і елементів протекціонізму для того, щоб досягти забезпечення гармонійного економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни.

Варто зауважити, що цей підхід вимагає гнучкості та адаптивності у прийнятті рішень в залежності від конкретних обставин. Наприклад, держава може змінювати митні тарифи та квоти в залежності від поточних економічних умов, таких як зміни на світових ринках або потреби в захисті певних галузей.

Прагматизм включає систематичний аналіз ризиків та вигод від застосування певних митних заходів. Це означає, що перед введенням нових митних політик проводиться детальний аналіз їх можливих наслідків для економіки, що дозволяє мінімізувати негативні впливи та підвищити ефективність заходів. Прийняття рішень у рамках прагматичного підходу базується на детальному аналізі ризиків і вигод таких рішень. Насамперед, здійснюється оцінка всіх можливих економічних наслідків введення нових митних тарифів або змін у торговельних угодах. Відтак, це дає можливість здійснювати управління потенційними ризиками [70, с. 266].

Доктрина прагматизму передбачає активну співпрацю з міжнародними партнерами для поліпшення митних процедур і зниження торговельних бар'єрів. Тому згідно з прагматичним підходом важливу роль відіграє міжнародна співпраця, укладення двосторонніх торговельних угод, які є взаємовигідними або ж участь в багатосторонніх організаціях, наприклад, таких як СОТ, для координації та гармонізації митних політик. Це сприяє поліпшенню митних процедур, зменшенню торговельних бар'єрів та підвищенню взаємної довіри між країнами.

Сучасний прагматичний підхід суттєво модернізований та передбачає впровадження інноваційних технологій та практик в митних процесах. Таким чином, на сьогодні активно використовується введення електронних систем для автоматизації митних процедур, що забезпечує швидкість та ефективність. Для мінімізації ризиків у митних операціях застосовуються аналітичні інструменти для їх прогнозування, систем управління ризиками. А для спрощення митних формальностей впроваджується перехід до електронного документообігу [69, с. 122].

Станом на сьогодні існує ряд країн з розвиненою економікою, які застосовують у своїй митній політиці саме доктрину прагматизму. Для прикладу, Сінгапур є прикладом країни, що успішно реалізувала прагматичний підхід, ставши одним із найбільших торговельних хабів у світі. Гонконг також застосовує в своїй митній політиці гнучке поєднання

мінімальних митних бар'єрів з ефективним регулюванням торгівлі [81]. Канада також використовує принципи прагматизму в регулюванні митної політики в рамках своїх торговельних угод, прагнучи знайти оптимальний баланс, що дозволяє як захистити внутрішній ринок, так і стимулювати міжнародну торгівлю [74].

Таким чином, прагматичний підхід до митної політики характеризується гнучкістю, адаптивністю та орієнтацією на максимальну економічну вигоду. Він базується на постійному аналізі ризиків, співпраці з міжнародними партнерами та впровадженні інноваційних технологій. Цей підхід дозволяє країнам ефективно реагувати на зміни в глобальній економіці та забезпечувати стійкий розвиток національної економіки.

Отже, можемо зробити висновок, що вибір конкретного доктринального підходу до митної політики залежить від ряду факторів, таких як рівень економічного розвитку країни, її місце в системі міжнародного поділу праці, геополітичні інтереси та інші. Важливо враховувати як переваги, так і недоліки кожного підходу для розвитку ефективної та збалансованої митної політики. На сьогодні немає країн, які застосовують лише ідеї одного підходу в сфері митної політики. Зазвичай, має місце їх поєднання для забезпечення якнайкращих результатів, що сприятимуть розвитку економіки країни.

Основи формування митної політики України пов'язані з її геополітичним положенням, станом її економіки, відтак, поєднуються елементи як класичного лібералізму, так і протекціонізму.

Україна, використовуючи своє вигідне геополітичне розташування, має значний потенціал для розвитку відносин із країнами європейського співтовариства. Важливим кроком у цьому напрямку стало приєднання України до Світової організації торгівлі у 2008 році та укладення Угоди про асоціацію з Європейським Союзом 27 червня 2014 року. Це знаменувало початок європейської економічної інтеграції, зокрема створення зони вільної торгівлі [85, с. 6].

Українське законодавство, зокрема Митний кодекс України, зорієнтоване на сприяння у розвитку фритредерства та зовнішньоекономічної діяльності із залученням іноземних інвестицій [56, с. 20]. Зона вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом (ЗВТ) передбачає зменшення та поступове скасування тарифів на товари, спрощений доступ до ринку послуг, гармонізацію українських норм і регламентів із стандартами європейського співтовариства.Основна мета цих заходів — забезпечити вільне переміщення товарів і послуг, а також встановити взаємний недискримінаційний режим для компаній, їхньої продукції та послуг як на території України, так і Європейського Союзу.

Угода про ЗВТ набрала чинності від 1 січня 2016 року, що стало важливим етапом у зміцненні економічних зв’язків між сторонами.

Створення ЗВТ передбачає реалізацію низки важливих заходів, зокрема:

– «скасування ввізних мит на товари, які імпортуються на ринки України та ЄС, що сприятиме збільшенню обсягів торгівлі між сторонами;

– впровадження правил визначення походження товарів, які є основою для застосування торговельних преференцій;

– гармонізація технічних регламентів, процедур та заходів безпеки, включаючи санітарні та фітосанітарні вимоги. Завдяки цьому промислова, сільськогосподарська та харчова продукція України зможе експортуватися до ЄС без необхідності додаткової сертифікації;

– створення найсприятливіших умов доступу до ринків послуг обох сторін, що розширює можливості українських та європейських компаній у наданні послуг;

– запровадження норм ЄС у сфері державних закупівель, що дозволить Україні поступово отримати доступ до ринку державних закупівель країн ЄС;

– спрощення митних процедур, спрямоване на запобігання шахрайству, контрабанді та іншим правопорушенням у сфері транскордонного переміщення товарів;

– посилення захисту прав інтелектуальної власності відповідно до європейських стандартів» [35].

Таким чином, на прикладі Європейського Союзу митна політика демонструє можливості гармонізації митних тарифів і процедур між країнами. Участь України в Угоді про асоціацію з ЄС є прикладом впровадження європейських стандартів у національну митну політику.

Відповідно до Бюджетної декларації на 2025-2027 роки, схваленої постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751, «…основним завданням митної політики на середньостроковий період є побудова передбачуваної та прогнозованої митної системи на основі практики ЄС, яка стимулює підвищення якості провадження зовнішньоекономічної діяльності в Україні, забезпечує баланс безпекової функції митниці та партнерських відносин з бізнесом, інтеграцію українських підприємств у міжнародні ланцюги постачання товарів» [86].

Ці заходи покликані сприяти інтеграції України до європейського економічного простору, створенню конкурентоспроможних умов для бізнесу та посиленню взаємодії між сторонами в економічній сфері.

Оскільки, класичний ліберальний підхід до митної політики базується на ідеях вільної торгівлі, економічної ефективності та мінімального державного втручання, то в цьому контексті можемо стверджувати, що митна політика України слідує принципам цього доктринального підходу.

В рамках глобалізації митна політика України все більше координується між державами через міжнародні угоди. Держава гарантує суб'єктам підприємницької діяльності повну свободу у здійсненні зовнішньої торгівлі. Водночас вони зобов’язані діяти в межах національного законодавства та дотримуватися міжнародних договорів, укладених Україною. З іншої сторони, формування і реалізація митної політики має здійснюватися з врахуванням балансу інтересів бізнес спільнот та держави. Тому держава застосовує інструменти протекціонізму для забезпечення

конкурентоспроможності національної економіки, особливо в період воєнного стану.

Митним кодексом України передбачено, що «державна митна політика України – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики» [1]. Для реалізації державної митної політики здійснюється певні заходи, що становлять митну справу. Згідно зі ст. 7 МК України, це «встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики» [1].

Так, у нормативно-правових актах України, що стосуються митної справи, закладені механізми захисту внутрішнього ринку, такі як запровадження антидемпінгових заходів, спеціальних мит чи квот. Усі товари чи будь-які інші предмети можуть переміщуватися через митний кордон України громадянами, державними органами, підприємствами та їх службовими особами лише під митним контролем, що здійснюється спеціальними митними органами. Відтак, важливим є дотримання одного з принципів, який характерний саме протекціоністському підходові, а саме єдності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та контролю за її здійсненням. В ч. 1 ст. 8 Закону України «Про

зовнішньоекономічну діяльність», передбачено, що «Україна самостійно формує систему та структуру державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на її території» [37, с. 136]. «Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Національним Банком, Антимонопольним комітетом, Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, іншими міністерствами та службами, митними органами, а також органами місцевого управління зовнішньоекономічною діяльністю. Всі вони діють на основі єдиної законодавчої бази, відповідно до єдиних принципів та цілей» [37, с. 136]

Держава може визначати стратегічно важливі галузі економіки і забезпечувати їх захист через протекціоністські заходи. Наприклад, в Україні це можуть бути агропромисловий комплекс, машинобудування, енергетика та інші сектори, що мають важливе значення для національної безпеки і економічного розвитку [41, с. 112].

З огляду на це, можемо зробити висновок, що основним завданням державної митної політики є здійснення комплексу заходів, які покликані, насамперед, захистити митні інтереси та безпеку України, її внутрішній ринок та адаптувати митне законодавство до європейських правил, створивши необхідні умови для розвитку міжнародної торгівлі та інтеграції України до світової економіки.

Варто відмітити, що в епоху стрімкого розвитку технологій, митна політика України включає також інноваційні аспекти, такі як: цифровізація митних процедур, використання системи аналізу даних та автоматизація процесів. Інновації дають можливість зниження витрат та підвищення прозорості митних процедур, тим самим це дозволить досягти спрощення торгівлі. Впровадження електронного декларування значно скорочує і час, і

витрати на митне оформлення та суттєво підвищує ефективність митного контролю [40, с. 29].

Таким чином, митна політика України має гібридний характер, при якому враховуються потреби ринкової економіки та національних інтересів, що дає можливість дотримуватися балансу між принципами лібералізму та протекціонізму, враховуючи специфіку національної економіки.

Звідси, можемо запропонувати власне визначення митної політики як системи організаційних, правових, політичних та економічних заходів, які впроваджуються державою, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування митних органів з метою регулювання зовнішньоекномічних відносин та захисту національної безпеки у сфері митної справи.

Отже, митна політика будь-якої держави, в тому числі і в Україні, формується під впливом різних доктринальних підходів, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Класичний лібералізм сприяє вільній торгівлі, а протекціонізм більшою мірою захищає національних виробників, неомеркантилістський та прагматичний підходи комбінують елементи обох попередніх, хоча прагматичний є більш гнучким та в більшій мірі забезпечує гармонізацію з європейськими стандартами.

Ми вважаємо, що оптимальна митна політика для України повинна враховувати особливості національної економіки та міжнародні зобов’язання, забезпечуючи баланс між розвитком внутрішнього ринку та інтеграцією до світової економіки. Для цього необхідно розробити та впроваджувати заходи реформування та вдосконалення митної політики та митного адміністрування.

Відтак, до напрямів вдосконалення митної політики України пропонуємо віднести заходи щодо:

- гармонізації та узгодження митного законодавства України з норм ами СОТ та ЄС;

- цифрової трансформації, яка буде передбачати впровадження сучасних ІТ технологій для автоматизації митних процедур;

- посилення контролю за митними кордонами для боротьби з контрабандою;

- модернізації митних пунктів пропуску для підвищення їх пропускної спроможності.

1.3. Нормативно-правове забезпечення функціонування митних органів України

Фундаментом ефективної реалізації митної політики є забезпечення економічної безпекиУкраїни, а також її інтеграції у світову економіку є якісна нормативно-правова база, що відповідає міжнародним нормативам та стандартам. Інтегруючись в європейський правовий простір, перед Україною постає шлях до широкомасштабних реформ правової системи. Як слушно зауважив Ю. Ю. Акіменко, «…міжнародні зобов'язання країни вимагають розроблення нових національних законодавчих актів, орієнтованих на європейські правові стандарти, які встановлені у відповідних програмних нормативно-правових документах Ради Європи та законодавстві Європейського Союзу» [87].

Впровадження основних засад митної політикив Україні покладається на митні органи. Саме вони наділені виключною компетенцією здійснювати митну справу та забезпечувати дотримання митного законодавства. Погоджуємося з позицією А. Д. Войцещука, що «…митніорган є об'єктом управління в митній справі, держава (законодавчі, виконавчі, правоохоронні, судові та інші органи держави, причетні до розроблення, прийняття, виконання та контролю за виконанням законодавства з питань митної справи) – суб'єктом такого управління, а законодавство з питань митної справи – засобом управління в митній справі» [88, с. 76].

Варто зазначити, що нормативно-правове забезпечення будь-якого правового інституту складає багаторівнева системазаконодавства, що становить систему нормативно-правових актів (законодавчих та

підзаконних), які санкціонуються державою та регулюють відповідні суспільні відносини.

Згідно зі статтею 1 Митного кодексу України «Законодавство України з питань митної справи складається з Конституції України, цього Кодексу, інших законів України, що регулюють питання, зазначені у статті 7 цього Кодексу, з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також з нормативно-правових актів, виданих на основі та на виконання цього Кодексу та інших законодавчих актів» [1].

Нормативно-правове забезпечення здійснення митної політики доцільно розділити за певними напрямами її реалізації, а саме правові норми і документи, що врегульовують:

- організацію та функціонування митних органів;
- регулювання переміщення товарів через митний кордон;
- надання митних послуг;
- здійснення митних платежів, митного оформлення та контролю [31, с. 232].

Основним законодавчим актом в Україні, який регулює діяльність митних органів та визначає основні принципи митної політики, структуру, функції та повноваження митних органів, а також порядок проходження митного контролю, оформлення товарів, а також транспортних засобів, станом на сьогодні є Митний кодекс України, від 13.03.2012 р. № 4495-VI [1].

Перший Митний Кодекс незалежної України було прийнято 12 грудня 1991р. разом з Постановою Верховної Ради України «Про створення Державного митного комітету України» як центрального митного органу України. В грудні 1993 р. було прийнято «Комплексну програму розбудови державного кордону України» для того, аби забезпечити належне функціонування митних органів та прикордонних військ [61, с. 121]. Програмою визначалися комплекс заходів організаційного, правового і матеріально-технічного характеру для «розбудови державного кордону і

митної інфраструктури до 2000 р.» Указом Президента 29 листопада 1996 р. на базі колишнього Державного митного комітету було утворена Державна митна служба України [19].

Ці нормативні документи на той час врегульовували в основному організаційні аспекти становлення митної системи України. В той же час Кабінетом Міністрів України прийнято 40 постанов, які змінювали ставки ввізного мита.

За період з 1992 р. по 31 грудня 1998 р. до діючого на той час Митного кодексу вносилися зміни та доповнення, оскільки його норми вже не відповідали реаліям того часу, більше того, стримували розвиток діяльності підприємств на внутрішньомуі зовнішньому ринку. Відтак постало питання про нову редакцію Митного кодексу, який був прийнятий Верховною Радою України 11 липня 2002 р.

Правові положення Митного кодексу України 2002 р. в основному були зорієнтовані на норми Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур (переглянута у 1999 р.) або так званої «Кіотської конвенції», до якої Україна приєдналася 15 лютого 2011 року [44, с. 122].

За рік до прийняття МКУ 2002 року, набув чинності Закон України «Про митний тариф України» від 05.04.2001 р., № 2371-11, згідно з яким впроваджувалися європейські принципи кодування товарів, а також застосовувалася Гармонізована система опису та кодування товарів 1996 року [94].

Митний кодекс вступив в дію 1 січня 2004 року та був спрямований на «забезпечення захисту економічних інтересів України, а також забезпечення додержання законодавства України з питань митної справи» [5].

М. Г. Шульга зазначає, що « …головним принципом цього документа стало зобов’язання митних адміністрацій забезпечити прозорість та передбачуваність усім учасникам зовнішньоекономічної торгівлі. Митні організації зобов’язалися використовувати технології управління ризиками,

співпрацювати з іншими відповідними органами й торговельними спільнотами та запроваджувати відповідні міжнародні стандарти» [89, с. 223].

15.02.2011 року прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» (Кіотська Конвенція). Приєднавшись до Кіотської конвенції, Україна на національному рівні отримала зобов'язання привести у відповідність національне митне законодавство до стандартів Генерального додатка до Конвенції. Під національним законодавством відповідно до Кіотської конвенції розуміються: «законодавчі, нормативно-правові та інші акти компетентного органу Договірної Сторони, що застосовуються на всій території відповідної Договірної Сторони, або чинні договори, щодо яких ця Сторона на прийняла зобов'язання» [89, с. 224]. Відтак, усі положення міжнародних договорів у митній сфері та ті, що повинні застосовуватися в національному законодавстві, стають міжнародними стандартами.

Досліджуючи практику здійснення митної політики в Україні, І. Бережнюк узагальнює сучасні виклики та проблеми, властиві митним органам. Вчений, аналізуючи нормативно-правові документи ЄС, які забезпечують діяльність митних органів та здійснення митного і постмитного контролю, а також перспективи втілення європейської практики в митній сфері, приходить до висновку, що «наближення національного митного законодавства до положень міжнародних угод і конвенцій можна вважати важливим кроком, що дасть можливість досягнути підвищення ефективності здійснення процедур митного контролю та митної політики загалом» [90, с. 300].

Порівнявши правові положення перших нормативно-правових актів незалежної України та Митного кодексу, варто відмітити позитивну тенденцію у митній політиці, спрямовану на зменшення митних бар'єрів, а

також зростання законної діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що дало змогу певною мірою боротися з тіньовою економікою.

К. Андрющенко вважає, що такий результат став можливим завдяки врахуванню законодавцем прогресивних європейських практик. Науковець зазначив, що «в умовах євроінтеграції досвід держав-членів ЄС для України є пріоритетним, оскільки його застосування у вітчизняній практиці сприятиме підвищенню безпеки та полегшенню функціонування міжнародного ланцюга постачання товарів на глобальному рівні, оптимізації функцій і спроможностей митних служб у світлі викликів і можливостей XXI століття за рахунок зміцнення співпраці» [62, с. 22].

Чинний на сьогодні Митний кодекс України прийнято 13.03.2012 року і він є третім кодексом незалежної України. Слід звернути увагу на те, що цим законодавчим актом було введено певні новели щодо митного регулювання. Зокрема, норми, які стосуються вивлення порушень митних правил та особливостей притягнення до адміністративної відповідальності.Також збільшувалась норма ввезення товарів на територію України фізичними особами без справляння мита.Скорочувався термін митного оформлення, а такожбуло зменшено перелік документів, які слід подавати для такого оформлення. Особлово важливим, на наш погляд, було впровадження «принципу пост-аудиту», який передбачає систему контролю та перевірки митних декларацій, товарів та документів, що здійснюється після випуску товарів у вільний обіг. Його мета – забезпечитидотримання законодавства та виявляти будь-які порушень, що могли б мати місце під час митного оформлення [57, с. 86].

Важливі напрямки реформ у митній політиці визначає Національна стратегія доходів України до 2030 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218-р. (далі – Стратегія) [251]. Стратегія є рамковим документом, який містить комплекс заходів, що покликані перетворити українську митницю в східну митницю Європейського Союзу, імплементувавши Митний кодекс ЄС.

Особливий акцент Стратегії – це надання митним органам повноважень провадити оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування. Це дасть можливість посилити безпекові функції Держмитслужби як правоохоронного органу згідно з міжнародними стандартами. Окрім того, розслідувати випадки контрабанди, запобігати переміщенню через кордон піратських і контрафактних товарів, зможуть і звичайні митники. Такі заходи повинні сприяти зміцненню безпеки та захисту національних інтересів України в умовах євроінтеграції та співпраці з міжнародними партнерами.

Особливу увагу в Стратегії зосереджено на антикорупційній політиці. Зокрема, пропонується надання повноважень підрозділам внутрішньої безпеки Держмитслужби на проведення оперативно-розшукової діяльності. З метою зміцнення довіри до митних органів планується запровадження атестації митників та їх систематична перевірка на доброчесність [54, с. 27].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів», прийнятим 09 грудня 2023 року, доповнено статтями, які передбачають покарання за товарну контрабанду та контрабанду підакцизних товарів. Вважаємо, що закріплення на законодавчому рівні змісту діянь з «переміщення предметів контрабанди через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю» [58] є передовою новелою кримінального законодавства, яка в цілому може позитивно вплинути на кваліфікацію діянь за цими статтями.

Водночас із збільшенням повноважень митників Стратегією передбачається створення в Україні спеціального підрозділу, який має реагувати на звернення громадян та бізнесу (HelpDesk) [59, с. 55].

Для реалізації положень Національної Стратегії, Наказом Держмитслужби від 24.05.2024 р. № 686 затверджений План реформування Державної митної служби України на 2024-2030 роки,яким перед ДСПКЗ Держмитслужби стоїть завдання щодо проведення навчальних заходів для «посадових осіб митних органів, уповноважених на здійснення оперативно-

розшукової діяльності, а також досудового розслідування в справах про контрабанду товарів, посадових осіб підрозділів, які згідно з компетенцією забезпечують у Держмитслужбі та її територіальних органах безпеку діяльності посадових осіб та працівників від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням ними службових обов'язків, формам та способам ведення оперативно-розшукової діяльності, що буде можливим після прийняття відповідних Законів України та нормативно-правових актів, а також надання підрозділам митних органів відповідних повноважень» [91].

В контексті реформування діяльності митних органів 17.09.2024 року Верховною Радою України прийнято Закон України № 3977-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів». Так, важливими нововведеннями вказаного нормативно-правового акту є положення, згідно з якими в новій редакції викладено статтю 546 МКУ, в якій йдеться про те, що «…митниця є митним органом, який у зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на митні органи. Митниця є територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, має окремий баланс, рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, печатку та бланк із зображенням Державного Герба України та із своїм найменуванням і діє відповідно до Конституції України, цього Кодексу, інших нормативно-правових актів та на підставі положення, яке затверджується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику» [92]. Також врегульовано процедуру прийняття на службу до митних органів, та доповнено статтями, що стосуються вимог до порядку призначення та звільнення керівника центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику» [92].

Особливої уваги заслуговують положення закону, якими запроваджуються антикорупційні заходи при прийнятті на посади державної

служби в митних органах. Зокрема, стаття 572-1, якою доповнено МКУ, передбачає «Проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа для кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах, а також посадових осіб митних органів під час проходження служби в таких органах за рішенням керівника центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, та за їхньою згодою» [92]. Також відповідно до статті 572-2 МКУ передбачається проведення перевірки на доброчесність та моніторингу способу життя посадових осіб митних органів. З метою сприяння в організації проведення такої перевірки утворюється спеціальний орган – Дисциплінарний комітет.

Таким чином, можемо зробити висновок, що дія норм цього Закону спрямована на підвищення ефективності функціонування посадових осіб Держмитслужби та подолання проявів корупційних ризиків у їхній діяльності.

Особливої уваги заслуговують законодавчі зміни, які внесені до МКУ Законом України від 22 серпня 2024 року № 3926-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» [93]. Головною метою прийняття цього нормативно-правового документу є вимога відповідати положенням системи Митного союзу ЄС, що є ключовим пунктом Національної Стратегії та становить головний дороговказ на шляху до спрощення процесу інтеграції до європейського економічного простору, гармонізації та максимального наближення національного митного законодавства до митного законодавства Європейського Союзу шляхом закріплення в Митному кодексі України положень сучасної європейської практики, та забезпечити відповідність національних норм стандартам ЄС.

Основні зміни до МКУ можна диференціювати за певними напрямами, а саме: спрощення митних процедур; боротьба з контрабандою та корупційними проявами в митних органах; гармонізація з європейським законодавством.

Автоматизація процесів є одним із ключових напрямів, що покликаний спростити митні процедури, а також гармонізувати контрольні і аудиторські механізми митних органів відповідно до європейських стандартів. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у роботі митних служб покликані значно зменшити вплив людського фактору на митний контроль, створити умови, за яких корупційні ризики будуть мінімізовані, а суб'єктивність при ухваленні рішень не впливатиме на його результати.

Застосування сучасних технологій у роботі митних органів передбачає створення єдиного електронного середовища, що «забезпечує відеоспостереження та відеоконтроль, автоматичне зчитування номерних знаків, ваговий контроль та використання передових систем сканування» [67, с. 241].

Зокрема, якщо проаналізувати нові положення МКУ, які впроваджують електронні сервіси, а саме можливість проходження особою, яка є учасником митних відносин, електронної ідентифікації через єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», можна констатувати, що це дає можливість суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності здійснювати всі види контролю в цифровому форматі, а контролюючим органам – оперативно обмінюватися інформацією про товари, що перетинають кордон.

Відтак, впровадження такої практики дозволяє скоротити кількість документів, які необхідні для митного оформлення, що, в свою чергу, дозволить значно зменшити час на оформлення митних декларацій [64, с. 101].

Окрім того, відповідно до статті 54 МКУ, митні органи отримали можливість обмінюватися інформацією, що стосується митної вартості товарів, в електронній формі у форматі міжнародних стандартів обміну електронною інформацією з митними органами іноземних держав, що сприяє

ефективності контролю за переміщенням товарів. Також спрощено процедуру визначення митної вартості товарів [47].

На нашу думку, такі зміни до нового МКУ дають можливість скоротити час на оформлення документів та підвищують прозорість митного контролю.

Ще однією позитивною тенденцією нового МКУ є запровадження прямого та непрямого митного представництва. Статтею 11-1 МКУ передбачено, що «будь-яка особа може призначати митного представника. Митний представник – особа, яка уповноважена іншою особою на виконання необхідних дій і митних формальностей, визначених законодавством України з питань митної справи, у рамках взаємовідносин такої іншої особи з митними органами» [47]. Обов'язки та відповідальність особи та її митного представника розмежовано. Представник може бути прямий і непрямий. Обидва діють в інтересах особи, яку вони представляють, проте, якщо прямий митний представник діє від імені такої особи, то непрямий митний – від власного імені. В цілому, впровадження інституту митного представництва дає можливість підприємствам делегувати митні формальності спеціально навченим особам, що значно спрощує адмінпроцеси та знижує адміністративне навантаження.

Варто відмітити, що зміни до МКУ передбачають збільшення штрафів за вчинення митних правопорушень, зокрема за контрабанду та ухилення від сплати митних платежів. Погоджуємося з висновками А. І. Крисоватого, що «першочерговим завданням держави має бути боротьба з контрабандою – суспільно небезпечним, економічно загрозливим і шкідливим явищем. Це дозволить країні отримати додаткові кошти для наповнення бюджету, вивести національного товаровиробника на міжнародний рівень, захистити його конкурентоспроможність, зменшити рівень корупції серед різних ланок підприємництва тощо» [49, с.72].

Впровадження електронного аудиту своїм завданням має виявлення на ранніх стадіях будь-яких незаконних дій у митній сфері, протидію

корупційним проявам в митних органах та боротьбу з незаконним переміщенням товарів через кордон.

Також передбачається зміна підходів, пов’язаних із застосуванням митних режимів. Ці зміни впливають на процедури авторизації, подання заяв та митних декларацій, а також регулюють ухвалення рішень митними органами щодо розміщення товарів у митних режимах, таких як імпорт, тимчасове ввезення, переробка на митній території і за межами митної території. Згідно з частиною другою статті 19-4 МКУ «митні органи приймають рішення про надання авторизації для поміщення товарів у митний режим на підставі: заяви підприємства або митної декларації відповідно до статті 73-1 Кодексу» [1]. При цьому визначаються строки та етапи розгляду заяви та документів, що подаються до митного органу, який приймає рішення щодо авторизації для поміщення товарів у митний режим.

Зміни визначають, що митні декларації, подані для прийняття рішення митним органом, а також додаткові документи, повинні подаватися виключно в електронній формі. Це відповідає сучасним тенденціям цифровізації та автоматизації митних процедур, сприяючи зменшенню адміністративних бар’єрів та покращенню ефективності [35].

Вважаємо, що зміни в Митний Кодекс України, які були внесені Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» в цілому є надзвичайно вагомим кроком на шляху до інтеграції України в світовий економічний простір і покликані адаптувати національне законодавство до вимог міжнародних стандартів. Однак, маємо деякі застереження, які стосуються викликів у впровадженні нових процедур.

Перше, на що хочемо звернути увагу, це те, що існує ризик збільшення адміністративного навантаження, який може проявлятися у збільшенні вимог щодо звітності та контролю підприємств, залучення додаткових технологічних ресурсів під час впровадження цифрових електронних сервісів та додаткове навчання персоналу, що може стати проблемним для малих та

середніх підприємств. Повністю електронна система може призвести до технічних збоїв або проблем з доступом до системи в певних ситуаціях. Це може спричинити затримки в митних процедурах, що негативно позначиться на ефективності ведення бізнесу. Збільшення кількості документів і процедур може дати можливість для зловживань, якщо митні органи не будуть достатньо контролювати правильність подачі документів або їх відповідність вимогам. Оскільки, зміни передбачають реалізацію електронних процедур, це потребує від митників високої кваліфікації для ефективного використання нових систем. Відсутність належного навчання може призвести до помилок або затримок у розгляді заяв.

Таким чином, для успішного впровадження цих змін необхідно, насамперед, забезпечити належну підтримку підприємств, особливо малих та середніх, у процесі адаптації до нових вимог та процедур, а також гарантувати, щоб електронна система працювала без збоїв і технічних проблем.

Підсумовуючи, погоджуємося з думкою науковців, що «…з метою вдосконалення діяльності митних органів у напрямі профілактики, виявлення та запобігання порушенням митних правил слід покращити організаційно-структурну побудову, форми та методи діяльності структурних підрозділів митних органів, які виявляють митні порушення, проводити комплектування й навчання кадрів, а також здійснювати належне правове регулювання їхньої діяльності» [65, с. 90].

Станом на сьогодні,у зв’язку з дією воєнного стану на території України через збройну агресію російської федерації, до нормативно-правових актів в сфері митного регулювання, також внесені зміни, в тому числі і до МКУ, оскільки «митні органи зобов’язані створювати сприятливі умови для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечувати безпеку суспільства та захищати митні інтереси України» [1]. Вони повинні стежити як за регулярним переміщенням товарів, так і за потоками гуманітарної

допомоги, забезпечуючи при цьому контроль за товарооборотом стратегічних ресурсів.

За цих обставин першочерговим завданням є впорядкування процедур, що полегшують митне оформлення товарів, гуманітарної допомоги та транспортних засобів, а також надання відповідних пільг імпортерам. Зазначені заходи спрямовані, передусім, на оперативне та повноцінне постачання населенню та Збройним Силам України товарів стратегічного призначення, які надходять з-за кордону.

Так, варто звернути увагу на Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо особливостей експорту окремих видів товарів у період дії воєнного стану» від 09.05.2024 року № 3707-IX, яким передбачається, що «центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, у випадках та в порядку, встановлених законом, надає іншим органам, уповноваженим відповідно до закону на здійснення валютного нагляду, державного експортного контролю, інформацію, необхідну для здійснення такого нагляду/контролю. У разі, якщо законом не встановлено порядку інформаційного обміну, у тому числі автоматизованого обміну інформацією, такий обмін здійснюється на підставі міжвідомчих угод про інформаційний обмін» [43]. Таке законодавче формулювання сприяє підвищенню ефективності державного контролю у сфері зовнішньоекономічної діяльності. В той же час забезпечується гнучкість у встановленні порядку такого обміну, що дозволяє оперативно реагувати на змінні обставини та потреби міжвідомчої співпраці, що є особливо важливим у воєнний час.

Варто відмітити, що відбулося спрощення процедури митного оформлення гуманітарної допомоги відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 01 березня 2022 року № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» (зі змінами); від 27 березня 2022 року № 379 «Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним

транспортом в умовах воєнного стану» [32]. Зокрема, передбачається, що «на період воєнного стану пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги здійснюється за місцем перетину митного кордону України шляхом подання в паперовій або електронній формі декларації, заповненої особою, що перевозить відповідний товар, без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та без оформлення гарантійних листів» [33].

Крім згаданих вище законодавчих актів важлива роль в нормативно-правовому забезпечені діяльності митних органів України належить Постанові Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227, якою затверджено Положення про Державну митну службу України (далі – Положення).

Згідно з нормами Положення, «Державна митна служба України (Держмитслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи» [18].

Проаналізувавши цей нормативний акт, можемо виділити основні напрямки діяльності Держмитслужби, зокрема:

1. Реалізація державної митної політики. Серед основних завдань ДМСУ в цьому напрямку є «забезпечення дотримання законодавства про митну справу, організація митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, забезпечення дотримання балансу між митним контролем та спрощенням правил здійснення законної торгівлі» [18].

2. Боротьба з контрабандою та митними правопорушеннями. На органи ДМСУ покладено завдання щодо виявлення, запобігання та протидії порушенням митного законодавства, контроль за дотриманням порядку переміщення товарів через кордон, проведення митних розслідувань та взаємодія з правоохоронними органами.

3. Контроль за правильністю нарахування митних платежів. Органи ДМСУ проводять адміністрування митних платежів: мита, акцизів, ПДВ, а також моніторинг митної вартості товарів, покликаний на виявлення та усунення можливих схем щодо ухилення від сплати митних платежів.

4. Здійснення міжнародного митного співробітництва. На органи ДМСУ покладаються повноваження щодо взаємодії з митними органами інших країн, участь у митних ініціативах ЄС, СОТ, Всесвітньої митної організації, а також виконання міжнародних угод і взаємних зобов'язань у сфері митної справи.

5. Розвиток митної інфраструктури та цифровізація [63, с. 72]. Цей напрям діяльності Держмитслужби особливо актуальний на сьогодні, у зв'язку з впровадженням цифровізації в публічному управлінні загалом. Що стосується митних процесів, то ДМСУ здійснюють їх автоматизацію, використовуючи інтелектуальні системи митного контролю (сканери, електронні черги), а також забезпечує функціонування єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» [67].

6. Захист національної безпеки та економічних інтересів України. Контроль за ввезенням/вивезенням стратегічно важливих товарів покладено на органи Держмитслужби. Також ними вживаються заходи щодо протидії фінансуванню тероризму та незаконному переміщенню наркотиків та зброї, що є особливо актуальним в період воєнного стану.

7. Взаємодія з бізнесом та громадськістю. Органами ДМСУ забезпечується проведення консультацій з представниками українських бізнес-структур, підприємствами та експертними організаціями щодо розвитку і впровадження прозорих механізмів митного регулювання та оскарження дій митних органів.

Таким чином, усі ці напрямки охоплюють основні функції митної служби, що дає можливість сприяти прозорості та ефективності її функціонування, забезпечувати ефективний контроль за

зовнішньоторговельною діяльністю держави та посилювати її економічну безпеку .

Однак, все ж вважаємо, що як і в багатьох органах публічного адміністрування, так і в органах ДМСУ все ще має місце надмірний бюрократизм у процесах роботи, недостатня контрольованість адміністративних процедур, що призводить до корупції та інших правопорушень.

Хочемо також звернути увагу на те, що деякі науковці, зокрема Ю. В. Кривошеєв, О. В. Ільченко, В. І. Курило вважають, що «Державній митній службі України варто надати статусу правоохоронного органу, як суб'єкта забезпечення фінансово-економічної безпеки України». В той же час В. Т. Комзюк акцентує увагу на тому, що «митні органи виконують діяльність, яка охоплює управлінський, організаційний, виконавчий, контрольний, розпорядчий та правоохоронний аспекти. Проте ця універсальна, але одночасно специфічна діяльність здійснюється у чітко визначеній сфері – сфері митно-правового регулювання суспільних відносин» [51, с. 71].

Погоджуємося з твердженням, що «правоохоронний характер діяльності митних органів визначається структурою митної справи та їхніми основними завданнями, які виконуються виключно на користь держави з метою зміцнення її економічного суверенітету та економічної безпеки» [52, с. 188].

Отже, можемо констатувати той факт, що Держмитслужба виконує окремі правоохоронні функції, проте на сьогодні жодним законодавчим актом вона не наділена статусом правоохоронного органу. Законодавчі акти містять суперечливі та непослідовні положення щодо переліку органів, які можуть вважатися правоохоронними. Така невизначеність негативно позначається на їхніх повноваженнях, а також на правовому та соціальному статусі працівників цих органів.

З огляду на викладене, виникає потреба у наданні Державній митній службі України статусу правоохоронного органу, що дозволить їй ефективно виконувати свої функції та покращить механізми правової відповідальності за порушення митних норм. Зокрема, це дасть можливість здійснювати оперативно-розшукову діяльність, що є актуальним завданням для сучасного суспільства. Зауважимо, що такі напрями діяльності передбачає і Національна стратегія доходів України до 2030 року. Офіційне визначення Держмитслужби як правоохоронного органу сприятиме більш тісній міжнародній співпраці у розслідуванні та ефективній боротьбі з транснаціональною злочинністю.

У зв'язку з цим пропонуємо внести зміни до «Положення про Державну митну службу України», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227, зокрема виклавши пункт 1 і 2 в такій редакції:

«1. Державна митна служба України (Держмитслужба) є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи та наділений правоохоронними функціями.

2. Діяльність Держмитслужби спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів».

Вважаємо, що такі нововведення покращать функціонування Державної митної служби, зокрема у боротьбі з правопорушеннями. Крім того, вони сприятимуть поглибленню співпраці з іноземними правоохоронними структурами та вдосконаленню системи відповідальності за порушення митного законодавства.

Серед інших нормативно-правових актів хочемо виокремити наказ, як «основний документ, що видається митним органом, (спеціалізованою митною установою, організацією) з метою забезпечення виконання покладених на нього (на неї) завдань та здійснення функцій відповідно до

наданої компетенції, згідно з Порядком підготовки наказів в митній службі, що затверджений наказом Державної митної служби України від 1 червня 2009 р. № 520».

Таким чином, сучасний етап митної політики України відзначається кількома ключовими тенденціями. Він характеризується зростанням обсягів та розширенням масштабів міжнародної торгівлі, а також підвищенням складності та динамізмом торговельних процесів. Окрім того, міжнародні організації висувають все жорсткіші вимоги щодо забезпечення вільного доступу іноземної продукції на внутрішній ринок та поступового зниження національних торговельних бар'єрів. Все це призводить до інтеграції міжнародних стандартів у національну систему митного регулювання, що вимагає інтенсивного контролю та якісного нормативно-правового забезпечення функціонування українських митних органів.

Це передбачає посилення економічних інтересів держави та гармонізацію національного регулювання з міжнародними стандартами й вимогами. Тому вважаємо, що Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» від 22.08.2024 р. (набув чинності 19.04.2025 року) є важливим кроком, що наближує Україну до європейського та світового економічного простору, зважаючи на те, що всі ці реформи та зміни відбуваються з подвійним навантаженням в період російсько-української війни.

Нормативно-правове забезпечення функціонування митних органів, основу якого становлять Митний Кодекс України, Закони України та підзаконні акти, які видаються Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України та Державною митою службою України покликане адаптувати законодавство України з нормами ЄС та інших міжнародних організацій, зменшити бюрократію та корупцію в митних органах та цифровізувати систему митного контролю загалом.

Висновки до Розділу 1.

В розділі 1 дисертації здійснено дослідження теоретичних і правових засад становлення та функціонування митних органів в Україні на основі аналізу нормативно-правових актів.

Передумови створення і формування митних органів запропоновано розглядати в контексті історичного розвитку інституту митної системи, який умовно можна поділити на шість періодів.

Запропоновано виокремлення нового періоду переформатування і функціонування митних органів, передумовами якого стала збройна агресія російської федерації проти України.

Обґрунтовано, що митна політика України в більшій мірі зорієнтована на доктрину лібералізму, однак поєднує в собі риси кожного з підходів.

На основі аналізу доктринальних підходів запропоновано власне визначення митної політики, як системи організаційних, правових, політичних та економічних заходів, які впроваджуються державою, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування митних органів з метою регулювання зовнішньоекномічних відносин та захисту національної безпеки у сфері митної справи.

Виокремлено напрями вдосконалення митної політики України на основі здійснення заходів щодо: гармонізації та узгодженняз нормами СОТ та ЄС; цифрової трансформації, яка буде передбачати впровадження сучасних ІТ технологій для автоматизації митних процедур; посилення контролю за митними кордонами для боротьби з контрабандою; модернізації митних пунктів пропуску для підвищення їх пропускної спроможності.

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення здійснення митної політики та визначено, що його доцільно розділяти за певними напрямами її реалізації, а саме правові норми і документи, що врегульовують: організацію та функціонування митних органів; регулювання переміщення товарів через

митний кордон; надання митних послуг; здійснення митних платежів, митного оформлення та контролю.

Визначено, що основним законодавчим актом в Україні, який регулює діяльність митних органів та визначає основні принципи митної політики, структуру, функції та повноваження митних органів, а також порядок проведення митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, є Митний кодекс України.

Проведено порівняльний аналіз змісту норм чинного Кодексу та законів, які діяли в період незалежної України та відзначено позитивну тенденцію у митній політиці, ефективні реформи в напрямку гармонізації з європейським законодавством.

Доведено, що зміни в Митний кодекс України, які були внесені Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» є вагомим кроком на шляху до інтеграції України в світовий економічний простір і покликані адаптувати національне законодавство до вимог міжнародних стандартів.

Аргументовано необхідність внесення змін до «Положення про Державну митну службу України», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227, зокрема виклавши пункт 1 і 2 в такій редакції:

«1. Державна митна служба України (Держмитслужба) є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи та наділений правоохоронними функціями. 2. Діяльність Держмитслужби спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів».

РОЗДІЛ 2.
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Система митних органів України та їх діяльність у період війни

Захист національних економічних інтересів є одним із головних завдань сучасних держав, яке реалізується через здійснення митної справи та покладається на митні органи.

Однією з найважливіших умов ефективного функціонування митних органів є наявність добре внутрішньо організованої, оптимально та раціональної побудованої системи даних органів.

Протягом останніх років система митних органів України зазнала низки змінта реформ.

Митні органи Україниє державними органами, які регулюють правовідносини, що виникають, змінюються та припиняються в галузі митної справи. Система митних органів включає об’єкти управління (правові, економічні таорганізаційні основи митної справи) та суб’єкти управління, якцентральний орган виконавчої влади з питань державної митної політики, митниці та митні пости, які утворюють єдину загальнодержавну систему – Державну митну службу України.

На принципі поєднання централізації та децентралізації ґрунтуються взаємовідносини у системі митних органів.

Централізація виражається через сувору ієрархічну підпорядкованість та підконтрольність нижчестоящих органів у системі митних органів вищестоящим.

Децентралізація проявляється в наявності у кожної митниці суворої певної компетенції щодо здійснення митної справи на підвідомчій їй території та поєднанні єдиного централізованого керівництва Державної

митної службиз ініціативою та відповідальністю нижчестоящих митниць за виконання покладених на них завдань.

Систему митних органів, як зауважує Ф. Л. Жорін, можна визначити як сукупність митних органів, обумовлену функціональною єдністю, яка характеризується одними цілями і завданнями діяльності, а також ієрархічною побудовою і підпорядкованістю нижчих органів вищим [95, с. 50-51].

У своїй роботі В. Ченцов стверджує, що «розвиток системи митних органів незалежної України становить невід'ємну частину історії самоїкраїни, а тому аналіз організаційно-структурнихта функціональних перетворень вітчизняної митниці слід починати з 16 липня 1990 р., коли Верховною Радою України був проголошений державний суверенітет як самостійність, верховенство, повноту і неподільність влади Республіки в межахїї території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах» [96].

Система митних органів виконує своє призначення з допомогою перетворення вхідних впливів у вихідний результат. До вхідних характеристик відносять сукупність ресурсів, що виділяються системою керування в рамках встановлених обмежень. Вихід із системи характеризує зовнішній аспект її поведінки і є відображенням стану системи в обмежене безліч вихідних параметрів. У митних органах вихід із системи виявляється у вигляді параметризованих результатів діяльності, обсязі наданих митних послуг.

Взагалі багатьма вітчизняними дослідниками ототожнюються питання системи митних органів України із митною системою України.

Така позиція, на думку А. В. Тодощук та А. І. Чопко, пов'язана з тим, щорідко митна справа розглядається як змістовний аспект митної функції держави, а її здійснення аналізується в контексті діяльності усієї держави (натомість тут йдеться про державну митну політику), а в контексті діяльності лишеокремої системи її органів. Проте між митною функцією та

митною системою з інституційної точки зору не таке ж співвідношення, як між інститутом держави та органом держави (коли інститут розглядається як зміст, а орган – як форма), оскільки митна система може включати в себе не лише формальні організаційні структури. А відтак, дослідники підкреслюють, що, будучи невід'ємним складником митної функції держави, митна система не може ототожнюватись із системою митних органів [97, с. 525].

Як справедливо підкреслює В. П. Мартинюк, що митна система кожної держави має компонентний, функціональний і організаційний складники [98, с. 85].

Митна система, з точки зору уявлень про функціонування механізму держави, повинна розглядатися як відносно автономна, функціональна, організаційна та компетентна система митних органів, які реалізують митну функцію держави, а також виконують низку інших функцій спрямовані на забезпечення нормального здійснення митної політики [97, с. 526].

Проте, слід відзначити, що такого роду твердження є дещо дискусійним, позаяк протягом тривалого часу, після ліквідації Державної митної служби України у 2012 році, із середини 2013 року, у Митному кодексі Українивизначення «митний орган» замінили на інше визначення – «орган доходів і зборів». Тим самим колишніми митними органами було отримано такий самий статус, як і колишніми податковими органами, спочатку в Міністерстві доходів та зборів України, а згодом – у Державній митній службі України.

Вважаємо за доцільне зупинитися на визначенні правового статусу митних органів, що складають систему митних органів України, та їх діяльності в умовах воєнного стану.

Державна митна служба України є головним центральним органом виконавчої влади з питань державної митної політики та державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час використання нормативно-

правових актів, що стосуються сфери державної митної справи, у вузькому значенні «адміністративної діяльності».

Згідно постанови Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. за № 1200 «Проутворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України» прийнято рішення про утворення самостійного, окремого центрального органу виконавчої влади з митних питань, а саме Державної митної служби України [21].

Як центральному органу виконавчої влади до компетенції Державної митної служби України належить питання відповідальності за переміщення через митний кордон будь-яких товарів (особисті речі, транспортні засоби, комерційні партії товарів).

Функціонування митної служби у зовнішньому середовищі визначає особливості та характер діяльності митних органів. Діяльність митних органів є специфічним видом державної діяльності, пов’язаної із забезпеченням дотримання митного законодавства та створенням умов для розширення зовнішньої торгівлі, і тісно стикається з діяльністю інших органів державної влади.

Слід зазначити, що з самого початку воєнних дій питання щодо відповідного державного ресурсного забезпечення хвилюють бізнес та посадові особи Державної митної служби України, оскільки бізнес має працювати, а зупинення економіки є неможливим. Також системність та цілісність державного управління в митній справі в умовах війни набувають вагомого значення, оскільки виникає потреба у регулярному безперервному зворотному зв’язку оцінки прийнятих адміністративно-правових рішень, а також з метою поліпшення життєстійкості українського суспільства загалом повинні допомагати ухвалювати рішення щодо належного економічного зростання, посилення відповідних компетенцій.

Митна служба, як зауважують Л. М. Дорофеєва та Т. В. Корнева, «відіграє важливу роль у реалізації не лише митної, але й бюджетної, валютної,податкової, інвестиційної політики, зумовлюючи потребу у

подальшому розширенні фундаментальних досліджень проблем її формування та розвитку. На шляху України щодо інтеграції до ЄС, дослідники вважають за доцільне проаналізувати виявлені недоліки адміністративно-правового регулювання в митній сфері, дослідити міжнародну практику з даного питання. Адже сучасне митне законодавства більшості розвинених європейських держав передбачає, в першу чергу, повне законодавче забезпечення, а також прозорість та простоту процедур митного оформлення та контролю» [99, с. 250].

Проведення антикорупційних заходів має і велике значення у діяльності Державної митної служби України. Так, Державною митною службою України 05 травня 2023 року з метою вивчення та врахування громадської думки, забезпечення дотримання принципів прозорості та доступності, було проведено громадське обговорення проєкту Антикорупційної програми Державної митної служби України на 2023–2025 роки [100]. Для участі у даній дискусії було запрошено низку зацікавлених осіб, а саме: «представників громадськості та експертів з питань запобігання корупції, зокрема в митних органах,представників закладів освіти та наукових установ, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та представників бізнес-спільнот, які мали можливість на висловлення своїх думок та поглядів стосовно проєкту Антикорупційної програми та реєстру корупційних ризиків. Саме проведення спільної роботи органів митної служби та громадськості, на виконання вимог ст. 19 Закону України «Про запобігання корупції» та, враховуючи роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції, було затверджено та введено в дію Антикорупційну програму Державної митної служби України на 2023–2025 роки наказом Держмитслужби від 31.05. 2023 р. № 236» [101].

Антикорупційна програма Держмитслужби на 2023–2025 роки становить документ, яким визначено заходи та інструменти запобігання та протидії проявам корупції з боку посадових осіб, зокрема:

- заходи з усунення та мінімізації корупційних ризиків;

- заходи щодо реалізації засад антикорупційної політики;
- проведення навчальних заходів антикорупційного спрямування;
- здійснення процедур моніторингу, оцінку виконання та перегляду Антикорупційної програми;
- виконання Держмитслужбою заходів, передбачених Державною антикорупційною програмою [101].

19 лютого 2024 р. щодо антикорупційних заходів у Державній митній службі України,керівництвом Держмитслужби було проведено зустріч з представниками Євроделегації та Міжнародного валютного фонду, в ході якої домовлено мобілізувати внутрішні ресурси відомства та максимально залучити підтримку міжнародних партнерів [102].

У першу чергу йдеться про потребу підвищення інституційної спроможності та оновлення кадрового складу Держмитслужби.

Окремо керівником Держмитслужби було зосереджено увагу на доцільності практичної імплементації такого важливого антикорупційного заходу, як впровадження автоматизованого обміну митною інформацією про товари з іншими країнами, що зумовить унеможливлення будь-яких маніпуляцій в пункті пропуску.

Одним із вагомих інструментів реалізації ефективної державної митної політики, як зазначають О. П. Федотов та А. А. Назарко,«стала комунікаційна діяльність Державної митної служби України, яка спрямована на покращення іміджу Державної митної служби України шляхом запровадження системних комунікацій, налагодження ефективного діалогу між державою та громадськістю, підвищення рівня довіри до Державної митної служби України, формування пріоритетних напрямів комунікації з її цільовими аудиторіями та реалізацію Державною митною службою України покладених на неї завдань і функцій, зокрема імплементації процесу реформування» [103, с. 102].

З цього приводу Є. Романенко слушно зазначає, що практична реалізація зовнішньої комунікаційної політики надає підстави для визначення

переліку напрямів,що доводять громадськості та стейкхолдерам зміст діяльності органів державної влади, зокрема:

- аполітичність органів державної влади та їх посадових осіб;
- упровадження антикорупційних рішень і заходів;
- передбачуваність галузевої політики та стратегії діяльності;
- дотримання стандартів корпоративної культури та етичних стандартів;
- ефективне виконання своїх функціональних обов'язків перед цільовими групами громадськості [104].

Важливим складником зовнішньої комунікативної політики,як зауважують окремі науковці, є реалізація принципу інформаційної відкритості органів державної влади для всіх зацікавлених сторін і громадськості. Зовнішня комунікативна політикаповинна забезпечувати корпоративну ідентичність органу державної влади через доведення суті ідеї прозоростій відкритості для створення та сприяння балансу інформаційної безпеки, задоволення зовнішніх очікувань віддіяльності органу державної влади [105, с. 61].

Як вид діяльності митна справа формує відносини та комунікативні зв'язки у митній сфері за участю широкого кола осіб, які безпосередньо мають причетність до процесів, що пов'язані із митною справою, розвитку економіки та зовнішньоекономічної діяльності.

Результативним засобам комунікації за участю митних органів, їх персоналу та користувачів митних послуг, які не створюють загрози щодо інформаційної безпеки,сприяють прозорість та практика захисту інформації, а також полегшують посилення визначеності і передбачуваності у митній діяльності, зменшуючи при цьому можливість пошуків незаконних схем ухилення від належного митного контролю, посилюють підзвітність персоналу митниць. В даному напрямі успішними є практики використання ефективних комунікаційних стратегій, залучення персоналу та зацікавлених сторін щодо розроблення й реалізації Кодексу поведінки митних службовців,

проведення тренінгів та інших заходів щодо підвищення компетентності, доброчесності й професійного рівня.

Для досягнення цілей необхідне закладення у програми розвитку митної справи сучасних інструментів,таких як груп управління,систем комунікації та обміну інформацією, проєктних груп, обмін посадовими особами митних органів, бенчмаркінг, проведення семінарів, моніторинги, проведення навчальних заходів.

Показником ефективності митного відомства будь-якої сучасної держави в даний час є присутність у її потенціалі розвиненої системи соціальних комунікацій, як по горизонталі, так і по вертикалі, а також стан її інформаційної бази, необхідної для розробки та реалізації управлінських рішень. Грамотна та обґрунтована інформаційна політика, що забезпечує взаєморозуміння та партнерську взаємодію між владними органами та населенням, з наукової точки зору, стає одним з основних інструментів управління процесом переходу Державною митною службою України до нового типу комунікації. Діяльність, спрямована на формування позитивного іміджу Державної митної служби України, здійсниться з використанням засобів масової інформації та комунікації через активне висвітлення роботи митного відомства з державними та громадськими інститутами. В основу подальшого сталого розвитку Державної митної служби України має бути покладений її потенціал, накопичений на інституційному та інфраструктурному рівні, який заснований на інноваційних, митних та інформаційних технологіях, а також досвід та практика провідних митних відомств інших країн.

Основними напрямами модернізації управління соціальними комунікаціями митних органів України має бути застосування нових технологій, удосконалення організаційного механізму зв’язків із громадськістю митних органів, організація на основі принципово нових підходів внутрішніх та зовнішніх інформаційно-комунікативних взаємодій.

Усе сказане вище дозволяє підійти до моделі системи комунікацій митних органів з інших позицій і внести корективи в існуючу модель. Інноваційна модель системи комунікацій митних органів – це теоретично побудована цілісна сукупність елементів, заснована на уявленні про те, як має виглядати структура управління соціальними комунікаціями митних органів для забезпечення ефективної взаємодії із зовнішніми соціальними інститутами та суспільством загалом, а також із співробітниками митних органів.

Підвищенню ефективності соціальних комунікацій митних органів сприятиме раціоналізація структури управління зв'язками із громадськістю за рахунокзапровадження спеціального відділу, що займається питаннями внутрішніх комунікацій. Впровадження нової структури дозволить сформувати інноваційну модель управління соціальними комунікаціями митних органів.

Слід зауважити, що на сьогодні Державною митноюслужбою України отримано«статус суб'єкта електронної взаємодії з єдиною інформаційною системою Міністерства внутрішніх справ та запроваджено через єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ обмін інформацією з Національною поліцією України. Крім того, проведено технічні роботи щодо підключення до системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів (Trembita)» [106].

У свою чергу, «Трембіта» «становить собою національну систему електронної взаємодії між державними інформаційними ресурсами, інформаційними системами, електронними реєстрамитощо. Її покликання полягає у наданні органам державної влади та місцевого самоврядування оперативного, безперешкодного і надійного доступу до інформації, необхідного їм для здійснення їх повноважень» [106].

Також, слід відзначити і той факт, що Державна митна служба України з метою забезпечення належного супроводження судових справ визначила можливість використовувати посадовими особами територіальних органів

Державної митної служби України Аналітично-правову систему Zakon-Online, яка становить «актуальне джерело юридичної інформації, універсальний юридичний портал, що поєднує функціонал Єдиного державного реєстру судових рішень, офіційного порталу Верховної Ради України та інших ресурсів, доступних 24/7» [107].

Слід зазначити, що в лютому 2024 року Міністерством фінансів України було схвалено Стратегічний план цифровізації Державної митної служби, який було розроблено «в контексті підготовки України до вступу до Європейського Союзу та виконання Угоди про асоціацію в частині гармонізації митних процесів з європейськими стандартами» [108].

Зокрема, ним передбачено побудову надійних ІТ-систем митниці, запровадження принципів кіберзахисту та впровадження безпаперових процедур.

У напрямку планування до кінця 2026 року розроблено Стратегічний план цифровізації Державної митної служби та відповідно до потреб сьогодення його потрібно регулярно оновлювати та актуалізувати [109].

Ефективність здійснення державної митної політики безпосередньо залежить від рівнядієвості функціонування митної системи України, ключовою ланкою якої є митниці.

Згідно Митного кодексу України митниця є «митним органом, який у зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на митні органи. Митниця є територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, має окремий баланс, рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, печатку та бланк із зображенням Державного Герба України та із своїм найменуванням і діє відповідно до Конституції України, цього Кодексу, інших нормативно-правових актів та на підставі положення, яке затверджується наказом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику» [1].

Свою діяльність митниця здійснює на території однієї, двох чи більше адміністративно-територіальних одиниць України. Зони діяльності митниць визначаються через затвердження відповідних положень про ці митниці.

До повноважень митниці належить: митне оформлення товарів та транспортних засобів; контроль правильності обчислення та своєчасності сплати митних платежів, дотримання заборон та обмежень, аналіз та контроль діяльності митних постів, на основі системи управління ризиками; примусове стягнення митних платежів та ін.

Митниця організує здійснення митного супроводу товарів та транспортних засобів, що знаходяться під митним контролем, контроль фактичного вивезення товарів за межі митного кордону; контроль діяльності декларантів та осіб, які здійснюють діяльність у галузі митної справи та ін.

У сфері юрисдикційної діяльності митниці безпосередньо реалізують систему заходів щодо профілактики злочинів та адміністративних правопорушень, віднесених до компетенції митних органів, організують проведення митними постами такої роботи.

Як зазначає О. П. Федотов, роль митниці як центральної митної адміністрації регіону полягає у керівній, контрольній, моніторинговій, узагальнювальній, методологічній роботі у напрямі діяльності митного поста щодо виконання даного процесу [110, с. 33-40].

Варто відзначити, що 5 квітня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» № 2142-IX від 24 березня 2022 року [111], яким було запроваджено низку звільнень від оподаткування товарів, що ввозяться на територію України, та певним чином спрощує митне оформлення. Фактично, даний закон можна назвати митною реформою на час війни. Також запроваджено пільговий режим для громадян щодо ввезення більшості категорій автомобільних транспортних засобів: їх повністю звільнено від сплати

митних платежів – ввізного мита, акцизного податку та податку на додану вартість.

Також, як вже було зазначено, Міністерством фінансів було затверджено план розвитку та цифровізації митниці до 2026 року, яким передбачено – і перехід на безпаперові процедури, так звана е-митниця, і кіберзахист ІТ-систем, і гармонізація з системами Євросоюзу.

До позитивних особливостей електронного декларування, як зазначають Н. В. Рєпіна та О. В. Микуляк, належать: заощадження власного часу – присутність декларанта у пункті митного контролю тепер необов'язково; прискорення процесу оформлення вантажів та зниження витрат на нього; простої транспорту на пропускних пунктах стали значно меншими; також зменшилася кількість формальностей, а отже, і можливостей для корупції; не потребує особистої присутності декларанта чи його уповноваженого представника у пункті митного контролю [112, с. 83].

Функціонування багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця», як відзначають науковці, «спрямовано на зміцнення митної безпеки України, адаптацію Єдиної автоматизованої інформаційної системи Держмитслужби та нової комп'ютеризованої транзитної системи ЄС, створення умов для прискорення процедур митного контролю та митного оформлення, оперативне отримання актуальної і достовірної інформації про наміри зовнішньоекономічних операцій, поліпшення соціального та інформаційного обслуговування населення, удосконалення інформаційної інфраструктури Держмитслужби та підвищення активності митних відносин в умовах війни і в період післявоєнного відновлення національної економіки» [112, с. 85-86].

Також, електронна митниця, як наголошують М. А. Гапонюк та Т. М. Бороденко, може включати такі функції, як електронне оформлення митних документів, електронна декларація товарів, автоматичну перевірку та обробку митних декларацій, електронні сплачування митних платежів та забезпечення доступу до інформації про митні правила, режими та

процедури, електронний обмін даними щодо митного контролю. Окрім того, електронна митниця сприяє зниженню адміністративних витрат, прискоренню митного оформлення, підвищенню прозорості та ефективності митного контролю, а також забезпеченню більшої точності та надійності митних процедур. Вона також може сприяти розвитку електронної комерції та полегшенню міжнародної торгівлі [113, с. 61-62].

Тобто митниці – це митний орган, до компетенції якого належить безпосереднє забезпечення виконаннязаконодавства України у галузі митної справи та виконання інших завдань,що покладаються на них.

Варто відзначити, що «протягом січня-травня 2024 року митницями Державної митної служби України було виявлено 4265 порушень митних правил на суму 10,8 млрд. грн. Вартісний показник збільшився майже в 2,4 рази порівняно з аналогічним періодом 2023 року» [114].

Також тимчасово було вилучено предмети правопорушень на суму майже 141 млн гривень у 1180 справах про порушення митних правил. Зокрема:

- продовольчих товарів на суму понад 25,4 млн.грн.;
- промислових товарів на суму приблизно 84,2 млн.грн.;
- валюти на суму 1,6 млн. грн.;
- транспортних засобів на суму 30 млн.грн. [114].

До того ж, митниці застосовували і адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму 32 млн.грн. У 1454 справах про порушення митних правил, у тому числі заведених у попередніх періодах, було стягнуто штрафів на суму 36 млн. грн.

Окрім того, «митницями на розгляд до суду було передано 2108 справ про порушення митних правил на суму 6 млрд.грн. За результатами розгляду справ судами, у тому числі заведених у попередні періоди, накладено стягнень (конфіскація товарів та штрафи) на суму понад 650 млн. грн.» [114].

У сучасних умовах заслуговує на пильну увагу саме низова ланка системи митних органів – митні пости, що домінують за кількісним складом

у цій системі і виконують основне навантаження щодо здійснення митних операцій і митного контролю переміщуваних через митний кордон товарів.

Митні пости, як зауважує М. В. Соболєва, створюються у міру необхідності з адміністративно-територіального поділу, географічного розташування району, а також на морських і річкових портах, залізничних станціях аеропортах і на автомагістралях [115].

На сьогодні митні пости України становлять не лише структурну одиницю Державної митної служби України, а й важливий елемент системи контролю, що здійснюється державою. Митні пости України, враховуючи надзвичайно складні умови, в яких перебуває наша держава, відіграють вагоме значеннящодо наповнення державного бюджету, а також попередження митних правопорушень під час переміщення товарів і послуг через державний кордон.

Митні пости виконують низку завдань та функцій визначених Митним кодексом та положеннями, затверджені митницями, до яких віднесено митні пости. Начальник очолює роботу митнихпостів, якого призначає на посаду безпосередньо Голова Держмитслужби. Існує певний перелік митнихпостів в межах діяльності кожної митниці, вичерпний перелік яких наведено у Наказі Міністерства фінансів України «Про затвердження Класифікатора Державноїмитної служби України, її територіальних органів та їх структурних підрозділів» від 26.11.2019 р. № 495. До того ж, на сьогоднішній день в рамках лише Київської митниці функціонують такі митні пости, як: «Митнийпост «Вишневе»; Митний пост «Західний»; Митний пост «Київ-центральний»; Митний пост «Чайки»; Митний пост «Аеропорт «Київ» (Жуляни)» тощо» [116].

Питання правового статусу та діяльності митного посту як елемента системи митних органів нині можуть викликати підвищений інтерес.

Цей факт зумовлений як зовнішніми причинами, пов’язаними зі створенням та розвитком Митного союзу, поступовим впровадженням елементів концепції сервісної держави, зниженням обсягу контрольно-

наглядових функцій та загальним скороченням чисельності державних службовців, так і внутрішніми, які полягають у планомірному розвитку митної справи та митних технологій, зокрема:

- удосконаленні технічних можливостей митних органів у галузі митного контролю;

- запровадження передових митних технологій, що знижують ступінь впливу посадових осіб на прийняття рішень та скорочують час контролю;

- перерозподіл функціонального навантаження всередині системи митних органів;

- зміні територіальної структури митних органів.

Відповідно до ст. 547 Митного кодексу України «митний пост є митним органом, який входить до складу митниці як структурний підрозділ і в зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на митні органи» [1].

Слід зазначити, що через затвердження положень визначаються зони діяльності митних постів.

Керівники певнихмитниць за погодженням з центральним органом виконавчої влади з питань державної митної політики затверджують Положення про митні пости.

У свою чергу, центральний орган виконавчої влади з питань державної митної політики, в порядку, визначеному законодавством здійснює створення, реорганізацію та ліквідацію митних постів.

Керівник центрального органу виконавчої влади з питань державної митної політики, в порядку, визначеному законодавством, призначає на посади і звільняє з посад керівників митних постів.

Виходячи з поняття «митний пост», у своєму дослідженні О. В. Сидоренко робить висновок, що мета створення та діяльності митних постів полягає у безпосередньому здійсненні митної справи, що передбачає:

- «застосування механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів;

- встановлення порядку і умов переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль, митне оформлення;

- ведення класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;

- ведення митної статистики, обмін митною інформацією;

- здійснення державного контролю нехарчової продукції під час її ввезення на митну територію України;

- запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил тощо» [117, с. 40].

Безпосередньо, як відзначають окремі науковці, «митні пости здійснюють митний контроль та оформлення товарів і транспортних засобів, які переміщують через митний кордон України. Також, у міру необхідності митні пости створюють в населених пунктах, морських і річкових портах, у аеропортах, на залізничних станціях та інших об’єктах, що розташовані у зоні діяльності регіональної митниці чи митниці. Митний пост є структурним підрозділом регіональної митниці, митниці. Окрім того, митна варта є спеціальним підрозділом митних органів, яким здійснюється боротьба з порушенням митних правил, охороняються території, будівлі, споруди та приміщення митних органів, охороняються й супроводжуються товари та транспортні засоби, забезпечується охорона зон митного контролю» [118, с. 312].

Таке твердження підтримує і С. М. Гаман, який у своїй роботі пропонує розуміти митний пост як «структурний підрозділ регіональної митниці або митниці, що створюється за необхідності внаселених пунктах, в аеропортах, на залізничних станціях, морських та річкових портах та на інших об’єктах, розміщених у зоні діяльності регіональної митниці, та, який безпосередньо здійснює митний контроль та оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України» [119, с. 78]. Звідси випливає, що науковець акцентує на те, що призначення митних постів України полягає у здійсненні митного контролю та оформленні товарів і транспортних засобів,

що переміщуються через митний кордон держави. Разом з тим, такого роду підхід, на наш погляд, суттєво звужує функції та завдання митних постів.

Враховуючи той факт, що митні пости в Україні становлять структурні підрозділи митниць, відтак, їх адміністративно-правове становище обмежується тим, що вони не є самостійними суб'єктами публічної влади. Окрім того, О. П. Федотов наголошує на тому, що «митний пост не має особистого поточного рахунку, інших рахунків, самостійного балансу, печатки із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, інших печаток, штампів, відомчих бланків, відсутнє також право на ведення господарської діяльності та здійснення державного замовлення» [110, с. 34].

Проте, як вказує В. Т. Комзюк, що, «незважаючи на відсутністьсамостійного банківського балансу у митних постів, на законодавчому рівні закріплено великий перелік правових гарантій їх діяльності, зокрема соціально-економічні гарантії, метою яких є захист їх працівників, економічні, тобто фінансово-матеріальне забезпечення за рахунок коштів державного бюджету, організаційно-правові» [120, с. 73].

Особливість адміністративно-правового становища митних постів України полягає також у визначенні положення про такого роду митні пости, зониїх діяльності. Звідси виплаває, що кожен зокрема митний пост вправі здійснювати покладені на нього згідно національного законодавства завдання та функції лише в межах встановленої території, засвідчуючи при цьому наявність територіальних обмежень щодо здійснення ними своєї діяльності.

Враховуючи те, що митні пости не є самостійні юридичні особи, вони наділяються тим самим обсягом правам та обов'язків, що й митниці Державної митної служби України, разом з тим без дозволу керівництва митниці вони позбавлені права здійснювати дані права та обов'язки.

Однак, як зазначає О. В. Федотов, «керівники митних постів при спрацюванні системи аналізу ризиків за профілем «митна вартість» мають право приймати рішення щодо визначення митної вартості товарів, коду товару (відповідно до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної

діяльності), а також щодо питань митного оформлення на рівні митного поста на кожному з його етапів»[121, с. 7-9]. Дане твердження свідчить про те, що митні пости наділені певною функціональною самостійністю щодо здійснення їх прав та обов'язків.

Служба в митних органах становить особливий вид державної служби громадян України, які здійснюють професійну діяльність щодо реалізації функцій, прав та обов'язків митних органів. Також у штатних розписах митних органів з метою технічного забезпечення їх діяльності передбачаються відповідні посади працівників митних органів.

Посадовими особами митних органів є працівники, які обіймають штатні посади у Державній митній службі України, митницях, митних постах, що входять до системи митних органів, та мають персональні звання. Посадовці митних органів є державними службовцями. Для посадових осіб митних органів встановлюється носіння форменого одягу.

Посадові особи митних органів в процесі виконання своїх службових обов'язків є представниками влади та перебувають під захистом держави. Незаконний вплив або втручання в будь-якій формі в діяльність митних органів та їх посадових осіб з метою впливу на прийняте митним органом або його посадовою особою або на чинне цією посадовою особою дію не допускаються і тягнуть за собою відповідальність, встановлену законодавчими актами України.

Відповідно до ст. 550 Митного кодексу України, «в системі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, можуть створюватися спеціалізовані навчальні заклади та науково-дослідна установа з метою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з митної справи, а також проведення наукових досліджень у сфері забезпечення митних інтересів України» [1].

У структурі Митної Служби України для виконання окремих завдань, а також сукупності певних завдань, що покладаються на неї, створюються

відповідні спеціалізовані органи, що мають право виконувати свої функції на всій митній території України:

1. «Спеціалізована лабораторія з питань експертизи та досліджень;

2. Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення» [122].

Відповідно до покладених на неї завдань, Спеціальна лабораторія: «здійснює експертне забезпечення контролю за додержанням і виконанням вимог законодавства у податковій сфері; організовує роботу щодо проведення досліджень (аналізів, експертиз) у податковій сфері; здійснює відповідно до законодавства попередню оцінку майна, вилученого, конфіскованого за порушення податкового законодавства; проводить дослідження (аналізи, експертизи) проб (зразків) товарів у рамках процедур податкового контролю; здійснює експертне забезпечення заходів Міндоходів щодо запобігання та протидії контрабанді, а також боротьбі з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства тощо» [123].

Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення займається: «здійсненням кінологічного забезпечення; реалізацією державноїподаткової і політики в межах компетенції Департаменту; організацією, здійсненням та моніторингом спеціалізованої підготовки посадових осіб та інших працівників територіальних органів Міндоходів шляхом залучення відповідних спеціалістів; участю у службових заходах,у тому числі з використанням службових собак, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, зброї та боєприпасів тощо» [123]. Якщо вести мову про внесок даного Департаменту у процес забезпечення прав громадян, то він реалізується, загалом, через сприяння у здійсненні протидії правопорушення (в тому числі злочинам) компетентним органам, шляхом надання їм відповідної спеціалізованої допомоги.

Дані спеціалізовані органи є «юридичними особами, мають рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів,

самостійний баланс, печатку та бланк із зображенням Державного Герба України та із своїм найменуванням і діють відповідно до Конституції України, Митного Кодексу України, інших нормативно-правових актів та на підставі положень, які затверджуються на підставі наказів Держмитслужби. Також, Держмитслужбою здійснюються створення, реорганізація та ліквідація спеціалізованих органів» [123].

Варто зазначити, що з метою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з державної митної справи, а також проведення наукових досліджень у сфері забезпечення митних інтересіву Митній Службі України створені:

1. спеціалізований навчальний заклад – Університет митної справи та фінансів, який є єдиним у країні вищим навчальним закладом, що готує для Державної митної служби України майбутніх фахівців.

Особливо слід відзначити ініціативну політику університету з професійної підтримки учасників бойових дій. Так, відкрито у вересні 2023 року перший в Україні Центр ветеранського розвитку, якийзабезпечує перепідготовку ветеранів війни.

2. науково-дослідна установа – Державний науково-дослідний інститут митної справи, до предмета діяльності якого віднесено фундаментальні та прикладні наукові дослідження з питань концептуального аналізу стану та перспектив розвитку митної політики, теоретичні засади митної безпеки та організаційно-економічного механізму їх забезпечення.

Однак, розпорядженням КМУ від 11 листопада 2015 року злитий з Національним університетом державної податкової служби України, Науково-дослідним інститутом фінансового права у новостворений Університет державної фіскальної служби України.

Станом на сьогодні, Університет державної фіскальної служби України є за територією та розвиненою інфраструктурою однимиз найбільших навчальних закладів, який облаштований відповідно до європейських стандартів у парковій зоні м. Ірпінь.

Таким чином, діяльність митних органів є специфічним видом державної діяльності, що пов'язана із забезпеченням дотримання митного законодавства та створенням умов для розширення зовнішньої торгівлі, і тісно стикається з діяльністю інших органів державної влади [124, с. 23].

В Україні, як зазначають М. М. Разумей та Д. О. Кухтін, застосовується трьохрівнева управлінська модель митної системи, яка включає розгалужену мережу митних органів та митних постівз урахуванням адміністративно-територіального устрою країни.У якості відокремленої державної інституції – Держмитслужби, що відповідає одному з найбільш поширених типів організаційних структур митних адміністрацій країн ЄС, функціонує національна митна адміністрація. На тактичному, стратегічному та оперативному рівнях здійснюється управління митними ризиками в митній системі України. Координаційно-моніторингова митниця, яка має розширені повноваження для здійснення функцій митного контролюта ефективної протидії митним правопорушенням, займає окреме місце на тактичному рівні в контексті управління митними ризиками [125, с. 48-49].

Тобто, структурні елементи системи митних органів України становлять ті відносини, на основі яких при виконанні своїх службових завдань взаємодіють один з одним структурні одиниці митних органів України.

Система митних органів України, як наголошує О. П. Федотов, становить собою багатогранну сукупність структурних одиниць Держмитслужби України, хоча в загальному напряму митної справи України роль і значення кожного з них є різними. Науковець з цього приводу робить припущення, що системі митних органів України характерні певні системоутворюючі фактори: «структурність та субординація; єдність даної сукупності митних органів України; функціональна спільність митних органів України; організаційні взаємозв'язки та взаємодія між структурними одиницями митної служби України; ієрархічна співпідпорядкованість; цілісність тощо» [126, с. 145].

Отже, ми вважаємо, що систему митних органів України можна визначити як обумовлену функціональною спільністю сукупність самостійних ланок, що характеризуються єдиними цілями та завданнями, а також вертикальною підпорядкованістю нижчестоящих ланок вищестоящим. При цьому кожен орган у відповідності до свого місця і становища у загальній системі відіграє відповідну роль, виконуючи більший чи менший об'єм функцій, що покладаються державою на митні органи загалом.

Митні органи становлять єдину державну централізовану систему, яка включає: Державну митну службу України; митниці; митні пости; спеціалізовані навчальні заклади та науково-дослідну установу.

Митні органи перебувають у постійній взаємодії з відповідними органами державної виконавчої влади, а також з місцевими органами державної влади, різними об'єднаннями та структурами учасників зовнішньоекономічної діяльності.

В Україні митні органи становлять єдину централізовану систему зі своїми структурними підрозділами, кожен із яких наділяється певним колом своїх повноважень.

Звісно ж, що з метою упорядкування процесів структурної перебудови системи митних органів України, вважаємо за необхідне на законодавчому рівні встановити підстави створення, реорганізації та ліквідації митних органів. З цією метою, для практичного використання відповідних критеріїв, необхідним є розроблення Державною митною службою України чітких параметрів зміни умов, що обґрунтовують об'єктивну потребу прийняття рішень про створення, реорганізацію та ліквідацію митних органів України.

Економіка України з початку введення воєнного стану в державі, зазнає великих втрат, що зумовлює впровадження змін до законодавства, в тому числі і митного.

Загалом, як відзначають окремі науковці, в умовах воєнного стану в країні митна система швидко адаптувалася, оскільки в контролі за перетоком товарів та послуг через державний кордон вона стала однією з ключових

ланок. Зміни в геополітичних умовах змусили митні органи з метою забезпечення ефективного функціонування в умовах економічної нестабільності, переглянути свою стратегію, переорієнтувати пріоритети та мобілізувати ресурси [127].

Митна служба стала стежити не лише зарегулярним переміщенням товарів, але йзабезпечувати ефективний контроль за оборотом важливих стратегічних ресурсів, контролювати потік гуманітарної допомоги.

Заходи щодо спрощення процедур митного оформлення спрямовані на оперативне, безперешкодне та повноцінне забезпечення у період воєнного стану, як населення України, так і Збройних Сил України усім необхідним. Зміни, що торкнулися проведення митного оформлення товарів, стосуються правового регулювання ввезення окремих груп товарів, імпортних та експортних операцій, порядку роботи митних органів. Задля врегулювання ввезення найбільш необхідних для оборони і життєзабезпечення країни товарів було впроваджено найбільше нововведень.

До специфічних особливостей діяльності митних органів слід зарахувати: провадження діяльності за рахунок бюджетних коштів; результат діяльності – митні послуги; монополію на митні послуги; слабку адаптивність та динамічність; сувору регламентацію діяльності; недостатню мотивацію працівників; бюрократизацію; опосередковану оцінку надання державних митних послуг споживачем.

На наш погляд, з позицій системного підходу діяльність митного органу, незалежно від рівня ієрархії, характеризується такими властивостями:

1) складна система, за рахунок якої формується структура митного органу, цілі та завдання діяльності, визначається сукупністю методів і засобів їх виконання;

2) організаційна система, яка передбачає взаємодію трудових, фінансових, технічних, матеріальних та інформаційних ресурсів;

3) відкрита система, яка піддається впливу факторів зовнішнього середовища;

4) динамічна система, в якій надання послуг, виконання процедур та операцій потребують тимчасових витрат;

5) замкнена система, яка передбачає наявність зворотнього зв'язку;

6) система з ймовірним характером процесів, що протікають.

До руйнування та пошкодження митної інфраструктури, зменшення обсягів торгівлі, а також до введення пільгових умов оподаткування для деяких категорій товарів призвело повномасштабне вторгнення рф на територію України 2022 року.

Загалом, митне законодавство України зазнало кардинальних змін та було спрямоване на забезпечення національної безпеки, підтримку економіки та максимальне сприяння імпорту на критично важливі товари.

До основних напрямків можна віднести:

- скорочення митних процедур для імпорту військової техніки, озброєння, гуманітарної допомоги, енергоресурсів та товарів критичного імпорту, дозволивши при цьому прискорення надходження необхідних вантажів до держави;

- запровадження тимчасових заборон та обмежень на експорт ряду товарів стратегічного значення щодо забезпечення внутрішніх потреб держави;

- активне співробітництво з митними службами країн ЄС та Великої Британії з метою протидії обходу санкцій та контрабанді з росії.

Головні зміни, закріплені у Митному кодексі України в умовах воєнного стану, виражаються у наступному:

- «спрощенні митних формальностей для товарів, що ввозяться на митну територію України для потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів та органів цивільного захисту;

- розширенні повноважень митних органів щодо контролю за переміщенням товарів через митний кордон України;

- звільненні від сплати митних платежів товарів, що ввозяться на митну територію України для потреб оборони, безпеки, забезпечення життєдіяльності населення, а також для гуманітарної допомоги» [1].

Незважаючи на складні умови воєнного стану, митна служба України виявила гнучкість та оперативність у реагуванні на нові виклики. Однак бойові дії створюють суттєві перешкоди для повноцінного функціонування митної системи.

Подальше вдосконалення системи митних органів України є критично важливим для відновлення економіки та інтеграції в міжнародну торгівлю.

Слід зазначити, що в нових умовах формування ефективної системи митних органів України характеризується підвищеною необхідністю її функціонування на основі подальшої лібералізації, гармонізації та уніфікації митних відносин і ставить перед сучасними дослідниками широкий спектр невирішених завдань,проблем та спірних питань. З одного боку, механізм впливу митної системи здійснюється на основі інструментів митної політики, вкладених у забезпечення національних економічних інтересів, а з другого – виникає об’єктивна необхідність узгодження національного законодавства з принципами, нормами, правилами, торговими звичаями, що існують у сучасній міжнародній торгівлі.

Митна система, з одного боку, сприяє створенню сприятливих умов для здійснення зовнішньоторговельної діяльності, що підтримує розвиток внутрішнього ринку та інтеграцію в світову економіку, а з іншого – держава встановлює правила переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, порядок митного декларування, розміри мит та податків, а також регламентує митні процеси відповідно до засад митної політики.

Питання функціонування митної системи відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку країни, виконуючи головним чином регулятивну і ключову функції поповнення дохідної частини державного бюджету.

Варто зазначити, що до теперішнього часу дуже обмежена кількість авторів досліджувала проблеми системи митних органів комплексно, більшість із них переважно приділяли увагу окремим аспектам, пов'язаним із здійсненням митних процедур, їх прискоренням, спрощенням та гармонізацією, розробкою механізму оцінки ефективності митної діяльності, забезпечення управління у митній системі та ін.

Перед українською митною службою поставлено завдання всілякого сприяння розвитку торгівлі та забезпечення ефективного митного контролю, спрямованого на зменшення потенційних загроз економічної та національної безпеки держави.

У розвитку системи митних органів України можна виділити певні проблемні зони, характерні для функціонування української митної системи, які на сучасному етапі не втратили своєї актуальності.

На наш погляд, до найбільш проблемних питань у розвитку системи митних органів України можна віднести наступні:

1. Високий рівень корупції в митних органах, що справляє негативний вплив на реформування митної системи України загалом.

Слід зазначити, що для нашої держави корупція була і залишається серйозною проблемою. Масштабність корупційних проявів загалом в Україні, а також її впливна ведення бізнесу підтверджуються міжнародними рейтингами. Так, за світовим Індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік Україна отримала 36 балів зі 100 можливих, посівши 104 місце серед 180 країн [128].

Враховуючи роль, яку відіграють митні органи у наповненні державного бюджету за рахунок надходжень від митних платежів, полегшення умов торгівлі, забезпечення національної безпеки та захисту суспільства, корупція у цій службі може різко обмежити економічні та соціальні перспективи розвитку країни. У зв'язку з цим, державою та самою ДМС України повинні продовжуватися системні і планові підходи із протидії корупції у системі митних органів.

2. Недостатній рівень забезпечення координації у системі митних органів.

Ще однією проблемою, яка перешкоджає сприянню зовнішній торгівлі, на наш погляд, є низький рівень взаємодії оперативних підрозділів митних органів України за участю інших правоохоронних та контролюючих органів.

У зв'язку з цим, необхідним єудосконалення системи координації діяльності усіх силових структур, зокрема СБУ, Держприкордонслужби, податкових та митних органів. Ключовим у системі координації виступають систематизація, узагальнення, централізація гласної та негласної інформації з приводу виявлення певних процесів у злочинному світі.

Окремі дослідники зауважують, що на жаль, на практиці міжнародне співробітництвота взаємодія митних і правоохоронних органів виявляє себе досить слабко, позаяк не завжди повідомляється представникам правоохоронних структур іноземних держав інформація щодо боротьби зі злочинністю. Більша частина інформації передається на підставі врахування взаємної довіри між керівниками правоохоронних органів суміжних країн [128, с. 97].

Саме тому необхідним є створення інформаційно-пошукової системи, яка б дозволила координувати дії міжнародних міжвідомчих структур з питань розшуку та затримання контрабандистів. Окрім того, на наш погляд, варто комітету з питань правової політики Верховної ради України розробити нормативно-правові акти щодо покращення координації та співпраці митних та правоохоронних органів України, а також оновити чинне законодавство, яке регламентує порядок виявлення та попередження контрабанди та різного роду порушень митних правил.

3. Проблеми, пов'язані із заниженням митної вартості товарів.

Проблеми, пов'язані з питаннями визначення митної вартості, в умовах сьогодення є найскладнішими та дискусійними у митній справі. Незважаючи на те, що в митному законодавстві чітко і цілком однозначно закріплені

методи визначення митної вартості, на практиці, як і раніше, виникає безліч питань як з боку бізнесу, так і з боку митних органів.

Враховуючи те, що митна вартість є основою для обчислення мита, податків, вона стає об'єктом маніпуляцій багатьма учасниками ЗЕД з метою зниження розміру митних платежів, що підлягають сплаті, становлячи при цьому серйозну загрозу економічним інтересам держави.

В умовах воєнного стану, а також подолання наслідків фінансової кризи, переслідуючи мету наповнення державного бюджету (виконання плану з перерахування митних платежів), митними органами України було обрано напрямок щодо посилення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, що ввозяться в рамках системи управління ризиками.

В більшості випадків, як зауважує О. Люба, «на практиці дуже часто заявлена митна вартість не застосовується, що є підставою для дискусій між представниками органів митної служби та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. До того ж, як зазначає науковець, крім числового значення митної вартості та визначення обраного методу митної вартості, досить часто питання щодо порушення строків та процедури надання відмови в митному оформлені товарів за заявленою митною вартістю, а також самого рішення про коригування митної вартості слугують приводом для дискусій» [129, с. 179].

А відтак, виникає потреба в удосконаленні чинного митного законодавства щодо визначення митної вартості товарів, забезпечення дотримання порядку застосування методів митної вартості товарів, а також встановлення чіткого переліку додаткових документівдля підтвердження заявленої митної вартості товарів, що можуть надаватися декларантом або уповноваженою ним особою.

4. Збільшення масштабів ввезення контрафактної продукції на митну територію України.

Суттєвою проблемою, як для митних органів зарубіжних країн, так для митних органів України на сучасному етапі, є значне збільшення обсягів контрафактних товарів, що перетинають митні кордони держав.

Одним із важливих елементів наближення України до набуття статусу кандидата на вступ до ЄС є захист прав інтелектуальної власності. Слід пам'ятати також і про той факт, що в більшості випадків підроблена продукція грошима завжди спонсорувала тероризм та всякого роду незаконну діяльність, що в умовах сьогодення для України потребує особливої уваги.

У зв'язку з цим, працівники Держмитслужби в подальшому повинні зосередити зусилля для оперативної дистанційної взаємодії правовласників, митників та декларантів шляхом удосконалення митних ІТ-систем та розроблення нового цифрового інструментарію.

5. Проблеми, пов'язані із вчиненням митних процедур як спеціальних адміністративних процедур.

В процесі здійснення митних процедур вагоме місце належить суб'єкту владних повноважень, від діяльності якого залежить оперативність та результат переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів.

Незважаючи на проведені реформи, як відзначає Р. Лемеха, адміністративно-правові засади адміністрування митних режимів в Україні потребують удосконалення [130, с. 127].

Станом на сьогодні, питання повної автоматизації та інформатизації митних процедур під час процесу митного оформлення товарів та здійснення митного контролю за дотриманням норм митного та податкового законодавства становить актуальний напрям удосконалення адміністрування митних режимів в Україні.

6. Необхідність уніфікації митних формальностей та процедур в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Розвиток системи митних органів України на національному рівні здійснюється відповідно до міжнародних стандартів та вимог, розроблених

міжнародними організаціями, що визначає необхідність її вдосконалення як об'єктивної реакції на посилення процесів глобалізації та євроінтеграції. При цьому, залежно від зростання масштабів глобалізації та євроінтеграції, посилюється і ступінь уніфікації та гармонізації у митній сфері, що підтверджує необхідність адекватного відображення трансформації митних процедур та формальностей відповідно до реалізації стратегічних завдань, спрямованих на забезпечення національних економічних інтересів.

Підходи щодо організації роботи національнихмитних систем у країнах ЄС, як відзначають М. М. Разумей та Д. О. Кухтін, зазнають трансформації на певному етапі їх еволюції залежно від змін пріоритетів та завдань [125, с. 47].

У даному питанні вагомим є врахування кращих практик провідних зарубіжних країн під час здійснення діяльності національними митними органами, розроблення на їх основі відповідних методичних рекомендацій щодо уніфікації митних формальностей. Також на шляху України до повноцінного членства в ЄС необхідним є забезпечення інституційної спроможності національної митної системи за напрямом управління митними ризиками, беручи до уваги вже існуючий досвід провідних зарубіжних країн.

Варто також відзначити, що благополучна діяльність єдиної системи митних органів України залежить від якісного та згуртованого управлінського апарату. Важливою ланкою системи керування є механізм чи процес управління. З двох компонентів системи управління – структури та процесу – найактивнішим і найдинамічнішим є саме процес управління. Тобто, динамічна зміна процесу управління у системі митних органів несе прогрес у вдосконалення управлінської структури.

Під механізмами управління в сучасній науці розуміють внутрішнє влаштування системи управління, якою визначається порядок управлінської діяльності. До числа механізмів управління належать процеси, об'єкти, явища, якими забезпечується процес управління [131, с. 424].

Тобто, як зауважують Н. Р. Нижник та О. А. Машков, «механізм управління включає: елементи об'єкта та їх зв'язки, на які здійснюється

вплив, цілі управління, діяння в інтересах досягнення цілей, соціальний та організаційний потенціали, матеріальні та фінансові ресурси управління, методи впливу» [132, с. 147].

Механізм управління, як зазначає О. Ковалюк, – це «система форм, методів, важелів, інструментів, які використовуються вдіяльності держави і підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхзабезпечення політикою на мікро- та макрорівні» [133, с. 155].

В процесі вдосконалення системи управління у митних органах найбільш розумно і правильно дотримуватися регламентованої послідовності та поставлених циклів.

При вивченні основних напрямів для збільшення результативності системи управління у митних органах можна назвати певні основні шляхи для активного розвитку митного менеджменту:

- модернізація організаційних структур управління: визначеність у ієрархічній структурі управління; збільшення зібраності митної системи та зменшення зв’язків; зниження складності структур управління та певне підвищення їх гнучкості; виключення дубльованих організаційних структур управління; забезпечення найвищого рівня типізації;

- підвищення ефективності методики управління: забезпечення щодо рівноцінної завантаженості на кожний із митних підрозділів; швидке та правильне розмежування функцій, правових обов’язків керівників та підлеглих;

- присутність ефективно працюючого контролю за виконанням рішень;

- підвищення наукового рівня в управлінській сфері на основі розробок науково обґрунтованого та програмно-цільового процесу, що розвивається;

- збільшення об’єму інформаційної бази;

- встановлення міжнародних інформаційних програм та активний обмін інформацією;

- розвиток інформаційних технологій та комп’ютеризації всистемі управління: розвиток певних локалізованих інформаційних мереж та автоматизованих робочих місць; становлення концепції організації та управління у митній справі на основі інформації певного місця для збирання цінної інформації від учасників ЗЕД.

В результаті можна дійти висновку, що головними завданнями підвищення ефективності системи управління у митних органах слід вважати: правильне і якісне документування митних операцій та процедур; досить тактовне покладання повноважень та відповідальності серед керівного складу та посадовими особами митних органів; формування певних умов для поетапного вдосконалення митної діяльності, операцій та процедур; побудова механізованого поліпшення системи управління митними органами.

2.2. Цілі, завдання та функції митних органів України

Метою митних органів є успішна реалізація в частині їхнього митного регулювання шляхом забезпечення найбільш результативного використання інструментів митного контролю та регулювання товарообміну, участю в реалізації завдань щодо сприяння зовнішній торгівлі, стимулювання розвитку національної економіки та низки інших цілей.

Цільова установка діяльності митних органів визначається завданнями та функціями, віднесеними до їхньої прерогативи. Виходячи з цього, можна виділити три основні цілі, які стоять перед митними органами: сприяння розвитку зовнішньої торгівлі України, здійснення митного оформлення та контролю, реалізація правоохоронної діяльності.

Дані цілі митних органів деталізуються до безпосередньої мети управлінської діяльності завдання. Під основними завданнями необхідно розуміти реальні цілі.

У своїй роботі Н. В. Архірейська зазначає, що «як і будь-яких органів виконавчої влади, головна мета діяльності митних органів полягає у найбільш

повному та адекватному задоволенні через всебічне забезпечення пріоритету прав та законних інтересів людини в сфері митного регулювання суспільних відносин, усіх суспільно значущих потреб громадськості так званого «публічного» характеру» [134].

Різноманітність та неоднорідність керованого середовища зумовлює існування численних класифікацій цілей.

Відповідно до цього, як відзначає В. В. Ченцов, розрізняють такі різновиди мети:

- «соціальну, що відображає вплив суспільно-політичної мети на соціальну структуру суспільства, взаємовідносини її елементів, стан і рівень соціального життя людей;

- суспільно-політичну, що охоплює комплексний, цілісний, збалансований і якісний розвиток суспільства;

- економічну, що характеризує і затверджує систему економічних відносин, які забезпечують матеріальне підґрунтя реалізації суспільно-політичних та соціальних цілей;

- виробничу, що полягає у створенні та підтримці активності тих керованих об’єктів, які відповідають вищезгаданим цілям і сприяють їх здійсненню;

- діяльнісно-праксеологічну, що передбачає розподіл і регулювання діяльності між окремими підрозділами та посадами;

- організаційну, спрямовану на вирішення організаційних проблем у суб’єкті та об’єкті управлінського впливу, побудову відповідних функціональних та організаційних структур;

- роз’яснювальну, що вимагає опрацювання знань, мотивів та стимулів, які сприятимуть практичному здійсненню комплексу мети діяльності;

- інформаційну, що веде до забезпечення певної мети необхідною, достовірною та адекватною інформацією» [135, с. 31].

Згідно зі ст. 544 Митного кодексу України «основне призначення митних органів полягає у створенні сприятливих умов задля розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України» [1]. Тобто, завдання митних органів залежать від цілей митної політики, її принципів, а також напрямів державної діяльності у сфері зовнішньої та внутрішньої політики.

До того ж, на систему митних органів покладено зобов'язання щодо виконання низки специфічних цілей, пов'язанихіз участю у формуванні державної митної політики та її безпосереднім здійсненням. Відповідно до ст. 544 Митного кодексу України, «на систему митних органів покладено виконання низки специфічних цілей, що пов'язані з участю у формуванні державної митної політики та її безпосередньою реалізацією» [1]. Такими специфічними цілями є: «точне та неухильне виконання вимог митного законодавства; ведення митної статистики; забезпечення реалізації прав тазаконних інтересів громадян та суб'єктів ЗЕД, пов'язаних з переміщенням черезмитний кордон товарів, предметів і транспортних засобів; здійснення міжнародного співробітництва у сфері митної справи, залучення зовнішніх ресурсів для забезпечення діяльності митних органів; раціональної йефективної роботи об'єктів, що знаходяться під їх управлінським впливом; створення оптимальних умов для їх власної організації та функціонування; аналіз та управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю; запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України; здійснення інших на підставі закону повноважень, що покладені на митні органи тощо» [1].

Варто зазначити, що завдання діяльності митних органів потрібно розуміти як поняття, що відображається у здійсненні конкретно встановлених дій, які спрямовані на досягнення мети адміністративної діяльності, потреби митних органів. Насправді завдання конкретизують загальні цілі, обмежуючись у процесі розподілення за участю елементівсистеми митних органів.

В свою чергу, гарантіями забезпечення ефективного виконання завдань митними органами можуть бути радикальні зміни, що відповідають вимогам часу, направлені як на покращення форм і методів діяльності митних органів, так і на визначення їх адміністративно-правового статусу [136, с. 229].

У процесі здійснення своєї діяльності на митні органи покладено виконання низки завдань регулятивного, економічного, правоохоронного та контрольного характеру. Виконання даного роду завдань прямо пов'язаноіз призначенням митних органів, яке полягає у прийнятті участі щодо формування митної політики держави та її безпосереднього здійснення.

Для підтримання позитивних зрушень у роботі Державної митної служби важливим є правильне окреслення кола завдань, необхідних для реалізації митної політики, а також узгодження законодавчого забезпечення діяльності митних органів.

Положенням про Державну митну службу, затвердженого на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227 (Положення про Держмитслужбу) здійснюється правовий статус та правове регулювання діяльності Державної митної служби України, у ст. 1 якого зазначено, що «Державна митнаслужба України є центральним органом виконавчої влади,діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів»[18].

Основними завданнями Державної митної служби виступають наступні:

- «забезпечення під час застосування законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил, реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями;

- внесення на розгляд міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики;

- забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення

сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі» [18].

Не дивлячись на те, що наша держава переживає складні часи, працівники Державної митної служби України роблять все можливе для виконання своїх повноважень у повному обсязі.

Сучасна діяльність Державної митної служби України, як стверджує Ю. В. Бухарєва, не зважаючи на свою важливу роль, пов'язана із низкою недоліків та викликів, якими ускладнюються її ефективність та які здійснюють вплив на бізнес та економічний розвиток країни [137, с. 247].

Варто зауважити, що покращення діяльності Державної митної служби України не є виключно внутрішнім завданням останньої. Дане потребує комплексного підходу, до якого включаються не лише внутрішні реформи митниці, а й зміни у законодавстві, співпраця з іншими відомствами та активна підтримка з боку уряду.

Що стосується здійсненнярегулюючих та фіскальних повноважень,з метою підвищення ефективності діяльності Державної митної служби України, Н. Лубкей пропонує здійснення наступних заходів:

- «проводити спрощення та модернізацію митних процедур на кордонах і всередині держави;

- здійснювати удосконалення та уніфікацію процедур справляння митних платежів до Державного бюджету України, насамперед, шляхом посилення митного контролю за правильністю декларування митної вартості товарів, визначення коду товарів та країн їх походження;

- створити чітку систему моніторингу всіх видів розрахунків по митних платежах та руху цих коштів;

- забезпечити комплексний контроль за додержанням митного законодавства суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами, що передбачає впровадження контролю на основі методів аудиту;

- сприяти більш широкому застосуванню спільного контролю з митними органами суміжних країн; розвивати співпрацю з експертами Європейського Союзу;

- здійснювати постійний аналіз факторів, які впливають на стан надходження митних платежів до Державного бюджету України, у тому числі аналізувати вплив змін чинного законодавства на даний показник;

- здійснювати удосконалення національної нормативної бази, що регламентує митну справу та діяльність Державної митної служби України, враховуючи міжнародні стандарти;

- проводити організаційну роботу по посиленню контролю за податковими пільгами, вексельними формами розрахунку, правильністю визначення митного режиму, митним оформленням за нульовими ставками мита» [138, с. 134].

Врахування даних пропозицій у практичній діяльності сприятиме підвищенню результативності функціонування органів Державної митної служби України.

На думку А. М. Куліша, відповідно до призначення Державної митної служби, в узагальненому вигляді до її основних завдань повинно бути саме захист економічних інтересів України та боротьба з контрабандою, а також виконання законодавства України з питань митної справи [139, с. 545].

В даному аспекті, до основних завдань Державної митної служби, а відтак і митних органів загалом, В. Т. Комзюк відносить наступні: «виконання та контроль за додержанням митного законодавства України; захист економічних інтересів України, сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв’язків; здійснення та удосконалення митного контролю, митного оформлення і оподаткування товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України; використання засобів митного регулювання торговельно-економічних відносин з урахуванням пріоритетів розвитку економіки України, створення сприятливих умов для участі України у міжнародному співробітництві; створення сприятливих умов

для прискорення товарообігу та збільшення пасажиропотоку через митний кордон України; боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, здійснення заходів щодо запобігання контрабанді та порушенню митних правил; здійснення за участю інших органів державної влади заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку» [140, с. 87].

Крім зазначеного ДМС України: реалізує програми розвитку митної справи в Україні; забезпечує захист відомостей, що становлять державну таємницю; організовує охорону об'єктів митної інфраструктури; забезпечує розміщення певної інформації в інформаційно-телекомунікаційній мережі Інтернет на офіційному сайті ДМС України; забезпечує опублікування та доведення відомостей про митні органи, про час їх роботи; здійснює функції головного розпорядника та одержувача коштів державного бюджету.

ДМС України має право створювати, реорганізовувати та ліквідувати регіональні митні управління, митниці та митні пости; визначати їхню компетенцію щодо здійснення митних операцій; затверджувати положення; організовувати проведення експертиз, досліджень та ін.

Не менш вагому роль відіграють митниці у забезпеченні економічної безпеки країни через контроль за переміщенням товарів через кордони. Їхня діяльність спрямована на запобігання економічним загрозам та захисту внутрішнього ринку від незаконного обігу товарів. Нижче нами наведено декілька ключових аспектів, які підкреслюють роль митниць у забезпеченні економічної безпеки держави.

У першу чергу, це є захист від контрабанди. Митниці виконують важливу функцію із запобігання незаконному переміщенню товарів через кордон. Це включає виявлення та припинення контрабанди, що може зашкодити економіці країни та підривати довіру до легальних ринків збуту продукції.

Вищевказаний захист є ефективним лише за наявності дієвого митного контролю. За допомогою митного контролю здійснюється перевірка товарів, які перетинають кордон. Це допомагає запобігти ввезенню товарів, що не відповідають стандартам безпеки чи не пройшли необхідну сертифікацію. Добре відомим фактом є те, що митниці у багатьох державах, беруть активну участь у протидії економічним злочинам, таких як фальсифікація товарів, порушення правил інтелектуальної власності та незаконне уникнення митних платежів.

Слід зазначити, що «держава почала реагувати на ситуацію, в тому числі здійснюючинизку заходів, що безпосередньо стосувалися ведення митної справи від першого дня повномасштабного вторгнення росії в Україну. Так, Держмитслужбою України вже 24 лютого було закрито усі пункти пропуску на кордонах з рф та Білоруссю (згідно Розпорядження КМУ № 188-р від 26.02.2022)» [141].

Однак головні рішення, як відзначають окремі науковці, «стосовно митної політики в нашій країні приймалися після того, як минув перший шок в населення та на ринках, а влада могла більш менш реально оцінювати стан справ та потенційні ризики, здійснювати виважені кроки по стабілізації внутрішньої ситуації» [142, с. 99].

Тобто, як зауважує І. О. Базилюк, ефективна робота митних службзабезпечує стимулювання легального бізнесу. Тобто, розвитку легального бізнесу та залученню інвестицій сприяє ефективне функціонування митних процедур, стимулюючи при цьому економічне зростання та підтримку стабільності в країні. Загалом, у запобіганні використанню кордонів для незаконних фінансових операцій, відмиванню грошей та інших суспільно небезпечних практик, митниці відіграють важливу роль [143, с. 74].

Крім того, умови роботи та технічне забезпечення митних постів також потребують серйозного удосконалення. Повільне впровадження сучасних технологій та інфраструктури гальмує швидкість обробки вантажів та може

спричинити порушення безпеки на кордоні. У багатьох випадках системи митного контролю та оформлення ще не повністю автоматизовані, що призводить до затримок та помилок. Інвестиції у сучасні технології та цифрові рішення можуть значно полегшити процеси митного оформлення та контролю.

Основними завданнями митних органів України є:

- стягування митних платежів у повному обсязі та їх перерахування до державного бюджету;

- здійснення державного контролю за дотриманням учасниками зовнішньоторговельної діяльності заборон та обмежень при переміщенні товарів через митний кордон;

- контроль за провадженням зовнішньоекономічної діяльності з використанням засобів тарифного та нетарифного регулювання;

- виявлення, припинення та розкриття злочинів та адміністративних правопорушень у митній сфері.

Варто зазначити, що взаємозв'язок цілей (мети) і завдань діяльності митних органів можна продемонструвати на прикладі: «з метою досягнення такої специфічної мети, як забезпечення реалізації прав та законних інтересів громадян і суб'єктів господарювання, що пов'язані з переміщенням товарів, предметів, транспортних засобів, митні органи повинні вирішити завдання, пов'язані з організацією та здійсненням митних процедур, їх уніфікацією і вдосконаленням з урахуванням пріоритетів розвитку національної економіки; через сприяння втілення права на переміщення через митний кордонУкраїни товарів, предметів і транспортних засобів. Із досягненням даної спеціальної мети не лише не виключається виконання митними органами інших завдань, а й навпаки передбачається їх активне вирішення» [135, с. 35].

Тобто, ключові елементи, якими обумовлюється зміст та спрямованість функціонування системи митних органів України, визначаються напрями їх діяльності, виступають саме мета і завдання.

Завдання митних органів – це виконання низки умов, спрямованих на реалізацію митної політики держави згідно митного законодавства України.

Державою надаються митним органам окремі повноваження щодо виконання покладених на них функцій та вирішення завдань, що стоять перед ними [144, с. 248].

Митні органи забезпечують вирішення таких основних завдань: «сприяння реалізації єдиної національної митної політики; забезпечення виконання митного законодавства; здійснення митних операцій та проведення митного контролю, у тому числі в рамках надання взаємної адміністративної допомоги; забезпечення в межах своєї компетенції дотримання заходів митно-тарифного регулювання та заборон і обмежень щодо товарів, що переміщуються через митний кордон; стягнення митних платежів, а також спеціальних, антидемпінгових та компенсаційних мит, контроль правильності їх обчислення та своєчасності сплати, вжиття заходів щодо їх примусового стягнення в межах своєї компетенції; забезпечення у межах своєї компетенції дотримання прав та законних інтересів осіб у галузі митного регулювання та створення умов для прискорення товарообігу через митний кордон; виявлення, попередження та припинення адміністративних правопорушень та злочинів відповідно до чинного законодавства; забезпечення в межах своєї компетенції заходів щодо захисту національної безпеки, життя та здоров’я людини, тваринного та рослинного світу, навколишнього середовища, а також відповідно до міжнародного договору – заходів щодо протидії легалізації (відмиванню)) доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму при здійсненні контролю за переміщенням через митний кордон валюти держав, цінних паперів та (або) валютних цінностей, дорожніх чеків; забезпечення захисту прав інтелектуальної власності у межах своєї компетенції; ведення митної статистики» [1].

Враховуючи це, вважаємо, що у Митному кодексі України необхідно більш чітко та лаконічно закріпити лише ті основні завдання митних органів, які ґрунтуються на основі першочергових напрямів митної політики України

та виконання яких обумовлене цілями (метою) діяльності системи митних органів сьогодення, а саме:

- формування митної політики України, організація взаємодії та координація діяльності державних органів та інших організацій у сфері реалізації митної політики України;
- захист національної безпеки та національних інтересів держави;
- вжиття заходів щодо митного регулювання торгово-економічних відносин, стягнення митних платежів, забезпечення дозвільного порядку переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів;
- здійснення та удосконалення митного контролю та митного оформлення, а також створення умов, сприяючих прискоренню товарообігу;
- участь у формуванні митного законодавства України та здійснення контролю за його дотриманням;
- сприяння у боротьбі з міжнародним тероризмом, боротьба з контрабандою та іншого роду порушеннями митних правил;
- формування та розвиток митної інфраструктури України;
- міжнародне співробітництво України у сфері митної діяльності, а також налагодження співробітництва з міжнародними організаціями, які займаються питаннями митної справи, з митними та іншими компетентними органами іноземних держав.

Що стосується питання функцій митних органів, то вагоме теоретичне та практичне значення має тлумачення правової характеристики функцій митних органів, їх класифікації, позаяк аналіз їх змісту надає змогу більш ґрунтовніше дослідити діяльність митних органів загалом. За допомогою схеми: мета – завдання – функції, можна визначити місце, що належить функціяму системі діяльності митних органів. Дану схему можна трактувати таким чином: цілі (мета) становить майбутній кінцевий результат, який досягається через виконання більш конкретних та чітко визначених робіт – завдань, які, в свою чергу, можна здійснити через організацію їх виконання у певних, чітко встановлених напрямах, тобто функціях.

Важливе значення цілей управління характеризується також тим, що цілі визначають функції діяльності митних органів.

Варто зазначити, що «митні органи наділяються цілою низкою різноманітних управлінських та організаційних функцій, щосприяють вирішенню поставлених перед ними завдань та досягненню певних цілей у сфері митної політики» [145, с. 402].

У межах даного дослідження особливо важливим є з'ясування правових аспектів функцій митних органів, їх класифікації та законодавчого закріплення у відповідних нормативно-правових актах. Це питання має не лише теоретичне, а й значне практичне значення, оскільки сприяє вдосконаленню правового статусу митних органів, його нормативному оформленню, формуванню оптимальної внутрішньої організаційної структури та підвищенню ефективності їх комплексної діяльності.

Варто зазначити, що вукраїнській правничій літературі питання щодо функцій митної системи майже не було розглянуто. Саме за допомогою з'ясування кола функцій та їх змісту можливим є чітке визначення ролі і місцяданої системи у структурі державної виконавчої влади.

У працях Д. В. Приймаченка з'ясовується правова характеристика функцій митних органів з метою вирішення питання щодо законодавчого закріплення вищезазначених функцій у нормативно-правових актах.Так, на його думку, «функція охоплює певну якісно однорідну групу дій митного органу, є узагальненням цих дій, відображає специфічне призначення даного різновиду органів виконавчої влади у здійсненні державного впливу у сфері митно-правового регулювання суспільних відносин» [146, с. 87].

Д. В. Приймаченко у своєму дослідженні пропонує наступне визначення поняття функцій митних органів: «функції митних органів – специфічні, відносно самостійні та якісно однорідні складові діяльності митних органів, які характеризуються цільовою спрямованістю на досягнення мети і завдань, що стоять перед ними» [147, с. 153].

На думку науковця, «дане визначення функцій митних органів, повно та у достатньому обсязі характеризує їх зміст. Цілковите розуміння функцій митного органу надасть змогу: сприятиме уніфікації структури компетенційних чи статусних актів; змусити митні органи та їх посадових осіб у своїй діяльності керуватись не абстрактними функціями, а нормативно визначеними повноваженнями; чітко відрізняти їх від компетенції митного органу, меж його повноважень та способу дії; спонукатиме правотворця відмовитись від нормативного закріплення переліку функцій митних органів у так званих компетенційних чи статусних актах; усвідомити залежність функцій митних органів від їх соціального призначення» [147, с. 153-154].

Коло функцій та конкретних повноважень митних органів широке і різноманітне.

Конкретизуючи функції митних органів за їх значенням, В. В. Ченцов «виокремлює основні та допоміжні функції. Через основні функції митних органів розкривається сутність управлінської діяльності митних органів та їх суспільнепризначення, тобто це функції, для виконання яких, власне, й створена системамитних органів. Основними функціями митних органів науковець називає наступні: опрацювання правового, економічного та організаційного механізму реалізації митної політики; забезпечення участі у формуванні митної політики держави; здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, вдосконалення форм і методів їх здійснення; стягнення податків і зборів (обов’язкових платежів), справляння яких згідно із законодавством покладено на митні органи, контроль за їх своєчасним та повним перерахуванням до відповідних бюджетів; забезпечення дотримання встановлених законодавством України заборон та обмежень щодо товарів та інших предметів, які переміщуються через митний кордон України; узагальнення практики застосування митного законодавства та розроблення пропозицій щодо його удосконалення; створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України;

забезпечення дотримання порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України; сприяння захисту інтелектуальної власності учасниківз овнішньоекономічних зв'язків, інших юридичних та фізичних осіб; здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України; здійснення спільно з іншими уповноваженими органами державної влади заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку; здійснення ліцензійно-дозвільної діяльності; здійснення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, у тому числі забезпечення виконання заходів, спрямованих на недопущення незаконного вивезення за кордон цінностей, що становлять національне, культурне або історичне надбання українського народу; здійснення інформування та консультування з питань митного законодавства, забезпечення необхідною інформацією інших державних органів, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та громадян; ведення митної статистики та УКТ ЗЕД; забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань митної діяльності, укладених в установленому законом порядку; здійснення верифікації (встановлення достовірності) сертифікатів походження товарів з України; здійснення співробітництва з митними та іншими уповноваженими органами іноземних держав, міжнародними організаціями у сфері митної діяльності».

«Допоміжні функцій митних органів, як відзначає науковець, становлять усі види діяльності внутрішньо-організаційного та фінансово-господарського характеру, а саме: здійснення фінансово-господарської діяльності; здійснення кадрового забезпечення діяльності митних органів, у тому числі й підготовка наукових та наукового-педагогічних кадрів; забезпечення розвитку митної інфраструктури; здійснення матеріально-технічного забезпечення; забезпечення правового та соціального захисту працівників митних органів тощо» [135, с. 36-37].

Тобто, функції митних органів є результатом поділу змісту їхньої діяльності на відносно однорідні, взаємопов'язані напрямки впливу. Призначення даного різновиду органу виконавчої влади полягає у втіленні цих функцій. Враховуючи даний факт, вагоме значення має з'ясування питання видів функцій митних органів, трактування їх змісту, критеріїв їх розмежування тощо. На жаль, наукова література не містить однозначного вирішення даних питань. Дослідники, виділяючи одні й ті ж самі функції митних органів, інтерпретують по різному їх зміст та значення, дозволяючи при цьому їм здійснювати довільні класифікації. Все це зумовлює ускладнення міркувань з цього приводу.

Таким чином, вважаємо, що всі функції митних органів в Україні можуть бути поділені за двома основними групами. Перша група являє собою основні або зовнішні, галузеві функції, які можуть бути реалізовані лише на рівні адміністративних відносин. Друга група функцій пов'язані із забезпеченням управління митними органами (з внутрішніми функціями митних органів, які дозволяють забезпечити їхню роботу з погляду організації).

Комплексний характер митної справи визначає багатоаспектність функцій митних органів України.

На наш погляд, виходячи із змісту чинного законодавства, де закріплені основні цілі та завдання митних органів, вважаємо за доцільне функції митних органів розділити на такі види:

1. Організаційна функція. До неї загалом можна віднести: підготовка пропозицій щодо удосконалення української митної політики, розробка правового, економічного і організаційного механізму її реалізації та втілення її у життя; підготовка проектів правових актів з питань митної справи; у відповідності до законодавства України створення регіональних митних управлінь та митниць, митних лабораторій, обчислювальних центрів, матеріально-технічних баз, поліграфічних, будівельно-експлуатаційних та

інших підприємств і організацій, діяльність яких сприяє вирішенню завдань митних органів України.

2. Фіскальна функція. Через стан справ на даній ділянці у значній мірі залежить не лише безпека економіки держави, але й створення сприятливих умов для національних товаровиробників, подальший розвиток ринкової економіки загалом.

Що стосується даної функції, тоу своїй роботі Ю. В. Любива зазначає, що «науковці розглядають фіскальну (економічну, податкову) функцію митних органів як основоположну, всеохопну, пріоритетну, реалізація якої в умовах існування виваженої митної політики держави та за допомогою раціонального використання інструментів впливу здатна істотно підвищити темпи розвитку та стабілізації національної економіки» [148, с. 95].

Тобто, фінансово-правовий статус митних органів втілюється через стягнення ними податків, бюджетне планування фінансування митних органів,формування за цей рахунок грошових фондів державного бюджету України (фіскальна складова) та розподілу коштів попріоритетних напрямах всередині системи (фінансова складова).

До фіскальних функцій митних органів належать: стягнення мита, податків, антидемпінгових, спеціальних та компенсаційних мит, митних зборів; контроль правильності обчислення та своєчасності сплати зазначених платежів, здійснення контролю за валютними операціями, що пов’язані з переміщенням товарів через митний кордон, а також із ввезенням (вивезенням) товарів.

Зміст фіскальної функції митного контролю, як зауважують О. Ф. Андрійко та Т. В. Корнева, «полягає в наповненні державного бюджету за рахунок митних платежів: мито; податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції); акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)» [149, с. 109].

Однак, вкрай негативно вплинули на стан української економіки збройне вторгнення рф на територію нашої держави 24 лютого 2022 року та

подальші бойові дії, що прямопропорційно відобразилося на виконанні бюджетних показників 2022 р.

Фіскальна функція спрямована насамперед на захист держави з боку зовнішніх загроз. Вона охоплює такі напрями: забезпечення національної безпеки держави, підтримання суспільного порядку, захист прав споживачів і внутрішнього ринку, створення умов для дотримання встановленого законодавством порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, ефективна боротьба з контрабандою та іншими порушеннями митного законодавства, а також сприяння запобіганню міжнародному тероризму тощо.

Інформаційно-консультативна функція митних органів включає: роз'яснення зацікавленим особам їх прав та обов'язків у галузі митних правовідносин, надання сприяння в межах своїх повноважень учасникам ЗЕД у реалізації ними своїх прав під час здійснення митних операцій щодо товарів та транспортних засобів міжнародного перевезення; здійснення інформування та консультування у сфері митної справи, забезпечення державних органів, організацій та громадян інформацією з питань митної справи.

3. Функція митного оформлення та митного контролю. До них можна віднести: «безпосередня організація митного оформлення товарів та транспортних засобів; здійснення заходів щодо його удосконалення та спрощення; забезпечення як самостійно, так і у взаємодії з іншими правоохоронними органами контролю за дотриманням режиму зони митного контролю, організація системи охорони об'єктів митної інфраструктури; організація здійснення митного контролю та прийняття заходів щодо його удосконалення; участь у розробці та організації дотримання дозвільного порядку переміщення окремих товарів та транспортних засобів через митний кордон України; участь в організації експортного контролю, контролю за вивезенням стратегічних та інших життєво важливих для України матеріалів, культурних цінностей».

4. Координуюча функція митних органів здійснюється через:

- «взаємне інформування про стан забезпечення законодавства при переміщенні товарів через митний кордон;

- формування банку даних про порушників законодавства та спільне його використання у практичній діяльності;

- колективні організаційно-управлінські і практичні заходи з питань перевірки зовнішньоекономічної діяльності підконтрольних суб'єктів;

- спільні перевірки конкретних фактів порушення законодавства та вирішення питань щодо притягнення винних до відповідальності тощо».

5. Функція валютного контролю:організація здійснення валютного контролю (в межах компетенції); виконання функції органу валютного контролю.

Важливу роль в системі валютного контролю відіграють митні органи. У міжнародних відносинах значна частина всіх валютних операцій пов'язана з переміщенням через митні кордони країн матеріальних та нематеріальних об'єктів.

Згідно положення про Державну митну службу, одним із завдань Державної митної служби є забезпечення та здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України [18].

Валютний контроль є складовою валютного регулювання і спрямований на дотримання валютного законодавства. Цей контроль здійснюється відповідно до міжнародних угод. Митні органи поширюють технології валютного контролю на всі митні режими, які виникають при ввезенні та вивезенні товарів за зовнішньоекономічними договорами, що передбачають розрахунки, а також проводять перевірки порушень валютного законодавства під час проведення розрахунків у валюті України. Так митні органи вправі не здійснювати пропуск товарів, якщо документи, необхідні для валютного контролю, неправильно оформлені; вимагати та отримувати у експортера та банків додаткові відомості та інформацію про здійснення ними

валютних операцій, пов’язаних із переміщенням через митний кордон товарів та ін.

Заходи щодо врегулювання зовнішньоекономічних зв’язків повинні відповідати змінам у соціально-економічному та міжнародному становищі країни. Необхідно застосовувати найбільш ефективні та раціональні шляхи вирішення завдань, що стоять перед митними органами у сфері здійснення зовнішньої торгівлі. Тільки за таких умов можуть результативно вирішуватись завдання державного регулювання зовнішньоекономічних зв’язків на користь держави.

До числа предмета валютного контролю митних органів входять лише ті валютні операції, які стосуються переміщення товарів або грошових коштів через митний кордон України, а саме: здійснення валютних операцій, пов’язаних з переміщенням товарів та транспортних засобів через митний кордон України; переміщення валюти України, валютних цінностей та цінних паперів у валюті України через митний кордон.

Якщо згрупувати напрямки здійснення валютного контролю митними органами, то Ф. О. Журавка відзначає наступні:«контроль за обґрунтованістю платежів на користь нерезидентів при імпорті товарів; контроль за репатріацією експортної виручки резидентів за експортними договорами (контрактами); контроль за дотриманням правил переміщення через кордон України готівкової валюти та валютних цінностей. Науковець також зазначає, що агенти валютного контролю митних органів разом з уповноваженими банками здійснюють контроль за репатріацією експортної виручки резидентів» [150, с. 17].

Головним методом валютного контролю, що здійснюють миті органи, як відзначає К. В. Печора, є «перевірки, які проводяться за фактом переміщення через кордон валютних цінностей і товарів, або за ініціативою митних органів, тобто під час здійснення планових перевірок осіб зовнішньоекономічної діяльності»[151, с. 355].

Митні органи задля здійснення повноважень у сфері валютного контролю наділяються певним обсягом прав «щодо перевірки документів та відомостей, які необхіднідля такого контролю; проведення митного огляду, в тому числі особистого огляду; проведення усного опитування громадян та посадових осіб підприємств; здійснення обліку валюти та валютних цінностей, що переміщуються через митний кордон України; взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами та громадянами; залучення для надання консультацій спеціалістів інших правоохоронних органів та експертів» [1].

В межах своїх повноважень на Державну митну службу України покладено згідно чинного законодавства видання наказів, листів та роз'яснень з питань порядку переміщення через митний кордон нашої держави валюти України, іноземної валюти, цінних паперів, чекових книжок та інших валютних цінностей, а також здійснення валютного контролю митними органами.

Основні напрями діяльності митних органів під час здійснення валютного контролю – це підвищення результативності митного адміністрування, і навіть поліпшення ефективності виконання валютно-контрольних і регулюючих функцій.

6. Превентивна функція, яку зазвичай митні органи здійснюють по результатах митного контролю, використовуючи заходи щодо попередження, припинення та усунення неправомірних дій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або їх посадових осіб. До того ж, під час проведення митного контролю виявляються підстави та умови, що стали причиною прийняття незаконних управлінських рішень та їх виконання.

7. Правоохоронна функція, яка включає: забезпечення участі українських митних органів у здійсненні заходів щодо захисту державної безпеки, охорони суспільного порядку, моральності населення, життя та здоров'я людини, тварин та рослин, довкілля, захисту інтересів українських споживачів товарів, що ввозяться; організацію боротьби з контрабандою та

іншими видами правопорушень у сфері митної справи; організацію ведення боротьби з порушеннями митних правил та адміністративними правопорушенням, що посягають на нормальну роботу митних органів; забезпечення надання сприяння щодо співпраці українськими митними органами щодо боротьби з міжнародним тероризмом та припиненням незаконного вторгнення в аеропортах України у діяльність міжнародної цивільної авіації; здійснення контролю за дотриманням посадовими особами українських митних органів законності під час здійснення діяльності під час провадження у справах про контрабанду та інших правопорушеннях у сфері митної справи, здійсненні оперативно-пошукової діяльності, в процесі провадження у справах про порушення митних правил та їх розгляду, в процесі провадження у справах про адміністративні правопорушення, що посягають на нормальну діяльність митних органів України.

У своїй роботі М. В. Соболєва зазначає, що «митні органи України здійснюють правоохоронні функції щодо захисту її економічного суверенітету і економічної безпеки, забезпечують захист прав і інтересів громадян. Митні органи виконують функції дізнання у справах про порушення митних правил, мають право застосовувати примус і застосовувати низку правоохоронних процедур» [115].

Правоохоронна функція митних органів, як зауважуєЄ. В. Додін, насправді є важливішою складовою частиною у системі основних їх напрямків. Окрім того, в найбільшій мірі форми, методи та заходи її реалізації привертають увагу ЗМІ, інших інформаційних структур, а особливо окремих громадян, тому при оцінці з боку суспільства роботи митних органів, зазвичай, акцент робиться на її досягнення у боротьбі з контрабандою та іншими порушеннями митного законодавства [152, с. 153].

Нині серед усіх завдань, як зазначає Р. Р. Трагнюк, що «покладаються на митні органи, лише одне (запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній територіїУкраїни (п. 10 ч. 2 ст. 544 МК України) можна розглядати як таке, що має спрямованість на

запобігання та протидію кримінальному правопорушенню, а отже має правоохоронний характер» [153, с. 468-469].

Такої ж думки дотримується і Ю. В. Бухарєва, яка у своїй роботі вказує, що об'єктом правоохоронного реагування в Україні є також митні правила. Здійснення контролю щодо дотримання митних правил реалізується через спеціалізований орган, а саме Державну митну службу України, діяльність якої спрямована на запобігання порушень митних правил, припинення незаконних перевезень товарів та боротьбу з контрабандою [137, с. 246].

Митні органи повинні постійно вдосконалювати свої стратегії та методи контролю для виявлення порушень митних правил та запобігання втратам для держави.

Тобто, правоохоронні функції митних органів становлять: виявлення, попередження, припинення митних злочинів та адміністративних правопорушень; забезпечення заходів щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму при здійсненні митного контролю; протидія незаконному обігу об'єктів інтелектуальної власності, наркотичних засобів, психотропних речовин, зброї та боєприпасів, культурних цінностей та інших предметів, що переміщуються через митний кордон.

8. Статистична функція, до якої можна віднести: організація ведення спеціальної митної статистики України та митної статистики зовнішньої торгівлі; надання Президенту України, Уряду та відповідним органам державної виконавчої влади даних митної статистики з питань, віднесених до їх відання; забезпечення інформування державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян через офіційні публікації даних митної статистики зовнішньої торгівлі по формах, прийнятих у міжнародній практиці; організація ведення товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, а також роботи щодо її розробки, зміни та доповнення.

Загалом митна статистика, на думку О. Кущенко, – це «складова статистика зовнішньоекономічних зв'язків, яка враховує товари, що

переміщуються через митний кордон країни та підлягають митному оформленню, веде облік кількості країн-торговельних партнерів України, кількість підприємств та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють зовнішньоторгівлю товарами, облік оборудок з давальницькою сировиною та за бартерними угодами, облік валют контрактів» [154, с. 146].

Згідно до ст. 447 Митного кодексу України, завданнями митної статистики є: «об'єктивний та достовірний облік даних про переміщення товарів через митний кордон України; збирання, формування, опрацювання, узагальнення, всебічний аналіз та зберігання статистичної інформації з питань митної справи та зовнішньої торгівлі товарами;подання статистичної, довідкової, аналітичної інформації з питань митної справи та зовнішньої торгівлі товарами органам державної влади в порядку, встановленому законом; надання відповідної інформації міжнародним організаціям та митним органам інших країн згідно з укладеними відповідно до закону міжнародними договорами України та законами України; захист статистичної інформації, яка відповідно до закону не підлягає розголошенню» [1].

Очевидно, що найбільш пріоритетним завданням митної статистики є інформування суспільства та державних органів про результати діяльності митних структур з обслуговування зовнішньоекономічної діяльності та переміщення фізичних осіб через митний кордон України.

9. Сервісна функція. В даний час поширення набула ідея «сервісної митниці». В сучасних умовах відбувається впровадження норм українського законодавства до міжнародних норм, зумовлюючи тим самим перехід до сервісної функції від контролюючої.

Одним із підходів, який в останні роки отримав розвиток, є перехід до сервісно-орієнтованого митного адміністрування, що передбачає впровадження принципів маркетингового підходу в систему митного адміністрування та ставлення до учасників зовнішньоекономічної діяльності

як до клієнтів, потреби яких необхідно враховувати при наданні державних послуг та виконанні державних функцій.

Враховуючи те, що «митні органи України становлять елемент державного управління та регулювання, саме «сервісна» модель можна буде застосоватиі з метою удосконалення їх діяльності»[155, с. 48].

Сервісна функція виражається у вигляді взаємозв`язку між державними органами та суспільством через надання повних послуг.

Однією з основних ознак сервісної функції, на думку А. М. Бабюк, є задоволення потреб споживача [156, с. 91].

Діяльність національних митних органів, як зауважує І. Квелішвілі, «має конкретні напрями розвитку, які не лише наблизять їх до європейської спільноти, а й значно покращать систему здійснення додаткових важливих для економіки України послуг. Практика європейських країн останніми роками активізується у поширенні нового типу митного органу – сервісної митниці. Всесвітньою митною організацією були сформульовані її ідейні засади. Вона не розділяє погляди щодо зміцнення акцентів роботи митниць до фіскальної спрямованості, орієнтованої на наповнення державного бюджету, тому що саме це заважає розвивати сервісну функцію митної політики» [157, с. 76].

Тобто, згідно з моделлю сервісно-орієнтованого митного адміністрування, Державна митна Служба України повинна стати більш гнучкою до попиту учасників ЗЕД. Крім того, необхідно створити механізми, які дозволять постійно та оперативно адаптуватися до змін потреб членів ЗЕД у сфері митних послуг.

Відмінною рисою сервісно-орієнтованого підходу є усунення акцентів митного адміністрування у бік реалізації повноважень митних органів як сервісів. Даний метод дозволяє підвищити якість та збільшити кількість послуг за допомогою єдиних цифрових платформ, впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та елементів штучного інтелекту у практику управління.

В умовах війни, як відзначає професор О. Ю. Дрозд, Україною вже зроблено кроки у напряму переходу до сервісно-орієнтованої держави через запровадження видачі різноманітних довідок шляхом подання електронних запитів, впровадження єдиного вікна, електронної черги, можливість митного безвізу з ЄС в режимі спільного транзиту (NCTS) [158, с. 459].

Варто зазначити, що сервісно-орієнтоване митне адміністрування може функціонувати ефективніше за умови існування механізму зворотний зв'язок. В даний час передбачені різні форми зворотного зв'язку, які дозволяють учаснику ЗЕД як отримати відповіді на запитання (наприклад, через «Особистий кабінет учасника ЗЕД»), так і висловити своє ставлення до якості наданих державних митних послуг, а також внести свої пропозиції щодо вдосконалення роботи митних органів (наприклад, під час опитувань учасників ЗЕД, які проводяться митними органами).

Практичне впровадження «сервісної митниці», як зазначає К. І. Гунько, є «неможливим без організаційно-економічного та правового оформлення основних елементів, якими можна оперуватипри описанні її структури. До них, на думку автора, потрібно віднести розмежування між контрольно-наглядовою митною функцією як публічною інституцією щодо захисту економічних інтересів держави, і «інструментальною» функцією як сервісною інституцією в сенсі забезпечення зручності для учасників зовнішньоекономічної діяльності переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, у т. ч. шляхом створення багатофункціональних центрів, надання послуг в електронній формі, скорочення часу на отримання послуги. Дані функції як доповнюють, так і суперечать одна іншій, тому що, з однієї сторони становлять компетенцію, а з іншої – продукт єдиного постачальника державних послуг» [159, с. 70].

Отже, митні органи під час здійснення своєї діяльності орієнтуються не так на функції і бізнес-процеси, а на наданні сервісів як платформ надання державних послуг. У такому разі функції Державної митної служби України змістяться полярно: з правоохоронних на сервісні, а учасники ЗЕД повинні

розуміти та усвідомлювати, що всі мита та митні збори повинні оплачуватись ними згідно з митних правил.

Варто розуміти, що процес переходу від адміністративної моделі до сервісної єдосить тривалим. Для ефективної роботи митних органів слід поетапно впроваджувати інструменти підходу, щоб зрештою знизити час на проведення митних процедур, підвищити якість послуг і створити сприятливі умови для ведення зовнішньоторговельної діяльності в Україні.

10. Соціальна функція, яка полягає у сприянні заходів правового та соціального захисту посадових осіб митних органів, працівників митних лабораторій та інших підприємств, установ і організацій; забезпечення підготовки та перепідготовки працівників митних органів; організація системи навчання спеціалістів у галузі митної справи; створення соціальної бази митних органів; забезпечення необхідних умов праці працівників митних органів.

11. Регулятивна функція, що покликана у вигляді встановлення митних тарифів, заборон, обмежень, ліцензування, квотування стимулювати розвиток національної економіки, захищати вітчизняний ринок, забезпечувати залучення іноземних інвестицій тощо.

Регулятивна функція митної політики на сьогоднішній день, як зауважує О. О. Дячок, має пріоритетне значення [160, с. 17].

За допомогою регулятивної функції передбачається вплив держави та її компетентних органів на зовнішньоекономічні відносини через використання засобів економічного та неекономічного (адміністративного) характеру з метою забезпечення як національних інтересів, такі інтересів національних товаровиробників, а також створення сприятливих умов для них, виконання міжнародно-правових зобов’язань держави, забезпечення виконання державної політики в сфері економіки.

Важливі складові цієї функції, як відзначає П. В. Пашко, «становить розвиток інвестиційного клімату, забезпечення зовнішньоекономічної діяльності суб’єктів ЗЕД науково-статистичним таекспертно-дослідним

супроводом, сприяння інноваційномухарактеру імпорту, урахування інтересів регіонального та галузевого розвитку зовнішньої торгівлі, розвиток конкурентного та антимонопольного середовища, впровадження заохочуючих і стимулюючих заходів у системі регулювання ЗЕД, забезпечення антидемпінгового й антисубсидійного розслідування, ефективне використання заходів класифікаційного та верифікаційного контролю, запровадження механізмів попередньо-визначального та постінспекційного контролю» [161, с. 18].

Тобто даній функції притаманна правова форма як нормотворчість (готування, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних актів, які виступають як закони України з питань рішення компетентних органів щодо введення нетарифних заходів регулювання, встановлення ставок мита тощо) та організаційна форма регулювання, що втілюється за допомогою здійснення митної справи.

12. Захисна функція, до якої можна віднести: створення умов для реалізації прав громадян, підприємств, установ, організацій на оскарження рішень (в тому числі і нормативних актів), дій чи бездіяльності митних органів України та їх посадових осіб; забезпечення своєчасного та повного розгляду скарг та звернень; прийняття мір щодо усунення причин, що спричиняють обмеження прав та інтересів громадян, підприємств, установ і організацій; створення системи забезпечення заінтересованих осіб інформацією та надання їм консультацій щодо питань з митної справи у відповідності до чинного законодавства України; забезпечення в межах компетенції опублікування найбільш вагомих правових актів з питань митної справи; проведення інформаційно-роз’яснювальної роботи щодо стану та розвитку митної справи в Україні з використанням різних засобів масової інформації, в тому числі і зарубіжних; створення системи прийняття та функціонування попередніх рішень з питань застосування законодавчих актів з питань митної справи по відношенню до конкретного товару або господарської операції.

Дана функція, загалом, спрямовується на захист держави від зовнішніх загроз та у широкому значенні включає наступне: підтримання миру та міжнародної безпеки, забезпечення екологічної безпеки, захист національної безпеки держави, моральності, суспільного порядку, захист внутрішнього ринку, захист інтересів споживачів, створення умов для підтримання законності щодо порядку переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України, сприяння боротьбі з міжнародним тероризмом, злочинністю, ефективній боротьбі з контрабандою та іншими митними порушеннями тощо.

До змісту даної функції вбачаємо за доцільне включити і захист прав інтелектуальної власності.

Адже, як відзначає Л.І. Кийда, «необхідність забезпечення надійного захисту й охорони прав інтелектуальної власності викликана такими негативними політичними й економічними наслідками торгівлі контрафактною продукцією для країни, як зупинення процесів створення об’єктів інтелектуальної власності та їх залучення в господарський обіг, ненадходження податків у дохідну частину бюджету, підрив легальної індустрії, підрив авторитету держави, а також відмова іноземних компаній і держав від інвестицій як в окремі галузі, такі в національну економіку загалом» [162, с. 169].

Захист прав інтелектуальної власності – одне з найвагоміших завдань Державної митної служби України із забезпечення економічної безпеки держави. Контроль за дотриманням прав інтелектуальної власності здійснюється не лише щодо товарів, що реалізуються в торговельній мережі, а й у процесі декларування товарів при ввезенні до України.

Митний захист інтелектуальної власності – це сукупність заходів, що реалізуються за участю митних органів з метою попередження, виявлення порушень прав на об’єкти інтелектуальної власності при транскордонному переміщенні товарів та притягнення до відповідальності осіб, винних у цьому.

13. Профілактично-виховна функція, суть якої полягає в організації керівництвом митних органів повсякденної профілактично-виховної роботи з підлеглими посадовими особами, в процесі якої формуються ті особистісні, ділові та професійні якості співробітника, які надають можливість йому якісно виконувати свої посадові обов'язки.

Основне призначення проведення профілактично-виховної роботи серед митних органів зводиться до наступного:

- формування у посадових осіб соціальної відповідальності за результати службової діяльності, створення атмосфери непримиренного ставлення до корупційної поведінки, хабарництва та інших порушень службової та трудової дисципліни;

- створення здорового морального та психологічного клімату в митних колективах;

- виховання високих моральних та морально-психологічних якостей, відповідального ставлення до виконання посадових обов'язків;

- розвиток у посадових осіб та працівників почуття патріотизму, гордості за свою професію, відповідальності за вирішення завдань щодо забезпечення економічної безпеки України, державного мислення та антикорупційного світогляду;

- досягнення позитивних результатів у ході індивідуально-виховної роботи, безперервності виховного процесу із застосуванням прогресивних форм та методів навчання й виховання;

- забезпечення запобіжних, профілактичних заходів щодо підтримки дисципліни та законності, правильного застосування дисциплінарної практики, раціонального поєднання форм морального та матеріального заохочення посадових осіб та працівників;

- підвищення професійного рівня посадових осіб та працівників;

- вдосконалення фізичного розвитку посадових осіб, зміцнення їхнього здоров'я, витривалості, здатності діяти в умовах фізичних та психологічних навантажень.

14. Функція міжнародного співробітництва. Серед функцій митних органів у галузі міжнародного співробітництва, можна виділити: сприяння розвитку зовнішньої торгівлі України загалом та її суб'єктів; забезпечення дотримання заборон та обмежень щодо товарів, що ввозяться в Україну та вивозяться з неї; розробка проектів міжнародних договорів України з питань митної справи та надання пропозицій щодо порядку їх укладення; участь в діяльності міжнародних організацій, які займаються питаннями митної справи; забезпечення виконання міжнародних митних зобов'язань України; забезпечення співробітництва і взаємодії та іншими компетентними органами зарубіжних держав; забезпечення вивчення та аналізу митної політики зарубіжних держав та стану митної справи у цих державах.

У своїй роботі О. С. Нагорічна та В. В. Слободян виділяють такі основні форми міжнародного співробітництва в галузі митної справи: «співробітництво в межах міжнародних організацій; співробітництво шляхом укладання міжнародних угод; співробітництво в межах міжнародних конференцій; співробітництво шляхом укладання міждержавних угод або союзів держав (ЄС, ГУАМ, Великобританія тощо)» [163, с. 35].

Міжнародне співробітництво митних органів держав, насамперед, спрямоване на спрощення порядку переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів шляхом гармонізації та уніфікації митного законодавства як національного, так і міжнародного. Міжнародне співробітництво держав здійснюється у рамках взаємодії з митними органами іноземних держав, міжнародних організацій, інтеграційних об'єднань.

На сьогоднішній день основними цілями міжнародного співробітництва Державної митної служби України з митними органами іноземних держав є:

1. Модернізація митної служби України та розвиток митної інфраструктури;

2. Сприяння розвитку міжнародної торгівлі шляхом удосконалення митних процедур та порядку проведення митного контролю;

3. Сприяння розвитку міжнародного співробітництва митних органів України з митними органами іноземних держав;

4. Просування та захист економічних інтересів України у світовій митній спільноті.

Розглянувши виокремленні функції, виконання яких покладено на митні органи, можна ще раз підкреслити, якою різноманітною являється діяльність усіх ланок митної системи, починаючи із первинного її ступеня – митного поста і закінчуючи Державною митною службою України.

Функції органу управління являються визначальним моментом при встановленні його компетенції. Збалансувати об'єм прав та обов'язків органу управління і його посадових осіб, встановити міру відповідальності можна лише за умови чіткого обмеженого кола та змісту діяльності органу, його функцій.

Усі функції митних органів вбачаємо за доцільне систематизувати і згрупувати за такими напрямами, як:

1) забезпечення національної безпеки (організаційна, інформаційно-консультативна, координуюча, міжнародного співробітництва);

2) функції захисту (захисна, правоохоронна);

3) контролю та нагляду (функція митного оформлення та митного контролю, функція валютного контролю, статистична);

4) адміністрування платежів (фіскальна);

5) адміністративного регулювання (регулятивна,превентивна);

6) забезпечення надання послуг (сервісна, соціальна);

7) забезпечення трудової дисципліни в митних органах (профілактично-виховна функція) тощо.

Вбачаємо за доцільне визначати функції митних органів як відносно самостійні, специфічні та різнобічні компоненти діяльності митних органів, які спрямовані на досягнення основних цілей і виконання завдань, покладених на них відповідно до законодавства.

Дане визначення та види функцій пропонуємо закріпити на законодавчому рівні шляхом включення до Митного кодексу України окремої статті, під назвою «Функції митних органів». Це, в свою чергу, надасть можливість забезпечити єдність тлумачення поняття функцій митних органів та їх видів, розробити та запровадити критерії віднесення відповідних повноважень даних органів до тої чи іншої функції.

Функції та послуги митних органів конкретизують їх повноваження, визначають види діяльності, орієнтовані на певний результат. Потрібно пам'ятати, що наведений перелік функцій митних органів не є вичерпний та може бути розширений залежно від політичної та соціально-економічної ситуації в державі.

В свою чергу, державна функція щодо надання послуг митними органами у сфері митної справи характеризується наступними специфічними особливостями:

- послуга надається на основі поданої заяви від заінтересованої особи у добровільному порядку;
- має адресний характер;
- здійснюється відповідними структурними підрозділами Державної митної служби України;
- послуга надається заявнику безоплатно, але являється відплатною;
- надання послуги здійснюється в порядку нормативно встановленої адміністративної процедури;
- за результатами розгляду заяви приймається індивідуальний акт управління (відповідь на питання, попереднє рішення).

Враховуючи здійснений аналіз наукової літератури та законодавства, можна зробити висновок про те, що усі вищезазначені функції митних органів є рівнозначними, взаємопов'язаними та взаємообумовленими, а в сукупності визначають узагальнюючу особливість призначення й направленість дій митних органів, що спрямовані на досягнення об'єктивно обумовлених цілей та завдань. Вони втілюються безперервним чином,

взаємодіючи між собою, закріплені в нормативно-правових актах, становлять органічну єдність, є об'єктивно необхідними і як наслідок встановлюють організацію та структурні елементи митних органів.

Одночасно у світі проходить корегування об'єму та змісту історично визначених функцій, форм, методів, засобів та заходів їх реалізації. Навіть при законодавчому визнанні існування традиційно притаманних функцій може проходити зміна їх ролі та місця в колі повноважень митних органів.

У сфері реалізації основних функцій митних органів проводяться активні роботи за такими напрямами:

- удосконалення підходів до ідентифікації рівня ризику порушення митного законодавства учасником зовнішньоекономічної діяльності та подальша автоматизація процесу управління ризиками;
- вдосконалення заходів валютного та експортного контролю;
- розвиток механізму захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- модернізація технологічного обладнання інспекційно-оглядових комплексів та технічних засобів митного контролю.

2.3. Напрями покращення роботи митних органів України в умовах воєнного стану

У сучасних умовах реформування митного регулювання в рамках інтеграційних процесів у світі питання визначення ефективності діяльності митних органів, напрямів удосконалення їх роботи, розробки критеріїв оцінки їхньої роботи набувають особливої актуальності.

За умов сучасної інформаційної епохи митні органимайже в усіх країнах світу здійснюють проєкти, націлені на імплементацію електронного документообігу та автоматизацію адміністративних процесів. В період експансії пандемічних процесів у суспільстві такого роду процедури є теж актуальними.

У своїй роботі В. В. Угрин зазначає, що «процес автоматизації у відповідних органах митних процедур і використання сучасних інформаційних технологій, як відзначає, надають можливість зменшити роль «людського фактору» і мінімізувати можливості для корупційних явищ, суттєво пришвидшити виробництво товарів, спростити контроль під час митного оформлення» [164, с. 169].

Враховуючи те, що Україна прагне на повноцінне членство в ЄС, то головне і актуальне завдання спрямоване на «вдосконалення діяльності митних органів у напрямку автоматизації процесів шляхом спрямування всіх зусиль на спрощення та створення сприятливих умов для учасників зовнішньоекономічної діяльності, розвитку власної е-митниці» [165, с. 58].

Вважаємо за доцільне зупинитися на характеристиці особливостей основних напрямів діяльності митних органів України в умовах воєнного стану.

1. Одним із напрямів удосконалення роботи митних органів України в умовах воєнного стану є запровадження цифровізації.

Автоматизована система «е-митниця», як зазначають С. П. Коляда та В. І. Рябой, – це «контроль за безперервним потоком інформації від суб'єктівзовнішньоекономічної діяльності, основними цілями якої, насамперед, є усунення паперових документів; покращення якості товарів і безпеки торгівлі; боротьба з шахрайством, організованою злочинністю і тероризмом; захист прав інтелектуальної власності та національної культурної спадщини; стандартизація функціонування митниці»[166, с. 242].

Е-Митниця – це, по-перше, прогресивний та інноваційний підхід у міжнародній взаємодії між Україною та світом у питаннях міжнародної зовнішньоекономічної торгівлі та партнерських відносинах, а також механізм оптимізації збору митних послуг та боротьби з контрабандою [167].

В умовах сьогодення Україні притаманна активна фаза процесів діджиталізації митниці, що охоплює комплексний моніторинг безперервного потоку інформації від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Варто зазначити, що Міністерством фінансів України схвалено «Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрової трансформації тацифровізації Держмитслужби – керівний документ з впровадження та розвитку митних інформаційних систем на наступні роки» [109]. Даний План розраховано до 2026 року та ним передбачається: впровадження безпаперових процедур; запровадження принципів кіберзахисту; побудову надійних та сучасних ІТ-систем митниці.

В рамках функціонування «Смарт-митниці», як зазначають О. Сидорович та С. Герчаківський, «передбачається імплементація нової комп'ютеризованої транзитної системи(New Computerised Transit System – NCTS), що становить спільну європейську систему обміну електронними даними про товари, що переміщуються транзитом, між усіма митними органами-учасниками транзиту, а також митними органами та суб'єктами ЗЕД» [168, с. 220].

У даному контексті варто згадати «про початок етапу національного застосування NCTS (New Computerised Transit System) – технологія, яка лежить в основі європейської Конвенції про процедуру спільного транзиту. NCTS об'єднує митні служби в країнах-учасницях Конвенції, дозволяючи обмінюватися митними даними. На етапі національного застосування до NCTS поступово буде під'єднано всі митниці: першими – митниці на західному кордоні, потім – найбільші внутрішні митниці та в подальшому – інші митниці» [169].

Застосування Україною NCTS посилює систему аналізу ризиків, розширює обмін митною інформацією, забезпечує визнання форм митногоконтролю з боку митних органів окремих держав. Дані заходи в Європі сприяють посиленню безпеки митних перевезень та розвитку міжнародної торгівлі [170].

Якщо звернути увагу на діяльність митних органів умовах сьогодення, то слід відзначити, що за допомогою NCTS створюється змога щодо налагодження обміну інформацією стосовно усіх етапів митного оформлення

товарів через використання в режимі реального часу електронних повідомлень та підвищення ефективності застосування механізму аналізу ризиків.

Як відзначають окремі дослідники, «Україна є транзитною країною, яка знаходиться на перетині між Європою та Азією, а відтак впровадження системи NCTS є значною складовою сучасних транзитних відносин. Дана система не лише покращить привабливість країни в даній сфері та перевізну спроможність в ЗЕД, але й переслідує і глобальніші цілі: зменшення контрабанди та контролю за переміщенням вантажів, прозорість транзитного перевезення, оптимізує час проходження митного контролю. Покращить статус України у її транзитності в геополітичному просторі та надасть можливість в міжнародному просторі мати привабливий вигляд промисловості України» [171].

Станом на сьогодні «транзитне перевезення товарів здійснюється в рамках однієї транзитної процедури: від митниці відправлення в одній країні – до митниці призначення в іншій країні, за однією транзитною декларацією, під забезпеченням однією гарантією (така гарантія діє на території всіх країн, якими переміщуються товари). Все це сприяє зменшенню вартості митних процедур та часу, необхідного для їх проходження, – а отже, створює умови задля зменшення черг на кордоні, зумовлюючи більш швидкий потік товарів» [172].

Учасницями міжнародної угоди щодо системи NCTS є «27 країн ЄС, Велика Британія, Північна Македонія, Туреччина, Сербія і ще чотири країни ЄАВТ. Україна є 36-ю державою-учасницею системи NCTS, яку використовують щодо контролю за спільним транзитом європейськими країнами» [173].

Розпочавши використання системи NCTS на міжнародному рівні, як зауважує Г. Тасліцький, митна служба отримає можливість: «запровадити спеціальні транзитні спрощення (загальна фінансова гарантія, звільнення від гарантії, авторизований вантажовідправник / вантажоодержувач, самостійне

накладання пломб); використовувати єдину митну декларацію та єдину фінансову гарантію для переміщення товарів від країни відправлення до країни призначення, які є договірними сторонами Конвенції; запровадити обмін митною інформацією щодо транзитних вантажів з 35 країнами в режимі реального часу; отримувати достовірну інформацію про транзитні переміщення товарів, що прямують в Україну, від митних органів країн – учасниць Конвенції до моменту ввезення цих товарів на митну територію України» [174].

З цього приводу О. П. Федотов зазначає, що «основними напрямками цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів стали уніфікація та стандартизація автоматизованих систем шляхом створення багатофункціональної централізованої інтегрованої автоматизованої системи, складовими якої є інформаційні підсистеми» [175, с. 104].

Разом з тим для повного цифрового перетворення митної служби недостатнім є створення багатофункціональної галузевої цифрової платформи з відповідним набором цифрових сервісів (інформаційних продуктів) чи змін лише інформаційно-технічної інфраструктури.

У цілому, як зазначають О. Сидорович та С. Герчаківський, «на протязі усього періоду незалежності митними органами України проводиться цілеспрямована робота з питань широкого впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій митного оформлення та контролю» [168, с. 222].

Використання у процесі цифрової трансформації митної служби гнучких підходів є виправданим з декількох причин: зміна цифрового середовищає дуже швидкою, а відтак в такому ж русі має відбуватися проектування, створення та розвиток відповідних цифрових сервісів; завдяки масштабнішому цифровому сервісу, сильному його трансформаційному ефекту, з’являється більше зацікавлених сторін і тим складнішим виникає

завдання щодо узгодження їх позицій; цифрові сервіси, що знаходяться в процесі проектування, по своєму результату є інноваційними.

Для подальшого успішного цифрового перетворення митних органів вагоме завдання повинно полягати в освоєнні та впровадженні нових методів управління, заснованих на поєднанні традиційних та інноваційних управлінських підходів, включаючи процесний підхід.

Варто відзначити, що «Міністерством фінансів України в лютому 2024 року схвалено Стратегічний план цифровізації Державної митної служби. Даний документ є розробленим в контексті підготовки України до вступу до Європейського Союзу та виконання Угоди про асоціацію в частині гармонізації митних процесів з європейськими стандартами» [108].

Ключовою зміною, передбаченою у даному документі, можна назвати розвиток та адаптація митних ІТ-інструментів в Україні, їхнє узгодження з процесами з ЄС. Також, з метою покращення обміну інформацією, безпеки та збереження інформації, взаємодії між митними органами різних країн,між підприємствами та митницями передбачено впровадження ІТ-інструментів.

Розробка автоматизованої системи митного оформлення «Центр» (АСМО. Центр) міститиме різного роду документи (наприклад, електронні копії митних декларацій), а також оновлену національну систему гарантій (GMS-UA), якою забезпечиться гарантування товарів у режимі спільного транзиту. В подальшому очікують на етапи тестування, впровадження промислової експлуатації.

Стратегічним планомпередбачено включення питань щодо покращення взаємовідносин між митними органами та бізнесом.

Таким чином, за допомогою цифровізації можливим буде удосконалення роботи двох сторін та забезпечення прозорості митних процесів. Варто відзначити, що в Україні за допомогою запровадження, наприклад, приєднання до NCTS, програми AEO, системи митних спрощень, значна частина бізнесу підвищила надійність власних внутрішніх процесів,

контроль за динамікою фінансових показників, уникнення порушень законодавства.

В даний час розглядаються питання щодо розширення окремих можливостей, відповідних спрощень та переваг для бізнесу.

До числа важливих новел, передбаченого Стратегічним планом цифровізації Державної митної служби можна віднести боротьбу з корупцією та шахрайством. Таким чином, кожна складова даного плану передбачає проведення антикорупційних заходів, оскільки основна мета полягає у мінімізації впливу людського фактору.

Крім того, даний план побудований на принципах незмінності та захищеності даних. Незмінність даних забезпечить ідентифікацію користувачів, відстеження та фіксацію історії будь-яких запитів та транзакцій тощо. За допомогою захисту нових митних ІТ-інструментів буде створено змогу забезпечення їх конфіденційності, а також розмежування доступу до них.

Таким чином, цифрове перетворення митної служби може бути досягнута шляхом виконання низки умов, до яких вбачаємо за доцільне віднести наступні:

- створення досконалої галузевої цифрової платформи, що базується на використанні наскрізних цифрових технологій, а саме: великі дані, штучний інтелект, промисловий інтернет, смарт-технології, робототехніка, сенсорика, розподілений реєстр та ін.;

- комплектація різноманітних субтехнологій наскрізних цифрових технологій, розроблюваних в межах національного проекту «Цифрова економіка України», в процесі створення інтелектуальних систем митного адміністрування;

- супроводження цифрових трансформаційних змін митної служби через формування певного кадрового резерву, позаяк цифрова трансформація як процес залежить не стільки від технологій, як від кадрового забезпечення, що її реалізують;

- заснувати наукові, інформаційні та технічні моделі для вирішення перспективних завдань, що пов’язані із запровадженням у практику митної служби цифрових технологій.

До того ж, на шляху до євроінтеграційних процесів та враховуючи кращі практики країн-членів ЄС, більшої ефективності щодо зростання репутаційного управління державних інституцій та подоланняу сфері митної справи сучасних викликів можна досягти і шляхом активного удосконалення комунікацій митних органів за участю інших державних органів, бізнес-асоціацій та громадських організацій.

2. В умовах воєнного стану постає актуальне питання перспектив наповнення державного бюджету за рахунок митних платежів. Ця проблема потребує окремого дослідження та визначення шляхів оптимізації митних надходжень у державну скарбницю.

Аналізуючи надходження до бюджету митних платежів вже у 2022 році, спостерігалося зменшення відсотку надходжень, а також зменшення виконання до уточненого річного плану близько на 50 % у порівнянні з попереднім роком. Таким чином, можна зробити припущення про те, що у 2022 році на зменшення надходження митних платежів мали вплив запровадження воєнного стану та особливості запровадження пільгових та спрощених умов ввезення товарів на митну територію України. Однак, враховуючи зміни до затверджених нормативних та підзаконних актів, із середини 2023 року було скасовано більшість пільг воєнного часу та повернуто на довоєнну систему оподаткування та ввезення товарів на територію України. Таким чином, у другій половині 2023 року надходження митних платежів до державного бюджету зросло та була можливість компенсувати втрати 2022 року.

За результатами митного оформлення здійснених українським бізнесом та громадянами зовнішньоекономічних операцій з товарами, митні органи, відповідно до даних Казначейства, у 2024 році перерахували до державного

бюджету 591,7 млрд.грн. податків, як в процесі здійснення митного оформлення товарів, так і після його закінчення [176].

Тобто надходження, порівняно з 2023 роком, зросли на 28,7%, або на 132 млрд. грн.

Однак, слід зауважити, що натемпи надходжень від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, не рахуючи втрати через воєнні дії, має вплив ефективністьроботи митних органів.

Традиційно ефективність діяльності митних органів визначається за допомогою такого встановленого на відомчому рівні параметра, як контрольний показник ефективності діяльності.

Отже, правильне обчислення, своєчасне та повне надходження митних платежів становлять найважливіший критерій визначення ефективності діяльності митних органів України.

В науковій літературі, як зазначає Ю. С. Костишин, «ефективність роботи митних органів переважно розглядають з мікроекономічного підходу, де ефективність роботи митних органів зводиться до ефективності митного контролю, яка оцінюється шляхом порівняльного аналізу витрат на діяльність митних служб та надходжень від надання митних послуг, а також аналізу результативності діяльності митних органів з точки зору виконання ними їхніх функцій, що зводяться до наповненості державного бюджету. Окрім цього, використовують також клієнто-орієнтований підхід для оцінки ефективності роботи митних органів, який дозволяє оцінити рівень задоволеності учасників ЗЕД отриманими митними послугами» [177, с. 91].

Система показників ефективності діяльності – це механізм послідовного доведення до підлеглих митних органів стратегічних цілей ДМС України та контроль їх досягнення через контрольний показник ефективності діяльності (КПЕД), які є, по суті, засобами досягнення цілей, а також характеристиками ефективності митних процесів. У цьому контексті КПЕД є інструментом не лише стратегічного, а й оперативного управління, а також засобом контролю за діяльністю митних органів з боку держави.

При визначенні ефективності діяльності митних органів з позицій держави є свої особливості. Тут необхідно розглядати ефективність кожного напряму діяльності митного органу окремо. У митній справі система управління характеризується фінансовими, матеріальними, трудовими, тимчасовими та іншими витратами. Ефективність управління характеризує ступінь успішності функціонування системи у досягненні цілей. Оскільки цілі можуть бути різними – економічними, організаційними, правовими, фінансовими чи психологічними, є кілька підходів до визначення ефективності діяльності митних органів. Одним з таких є підхід, заснований на тому, що оцінка результатів роботи повинна визначатися за допомогою диференціації розрахункових показників та застосування жорсткого математичного інструментарію, яким на сьогоднішній день є контрольний показник ефективності діяльності митних органів (КПЕД).

Тобто, контрольний показник ефективності діяльності митних органів становить сукупність взаємопов'язаних показників, що являють собою кількісно виражені характеристики основних критеріїв оцінки роботи митних органів, які змінюються внаслідок трансформації зовнішніх та внутрішніх факторів, суттєво впливаючи при цьому на технології управління митною справою.

Окремі дослідники на підставі врахування воєнного стану в країні та усіх змін, пов'язаних з ним, роблять припущення про те, що «ефективність роботи митних органів повинна відповідати трьом критеріям: забезпечення високоякісного надання митних послуг з метою забезпечення максимального рівня задоволеності суб'єктів ЗЕД від співпраці з митними органами; реалізація заходів щодо боротьби з контрабандою та фактами порушення митного законодавства, що сприятиме зменшенню «сірого імпорту» і збільшенню надходжень до державного бюджету від оподаткування ЗЕД; спрощення та підвищення гнучкості митних процедур в критичних для національної економіки умовах з метою підтримання на поточному рівні або збільшення зовнішньоторгового обороту» [178, с. 174].

Таким чином, в загальному розумінні під ефективністю роботи митних органів можна розуміти спроможність митних органів щодо забезпечення якісного надання митних послуг та здійснення якісного митного контролю з метою досягнення максимального рівня обліку руху товарів через митний контроль України та наповнення державного бюджету за рахунок надходження від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності.

Ефективність митної діяльності необхідно розуміти, як міру, що характеризується досягненням цілей та завдань чи наближенням до них.

Великий вплив на визначення ефективності діяльності митних органів справляють значні умови, до яких належать: ефективність митної політики, ефективність митного адміністрування, ефективність адміністративно-управлінського потенціалу митної служби, ефективність використання інформаційних митних ресурсів, ефективність людського чинника митниці, ефективність використання матеріально-технічної бази митних органів.

Не можна сказати, що є абсолютна однозначність у питаннях вибору показників ефективності митної діяльності. Це невід'ємно пов'язане з труднощами формулювання одних показників за допомогою інших та їх комплексуванням у загальний показник, що відображає основне завдання митної діяльності.

Варто зазначити, що при побудові системи показників ефективності діяльності митних органів доречно брати до уваги і досліджувати такі елементи: цілі роботи митної діяльності митних органів, системні функції (державні), показники ефективності згідно з будь-якою функцією (за їх наявності), умови, що характеризують еволюцію кожного з показників,розбивку показників за категоріями: якісні – кількісні, можливості наявного методичного та інформаційного забезпечення з метою формулювання та оцінки показників, адміністративні та інші обмеження.

Очевидно, що, зважаючи на свою багатогранність, окремі напрямки діяльності митних органів повинні розглядатися не односторонньо, як це зараз прийнято, а з позиції кількох точок зору, кожна з яких, у свою чергу,

повинна характеризуватись хоча б одним показником. У цьому випадку виникає небезпека створення надлишкового потоку інформації, зумовленого функціонуванням громіздкої та трудомісткої системи показників. З іншого боку, аналіз діяльності митних органів відповідно до обмеженої кількості показників навряд чи може призвести до отримання об'єктивних результатів, оскільки, безумовно, без розгляду залишаться окремі напрямки роботи. Завдяки цьому, виникає питання про оптимальну кількість показників, що використовуються при оцінці, доцільне рішення якого може бути знайдено лише після остаточного формулювання органом стратегічних цілей і завдань, а також після створення моделі здійснюваних митними органами операцій.

3. Одним із напрямів удосконалення роботи митних органів України в умовах війни є оцінка ефективності роботи даних органів у боротьбі з контрабандою та запобігання порушенням митних правил.

Спрямовуючи основні зусилля на здійснення митної політикив умовах війни, митними органами продовжується успішне виконання одного з основних завдань – боротьба на всій митній території України з порушеннями митних правил, запобігання та протидія контрабанді.

Слід зазначити, що Україна виконала вимоги Європейського Союзу щодо криміналізації великомасштабної контрабанди, що загалом відповідає як вимогам Директиви 2017/1371, так і практикам країн-членів [179].

Тобто, одним з найбільш небезпечних злочинів, що вчиняються у митній сфері та завдають значної шкоди економічним інтересам України, є контрабанда.

Контрабанда, за твердженням В. О. Допілко та Р. В. Явдощук, «завжди сприймалась суспільством як протиправне і суспільно небезпечне явище,що несе загрозу економічним інтересам країни, громадській безпеці, нормам моралі, безпеці життя, здоров'я населення та національній безпеці держави загалом» [180, с. 95].

На сучасному етапі митні органи забезпечують такі заходи щодо боротьби з контрабандою, як:

- впровадження інформаційних технологій у сферу зовнішньоторговельних операцій, оперативний обмін даними між митницею та підприємствами – учасниками ЗЕД;

- оповіщення митних органів про майбутні експортно-імпортні операції та строки їх проведення;

- робляться зусилля щодо зниження економічної ефективності контрабандних операцій тощо.

Враховуючи це вважаємо за доцільне у розділі 17 Митного кодексу України, що стосується питанням запобігання і протидії контрабанді, включити нові більш результативніші заходи щодо боротьби з даним явищем. Окрім того, удосконалення діяльності митних органів у сфері проведення митного контролю для боротьби з контрабандою можливим є лише на підставі запозичення зарубіжного досвіду, розвитку сучасних інформаційних технологій та активних взаємовідносин між митними і правоохоронними органами, врахуванням розвитку подальшого міжнародного співробітництва щодо боротьби з контрабандою.

Що стосується роботи митних органів щодо запобігання порушенням митних правил, то «митниці Державної митної служби України протягом 2024 року виявили 9 409 порушень митних правил на суму 18 млрд. грн. Вартісний показник збільшився у 2 рази порівняно з аналогічним періодом 2023 року, коли він складав 8,9 млрд. грн.» [181].

В умовах російського вторгнення в Україну, як відзначають О. Р. Шевчук та О. Я. Герчаківська, зросли обсяги «класичної» та товарної контрабанди, не зменшуються корупційні ризики та інші деструктивні спонукання до девіантної поведінки посадових осіб митних органів, їх протиправних рішень, дій та бездіяльності під час реалізації ними покладених на них владних повноважень, суттєво зросла кількість митних правопорушень, що пов’язані із незаконним переміщенням гуманітарних вантажів, товарних груп, предметів, транспортних засобів через митний кордон України [182, с. 538-539].

У сучасних умовах питання протидії правопорушенням викликають значну зацікавленість не лише зі сторони науковців-теоретиків, але й практиків, які безпосередньо дотичні до боротьби із цими негативними явищами. Істотним фактором у підвищенні ефективності цього напряму правоохоронної діяльності прийнято вважати правильну та обґрунтовану кваліфікацію правопорушень, тобто правову, юридичну оцінку фактів, явищ та подій в процесі реалізації правозастосовчої діяльності.

Ключову роль у вирішенні функціональних завдань, поставлених перед митними інституціями, як зауважує Г. В. Грянка, відіграє саме адміністративна відповідальність за порушення митних правил, яка, у першу чергу, сприяє превенції, попередженню і викоріненню багатьох девіантних проявів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та громадян [183, с. 104].

Аналізуючи звітні матеріали ДМСУ щодо протидії митним правопорушенням, можемо констатувати, що адміністративна відповідальність в системі митно-деліктних відносин виконує ще одну функцію – фіскальну. Так, «безпосередньо митницями у 2 680 справах про порушення митних правил, у тому числі заведених у попередніх періодах, застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму 86 млн.грн., з яких стягнуто до Держбюджету 79 млн. грн. Окрім того, на розгляд до суду митниці передали 5 306 справ про порушення митних правил на суму понад 18 млрд. грн., за результатами розгляду яких накладено стягнень (конфіскація товарів та штрафи) на суму понад 3,8 млрд. грн.» [181].

Вважаємо, що законодавче врегулювання є нагальним завданням підвищення ефективності протидії контрабанді та порушенням митних правил.

Таким чином, до основних заходів щодо попередження контрабанди та порушенню митних правил можна віднести такі, як: облаштування пунктів пропуску на усіх кордонах України; заходи щодо удосконалення митного контролю та митного оформлення; удосконалення взаємодії митних органів з

прикордонною службою та іншими правоохоронними органами; підвищення рівня правових та спеціальних знань працівників митних органів.

Слід зазначити, що впродовж усього періоду незалежності митними органами України проводиться цілеспрямована робота із широкого впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій митного оформлення та контролю. У зв'язку з цим, вдосконалення інформаційного забезпечення ДМС України згідно європейських і міжнародних вимог в умовах цифрової стратегії розвитку суспільства, на переконання О. Сидорович та С. Герчаківського, повинно здійснюватись одночасно в трьох напрямках:

1) «технологічному, із забезпеченням належного рівня розвитку інформаційних систем, їх технічних, технологічних, безпекових, сертифікаційних і стандартизованих характеристик;

2) інституційному, що полягає у формуванні належного законодавчого, нормативно-правового та методологічного забезпечення, адекватного міжнародним вимогам до інформаційних систем усфері обробки, аналізу та систематизації інформації у митній справі;

3) інфраструктурному, що охоплює інформаційні продукти, які забезпечують належний обмін інформацією як між інформаційними базами митних органів України, суб'єктів ЗЕД, так і міжнародними учасниками» [168, с. 222].

4. Одним із критерієм оцінки ефективності митних органів України та напрямів удосконалення їх діяльності в умовах воєнного стану є спрощення та гнучкість митних процедур в умовах воєнного стану з метою підтримання на належному рівні або збільшення зовнішньоторгового обороту.

Тобто, враховуючи потребу у швидкому забезпеченні Сил оборони України необхідними товарами та з метою збільшення зовнішньоторгового обороту щодо діяльності митниць, були прийняті окремі важливі рішення на законодавчому рівні. З-поміж таких рішень можна виокремити спрощення

порядку ввезення гуманітарної допомоги від донорів (іноземних фізичних або юридичнихосіб).

Як зазначають Д. Накліцький та Є. Герасимчук, з початку введення воєнного стану Парламентом, Урядом України та профільними органами виконавчої влади ухвалено значну кількість нормативно-правових актів, якими не лише спрощується порядок митного оформлення товарів, транспортних засобів, а й надаються певні пільги для імпортерів із застосуванням євроінтеграційного досвіду. Дані заходи були спрямовані на оперативне, безперешкодне та повноцінне забезпечення всім необхідним у такий складний час населення України та Збройних Сил України. Експертами було звернуто увагу на те, що «новації митного оформлення товарів стосувалися імпортних та експортних операцій, порядку роботи митних органів, правового регулювання ввезення деяких товарів тощо» [184].

Також, на законодавчому рівні закріплено низку важливих новацій з питань діяльності митних органів в умовах війни. Головним чином, запроваджено безпрецедентні заходи щодо спрощення ввезення гуманітарної допомоги на територію України. Постанова КМУ № 174 від 01.03.2022 р. «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» закріпила норми, відповідно до яких «пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги на період дії воєнного стану здійснюється за місцем перетину митного кордону України шляхом подання в паперовій або електронній формі декларації, заповненої особою, що перевозить відповідний товар, без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності» [32].

З поміж суттєвих спрощень, стосовно порядку митного оформлення товарів до припинення чи скасування воєнного стану на території України, також вартим є виокремлення таких новацій, як: «документальні перевірки дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, зокрема щодо своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів, не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються. Акти

(довідки) про результати документальних перевірок, зустрічних звірок, заперечення до актів перевірок і податкові повідомлення-рішення не надсилаються; скасування плати суб'єктами ЗЕД за виконання митних формальностей митними органами поза місцем їх розташування або поза робочим часом, установленим для них; пропуск на митну територію України та/або випуск відповідно до заявленої мети на митній території України товарів, які за кодом згідно з УКТЗЕД та описом можуть належати, але за своїми характеристиками та фізико-хімічними властивостями не належать до товарів, на які встановлено заборони та/або обмеження, здійснюються митними органами на підставі заяви декларанта або уповноваженої ним особи про незастосування до таких товарів встановлених відповідними законами заборон та/або обмежень; продовження строку реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності здійснюється відповідним програмно-інформаційним комплексом Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів України в автоматичному режимі» [111].

Проводячи аналіз переліку товарів, які підлягають заборонно-обмежувальним заходам, слід зазначити, що постановою КМУ № 426 від 09.04.2022 р. встановлена повна заборона на ввезенняна митну територію України в митному режимі імпорту товарів з росії [185].

Сьогодні пріоритет в діяльності митних органів, як відзначають окремі дослідники, – це «переміщення вантажів гуманітарної допомоги, паливно-мастильних матеріалів, сільгосппродукції. Аби пришвидшити проходження митних формальностей, Держмитслужбою ухвалено рішення звести до мінімуму застосування додаткових контрольних процедур, зокрема: лабораторні дослідження, відбір зразків, залучення фахівців профільних підрозділів, проведення митних оглядів тощо. Також у пунктах пропуску встановлено окремі смуги руху для переміщення товарів, здійснено перерозподіл особового складу, збільшено кількість митників, що працюють у пунктах пропуску» [186, с. 12].

Новації митного оформлення товарів стосуються порядку роботи митних органів, імпортних та експортних операцій, правового регулювання ввезення деяких товарів тощо. Новою реальністю встановлюються нові правила, до яких варто швидко адаптуватися.

5. Одним із напрямів удосконалення діяльності роботи митних органів України в умовах воєнного стану є митна інтеграція з ЄС.

Так, напрямком зовнішньої політики з часу набуття незалежності для України був курс на євроінтеграцію. Підписання Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) 1994 р., яке, на підставі ст. 9 Конституції України становить частину національного законодавства, стало безпосередньою підставою для проведення перетворень на законодавчому рівні.

У національних нормативних джерелах офіційно з'явився термін «адаптація законодавства» внаслідок закінчення другого етапу наближення митного законодавства України до стандартів ЄС, тобто після підписання 1 березня 1998 р. УПС.

З цього приводу слушним є твердження С. М. Перепьолкіна щодо того, що «адаптацію митного законодавства необхідно здійснювати у трьох напрямах, а саме відповідно до: 1) норм і стандартів міжнародного митного права; 2) стандартів та практики митного регулювання ЄС; 3) внутрішньодержавних норм і стандартів митного регулювання європейських держав» [187, с. 94].

Наближення до митних стандартів ЄС для України є добровільним і залежить від політичної волі. З цього приводу Є. В. Додін зазначає, що «якщо адаптація митного законодавства України до митних норм, правил та стандартів ВМО та СОТ є необхідною умовою набуття членства у цій структурі, то наближення національних митних норм до митного законодавства ЄС є прагненням України впевнити керівництво цієї організації у тому, що стан митної бази Української держави відповідає основним положенням союзу, та отримати запрошення до цієї спільності. Науковець зазначає, що для набуття членства ЄС необхідно спочатку

наблизити українське законодавство до вимог ЄС, а потім повністю перейти на його митне законодавство та його митну політику» [188, с. 185].

Як відзначає І. О. Биков, «адаптація митного законодавства України до стандартів ЄС становить передумову гармонізації українського митного законодавства та Євросоюзу. Будова щодо регулювання митних відносин України та ЄС єдиного правового простору є неможливою без гармонізації правових приписів. Так, на думку науковця, такого роду процес є неможливим без скоординованої та цілеспрямованої діяльності національної законодавчої та виконавчої гілок влади та європейських партнерів» [189, с. 51-52].

Щодо продовження даного твердження, то у своїй роботі Л. М. Дорофеєва та Т. В. Корнева зазначають, що «в умовах євроінтеграції та з урахуванням кращих практик країн-членів ЄС, завдяки активному вдосконаленню комунікацій митних органів зіншими державними органами, громадськими організаціями та бізнес-асоціаціями можна досягти більшої ефективностіу зростанні репутаційного менеджменту державних інституцій та подоланні сучасних викликів у сфері митної справи» [190, с. 461].

Для ефективності правового механізму взаємодії ЄС та України, на думку Л. Луць, важливим є формування системи правових засобів і заходів, які забезпечували б на кожній зі стадій інтеграційні процеси за допомогою відповідних способів. Така система заходів, на думку дослідника, повинна містити: «визначення видів та рівнів гармонізації й уніфікації та сфер і меж їх застосування; визначення оптимальних форм гармонізації, уніфікації та відповідних засобів їх здійснення; порівняльно-правове дослідження правових систем ЄС та України, виявлення їх особливостей; узгодження термінології, створення словників термінів і понять; виявлення умов здійснення цих процедур» [191, с. 54].

Тобто, процес інтеграції до ЄС є тим потужним інструментом для подальшого впровадження таких змін, що приносить користь не лише країні-кандидату, але й ЄС.

Варто зазначити також, що мета реформування української митниці полягає у конкретному завданні – підготовка України до вступу до європейського Митного союзу [192].

2030-й рік визначено орієнтиром для часових меж, коли має відбутися чергова хвиля розширення ЄС. Тим не менше, українська митниця не лише на момент вступу, але й після набуття членства повинна відповідати стандартам ЄС, тобто мати можливість і потенціал для подальшого розвитку синхронно з митницями країн ЄС.

Як зазначається в науковій літературі, свідченням сили економічної інтеграції та співробітництва у сприянні процвітанню, стабільності та миру між європейськими країнами виступає Митний союз Європейського Союзу. Сприяючи вільному руху товарів, торгівлі, захищаючи кордони, у формуванні економічного ландшафту Європи та підтримці глобальної конкурентоспроможності ЄС, Митний союз відіграє ключову роль. Оскільки Україна розпочинає свій шлях до членства в ЄС, розуміння принципів, функцій та наслідків Митного союзу ЄС відіграватиме важливу роль у спрямуванні її зусиль із реформування митниці та сприянні тіснішій інтеграції з Європою. Наша держава, завдяки стратегічному узгодженню зі стандартами ЄС, ініціативам із розбудови потенціалу та залученню зацікавлених сторін, може використати уроки, отримані від Митного союзу ЄС, щоб прокласти шлях до сталого економічного зростання, спрощення процедур торгівлі та регуляторної конвергенції [193, с. 6].

Варто зазначити, що Митний союз як основа існування Євросоюзу функціонує у таких напрямах: 1) встановлення єдиних для всіх держав-членів норм митного регулювання товарного обігу з третіми країнами (єдиний митний тариф, митний режим тощо); 2) визначення митних правил переміщення товарів в середині ЄС (ліквідація торговельних мит та обмежень).

Слід відзначити, що наприкінці 2023 р. Україною отримано статус кандидата на вступ до ЄС, а відтак тепер необхідно узгодити принципи

роботи у більшості галузей до країн ЄС. Враховуючи те, що Європейський Союз – це насамперед Митний союз, тому митна служба являється однією з пріоритетних галузей щодо врахуванням перспектив вступу до ЄС. Для України важливим повинна стати синхронізація своїх митних процедур з іншими країнами ЄС, щоб мати спільні митні правила та процедури.

В даному напрямку вже зроблено необхідні кроки, найважливішими серед яких можна зазначити запровадження Україною у 2019 р. інституту Авторизованого економічного оператора (АЕО) та приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту у 2022 р. (NCTS).

Інститут АЕО, як відзначають окремі дослідники, є економічним утворенням на підставі законодавчо-нормативних норм, що користуються довірою з боку митних органів, побудований на взаємній довірі, справедливості і відповідальності, має змогу у ланцюзі міжнародних постачань в обмін на дотримання особливих вимог і умов, встановлених митним законодавством користуватись спеціальними спрощеннями та перевагами в митному оформленні [194].

Статус АЕО, як зазначає Е. О. Деркач, є добровільне підтвердження відповідності якості, високий професійний рівень авторизованого суб’єкта господарювання та його надійне функціонування у міжнародній системі поставок, а також форма ефективної співпраці органів держави та суб’єктів господарювання [195, с. 44].

Майбутнє визнання статусу вітчизняних АЕО забезпечить митні адміністрації країн ЄС участь у формуванні українських операторів безпечних ланцюгів постачань та підвищить їх конкурентоспроможності на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Також, Україна приєдналася до Конвенції про процедуру спільного транзиту (NCTS) [196].

Впровадження системи NCTS є важливим кроком до прискорення проходження товарів через кордон.

Враховуючи той факт, що для пристосування українського бізнесу до сучасних реалій потрібно достатньо часу, це, безперечно, є прогресивним кроком України як майбутнього члена Європейського співтовариства до єдиного митного простору. Міжнародне застосування NCTS створює умови для заохочення бізнесу до детінізації торгових операцій та чесного відображення прибутку, створення більшої довіри до європейських партнерів. Фактично в українському правовому полі це один із найглобальніших прикладів застосування європейського законодавства.

Висновки до Розділу 2

Митні органи Україниє державними органами, які регулюють правовідносини, що виникають, змінюються та припиняються в галузі митної справи. Система митних органів включає об'єкти управління (правові, економічні та організаційні основи митної справи) та суб'єкти управління, як центральний орган виконавчої влади з питань державної митної політики, митниці та митні пости, які утворюють єдину загальнодержавну систему – Державну митну службу України.

Обґрунтовано, що основними напрямами модернізації управління соціальними комунікаціями митних органів України має бути застосування нових технологій, удосконалення організаційного механізму зв'язків митних органів із громадськістю, організація на основі принципово нових підходів внутрішніх та зовнішніх інформаційно-комунікативних взаємодій. На основі цього визначено, що інноваційна модель системи комунікацій митних органів – це теоретично побудована цілісна сукупність елементів, заснована на уявленні про те, як має виглядати структура управління соціальними комунікаціями митних органів для забезпечення ефективної взаємодії із зовнішніми соціальними інститутами та суспільством загалом, а також із співробітниками митних органів.

Доведено, що в нових умовах формування ефективної системи митних органів України характеризується підвищеною необхідністю її функціонування на основі подальшої лібералізації, гармонізації та уніфікації митних відносин і ставить перед сучасними дослідниками широкий спектр невирішених завдань, проблем та спірних питань. З одного боку, механізм впливу митної системи здійснюється на основі інструментів митної політики, вкладених у забезпечення національних економічних інтересів, а з другого – виникає об'єктивна необхідність узгодження національного законодавства з принципами, нормами, правилами, торговими звичаями, що існують у сучасній міжнародній торгівлі.

Визначено, що благополучна діяльність єдиної системи митних органів України залежить від якісного та згуртованого управлінського апарату. Завдяки цьому, запропоновано основні напрями для збільшення результативності системи управління у митних органах, як активного розвитку митного менеджменту.

Аргументовано, що головні завдання підвищення ефективності системи управління у митних органах полягають у наступному: правильне і якісне документування митних операцій та процедур; досить тактовне покладання повноважень та відповідальності серед керівного складу та посадовими особами митних органів; формування певних умов для поетапного вдосконалення митної діяльності, операцій та процедур; побудова механізованого поліпшення системи управління митними органами.

Завдання діяльності митних органів потрібно розуміти як поняття, що відображається через здійснення конкретно встановлених дій, які спрямовані на досягнення мети адміністративної діяльності, потреби митних органів.

В процесі здійснення своєї діяльності на митні органи покладено виконання низки завдань регулятивного, економічного, контрольного та правоохоронного характеру.

У сфері реалізації основних функцій митних органів визначено основні напрями робіт, такі як: удосконалення підходів до ідентифікації рівня ризику

порушення митного законодавства учасником зовнішньоекономічної діяльності та подальша автоматизація процесу управління ризиками; вдосконалення заходів валютного та експортного контролю; розвиток механізму захисту прав на об’єкти інтелектуальної власності; модернізація технологічного обладнання інспекційно-оглядових комплексів та технічних засобів митного контролю.

Виокремлено та охарактеризовано особливості основних напрямів діяльності митних органів України в умовах війни: запровадження цифровізації, наповнення державного бюджету за рахунок митних платежів, боротьба з контрабандою та запобігання митним порушенням, спрощення та гнучкість митних процедур, митна інтеграція з ЄС.

У зв’язку з цим розроблено авторську схему щодо визначення ефективності діяльності митних органів як системи відповідних компонентів.

Обґрунтовано, що при побудові системи показників ефективності діяльності митних органів доречно брати до уваги і досліджувати такі елементи: цілі роботи митної діяльності митних органів, системні функції (державні), показники ефективності згідно з будь-якою функцією (за їх наявності), умови, що характеризують еволюцію кожного з показників, розбивку показників за категоріями: якісні – кількісні, можливості наявного методичного та інформаційного забезпечення з метою формулювання та оцінки показників, адміністративні та інші обмеження.

РОЗДІЛ 3.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

3.1. Міжнародне співробітництво України з питань митної справи

Міжнародне співробітництво у сфері митної справи виступає вагомим елементом стабільності, безпеки та трансформації держави. В епоху глобалізації та активного розвитку міжнародної торгівлі роль митних органів значно зростає, оскільки саме вони забезпечують ефективне функціонування торговельних відносин між країнами, захищають внутрішній ринок, протидіють незаконному переміщенню товарів та сприяють наповненню державного бюджету.

Для України, яка активно інтегрується до європейського та світового економічного простору, митна сфера є одним із ключових напрямів міжнародної співпраці. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також зобов'язання, взяті Україною у рамках Світової організації торгівлі, визначають необхідність адаптації митного законодавства до міжнародних стандартів, впровадження сучасних митних процедур і забезпечення прозорості у митній діяльності.

Особливого значення міжнародне співробітництво набуває у контексті боротьби з контрабандою, митним шахрайством та іншими порушеннями, які можуть завдати значної шкоди економічній та національній безпеці. Україна активно бере участь у спільних міжнародних операціях із запобігання незаконному переміщенню товарів, використовуючи сучасні інформаційні технології та обмінюючись даними з іншими країнами.

Водночас міжнародне митне співробітництво сприяє спрощенню процедур для бізнесу, що є важливим чинником у створенні сприятливого інвестиційного клімату. Використання електронних систем декларування,

таких як Нова комп'ютеризована транзитна система, дозволяє зменшити бюрократичні бар'єри, прискорити митне оформлення та мінімізувати людський фактор у прийнятті рішень.

З огляду на зазначене, дослідження питань міжнародного співробітництва України у митній сфері є важливим для розуміння сучасних викликів та перспектив розвитку митної справи. У цьому контексті аналіз міжнародних ініціатив, нормативно-правової бази, практичних аспектів співпраці, а також викликів і перспектив, пов'язаних із інтеграцією України до світової економіки, є актуальним і необхідним для формування ефективної митної політики держави.

Слід зазначити, що сьогодні відсутнє однозначне трактування міжнародного співробітництва з питань митної справи. Науковці О. С. Нагорічна та В. В. Слободян визначають міжнародне митне співробітництво як «один із видів спільної діяльності держав, міжнародних митних організацій та інших суб'єктів, спрямованої на узгодження їхніх інтересів та досягнення спільних цілей у вирішенні особистих та спільних проблем у митній справі на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права» [163, с. 35]. Загалом погоджуємось із вказаною позицією, однак вважаємо, що деякі елементи потребують уточнення. Зокрема, важливо зазначити, що ці інтереси та цілі включають спрощення міжнародної торгівлі, забезпечення безпеки, боротьбу з митними правопорушеннями, а також гармонізацію митних процедур. Крім того, замість «особистих» доцільніше використовувати термін «національних» або «внутрішніх», оскільки йдеться про проблеми, які стосуються окремих держав.

Відтак, під міжнародним співробітництвом України у митній справі пропонуємо розуміти комплексну діяльність органів державної влади, насамперед митних органів України, спрямовану на розвиток партнерських відносин із іншими державами, міжнародними організаціями та інституціями для гармонізації митного законодавства, забезпечення ефективного контролю,

спрощення міжнародної торгівлі, боротьби з митними правопорушеннями та захисту економічних інтересів держави на основі принципів взаємності, прозорості та відповідності міжнародним стандартам і нормам.

Україна активно співпрацює з низкою міжнародних організацій у митній сфері для гармонізації митного законодавства, полегшення міжнародної торгівлі, боротьби з митними правопорушеннями та інтеграції в глобальну економіку. До них належать: Всесвітня митна організація, Організація Об'єднаних Націй, Світова організація торгівлі, Європейський Союз, Інтерпол, Європол, Організація Чорноморського економічного співробітництва, Група боротьби з фінансовими злочинами та іншими.

Міжнародне співробітництво України у митній справі базується на низці міжнародних та національних правових актів, які спрямовані на регулювання митної діяльності, спрощення процедур торгівлі, протидію правопорушенням та інтеграцію в міжнародні економічні системи. Дослідимо детальніше значення міжнародних договорів та угод, стороною яких є Україна, у митній справі.

В травні 1973 року під егідою Всесвітньої митної організації було прийнято Міжнародну конвенцію про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотську конвенцію). Україна приєдналась до неї у жовтні 2006 року, а чинності для України вона набрала 15 вересня 2011 року. Основними цілями прийняття даної Конвенції виступили: «необхідність усунення розбіжностей у митних правилах і процедурах Договірних Сторін, що можуть перешкоджати розвиткові міжнародної торгівлі та інших видів міжнародного обміну; розвиток торгівлі та обміну шляхом спрощення і гармонізації митних правил і процедур, стимулювання міжнародного співробітництва» [197]. Аналізуючи положення даної Конвенції, виокремимо наступні важливі аспекти в контексті предмету нашого дослідження:

1. Кіотська конвенція стала основою для модернізації митного законодавства України. Відповідно до принципів Конвенції, було внесено

зміни до Митного кодексу України, які спростили процедури митного оформлення та гармонізували їх із міжнародними нормами.

2. Впровадження принципів Кіотської конвенції дозволило зменшити час на митне оформлення товарів. Було запроваджено електронне декларування, що знизило рівень корупції та сприяло прозорості митних процедур.

3. Введення ризик-орієнтованих методів контролю дозволило зосередити ресурси митних органів на високо ризикових операціях. Конвенція сприяла впровадженню автоматизованих систем аналізу даних для оцінки ризиків.

4. Спрощення митних процедур сприяло зниженню витрат для бізнесу та підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародних ринках. Інтеграція в глобальні економічні процеси через дотримання міжнародних стандартів створила сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій.

5. Упровадження спрощених транзитних процедур, передбачених Конвенцією, посилило роль України як транзитної держави. Використання Нової комп'ютеризованої транзитної системи дозволило інтегрувати Україну до європейської транзитної системи.

6. Приєднання до Конвенції стало платформою для укладення нових угод із країнами Європейського Союзу, Сполученими Штатами Америки, Канадою та іншими партнерами, забезпечило уніфікацію митних процедур у рамках транскордонного співробітництва.

7. Кіотська конвенція сприяла міжнародній координації у боротьбі з контрабандою та іншими правопорушеннями. Використання обміну інформацією та спільних баз даних з іншими країнами підвищило ефективність контролю.

Варто зауважити, що імплементація принципів Кіотської конвенції забезпечила модернізацію митної системи, підвищення прозорості та ефективності митного адміністрування, а також створила умови для розвитку

міжнародної торгівлі та транзиту. Однак подальша реалізація положень Конвенції вимагає вирішення низки викликів, зокрема технічних, організаційних та законодавчих, що відкриває нові перспективи для удосконалення митної системи України.

У 2015 році Україна ратифікувала Протокол про внесення змін до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі, у додатку до якого міститься Угода про спрощення процедур торгівлі [198]. Основною метою даної Угоди є зменшення адміністративних бар'єрів у міжнародній торгівлі, покращення ефективності митних процедур та сприяння транзиту товарів. Ключові положення Угоди про спрощення процедур торгівлі передбачають:

- «забезпечення доступу до інформації про митні правила, тарифи та процедури, вимогу публікувати інформацію в онлайн-режимі, зокрема митні регламенти та вимоги до документів;

- спрощення та гармонізацію митних процедур, зокрема, скорочення кількості документів, необхідних для митного оформлення, запровадження електронних систем декларування та обміну інформацією» [198];

- прискорення митного оформлення, зокрема, встановлення часових рамок для розгляду митних декларацій, впровадження процедур «єдиного вікна», що дозволяє суб'єктам подавати документи до різних органів через одну точку доступу;

- удосконалення транзитних процедур, зокрема, спрощення митних формальностей для транзиту товарів через територію країн-членів, використання сучасних технологій для моніторингу транзитних перевезень;

- підтримку країн, що розвиваються, зокрема, технічну допомогу для країн, які потребують підтримки в реалізації її положень.

Відмітимо, що Угода про спрощення процедур торгівлі відіграє важливу роль у процесі модернізації митного адміністрування в Україні, оскільки стимулювала впровадження сучасних інформаційних систем у митній сфері, зокрема електронного декларування, а також передбачає

використання автоматизованих систем аналізу ризиків для скорочення кількості фізичних перевірок товарів. У контексті прозорості митних процедур дана Угода передбачає забезпечення відкритого доступу до інформації про митні правила через офіційні сайти Державної митної служби України та створення механізмів консультування суб'єктів господарювання щодо митних вимог. Крім того, Угода сприяє інтеграції України в глобальні ланцюги поставок, а спрощені транзитні процедури дозволили Україні зміцнити свою роль як ключового транзитного коридору між Європою та Азією. Угода є важливим кроком до інтеграції митної системи України в європейський митний простір, а виконання вимог Угоди полегшує торгівлю з країнами Європейського Союзу, з якими Україна має зону вільної торгівлі. Разом з тим, для повноцінної реалізації положень Угоди необхідно вирішити низку технічних та інфраструктурних проблем, що відкриє нові можливості для інтеграції України у світову економіку.

Міжнародне співробітництво України у митній справі здійснюється і на підставі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписана у 2014 році та повністю набула чинності 1 вересня 2017 року, є ключовим документом, що регулює відносини між сторонами [199]. Головною її метою є сприяння політичній асоціації та економічній інтеграції України з ЄС. Митні питання та сприяння торгівлі врегульовуються Главою 5 Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею». Виокремимо наступні положення Угоди, що впливають на митну сферу:

- гармонізація митного законодавства України з правом Європейського Союзу (Україна зобов'язалася привести своє митне законодавство у відповідність до Митного кодексу Європейського Союзу, передбачено уніфікацію митних процедур, спрощення правил транзиту та використання сучасних технологій у митному адмініструванні);

- спрощення процедур торгівлі (створення сприятливих умов для руху товарів через кордон, використання міжнародних стандартів, таких як електронне декларування, «єдине вікно» та аналіз ризиків);

- усунення митних бар'єрів (Угода запроваджує зону вільної торгівлі, яка скасовує мита на більшість товарів, що експортуються між Україною та Європейським Союзом, передбачено поступову відміну тарифних і нетарифних обмежень);

- забезпечення прозорості (Угода зобов'язує Україну публікувати інформацію про митні правила та процедури, передбачено регулярний діалог між сторонами для обговорення проблем у сфері митного регулювання);

- захист прав інтелектуальної власності (вдосконалення механізмів боротьби з контрафактною продукцією на митному кордоні);

- співпраця у боротьбі з порушеннями митних правил (створення механізмів обміну інформацією для протидії контрабанді та митним правопорушенням).

З метою належного митного співробітництва передбачено також форми співпраці Сторін, серед яких:

- «обмін інформацією щодо митного законодавства та процедур;

- спільні ініціативи щодо імпортних, експортних та транзитних процедур, а також робота, спрямована на забезпечення ефективного обслуговування бізнес-спільноти;

- обмін, де це доцільно, відповідною інформацією та даними за умови дотримання конфіденційності інформації з обмеженим доступом та захисту персональних даних;

- обмін інформацією та/або консультації з метою вироблення, де це можливо, спільних позицій в міжнародних організаціях з митної справи, таких, як СОТ, ВМО, ООН, Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку і Економічна комісія ООН для Європи;

- планування і надання технічної допомоги, зокрема для сприяння проведення реформ в митних питаннях та сприяння торгівлі згідно з відповідними положеннями цієї Угоди;

- обмін кращими практиками з митних операцій, зокрема щодо впровадження прав інтелектуальної власності, особливо щодо контрафактної продукції;

- координація між усіма прикордонними агентствами як всередині, так і через кордони для полегшення процесу перетину кордонів і посилення контролю, беручи до уваги спільний контроль на кордоні, де це можливо і доцільно;

- взаємне визнання, де це прийнятно і доцільно, уповноважених трейдерів та митного контролю. Рамки цього співробітництва, імплементація та практичні заходи повинні бути визначені Підкомітетом з питань митного співробітництва, передбаченим у статті 83 цієї Угоди» [199].

Угода про асоціацію між Україною та ЄС має вагоме значення для реформування митної сфери. Вона забезпечила модернізацію законодавства, спрощення процедур, зміцнення транзитного потенціалу та покращення співпраці з європейськими партнерами. Водночас повна реалізація положень Угоди потребує подолання низки викликів.

Окрему увагу слід звернути на двостороннє співробітництво держав у митній сфері, що сприяє гармонізації процедур, забезпеченню безпеки кордонів, підтримці міжнародної торгівлі та економічного розвитку держав. Україна уклала понад 20 двосторонніх угод з Республікою Польща, Республікою Молдова, Румунією, Словацькою Республікою, Угорською Республікою.

Співпраця України з Республікою Польща у митній сфері реалізується на основі двосторонніх угод, укладених між урядами та митними органами обох держав, починаючи з 1995 року. Домовленості охоплюють питання співробітництва і взаємодопомоги у митних справах, обміну інформацією, зокрема митною статистикою, а також організацію взаємодії в пунктах

пропуску через державний кордон. З метою виявлення особливостей такого співробітництва проаналізуємо детальніше їх зміст.

Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво і взаємодопомогу у митних справах була підписана 18 грудня 1995 року. Основною ціллю Угоди є забезпечення правової основи для співпраці митних органів України та Польщі з метою протидії порушенням митного законодавства, сприяння ефективному здійсненню митного контролю, захисту економічних інтересів обох країн. Відповідно до статті 2 даної Угоди, «митні органи будуть надавати допомогу один одному у спосіб і за умов, передбачених цією Угодою, з метою забезпечення вірного застосування митного законодавства шляхом взаємодопомоги у сфері запобігання, виявлення та розслідування порушень митного законодавства. Допомога буде надаватися в адміністративному та судовому провадженнях, а також у провадженні за участю органів прокуратури або під її наглядом. Митні органи мають надавати один одному технічну допомогу, особливо шляхом:

- обміну працівниками митниць з метою ознайомлення з технічними засобами контролю, що застосовуються і становлять взаємний інтерес;

- навчання і допомоги в удосконаленні професійних навичок працівників митниць;

- обміну експертами з митних питань;

- обміну професійними, науковими і технічними відомостями з митних питань» [200].

Угода між Державним митним комітетом України та Головою Головного митного управління Республіки Польща про зв’язок у сфері взаємодопомоги була підписана 3 серпня 1996 року. Основною метою даної Угоди є розвиток технічної інфраструктури та налагодження оперативного зв’язку між митними органами двох країн для швидкого реагування на правопорушення. Відповідно до статей 1, 2 даної Угоди, «Сторони визначають своїх уповноважених, зазначених у Додатках 1 і 2 цієї Угоди, для

підтримання контактів у рамках своїх правомочностей з метою виконання Угоди. Уповноважені будуть відповідно до Угоди обмінюватися інформацією, особливо тією, що стосується незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, товарів, про які відомо, що вони є або можуть бути предметом порушень правил встановлення митної вартості, а також списками товарів, на які поширюються заборони й обмеження імпорту та експорту» [201]. Відтак, Угода дозволила підвищити швидкість і якість обміну інформацією між митними органами, що є критично важливим для боротьби з контрабандою та іншими правопорушеннями.

Протокол між Державною митною службою України та Міністром Фінансів Республіки Польща про співробітництво у сфері митної статистики було підписано 14 квітня 2004 року. Основною метою протоколу є гармонізація митної статистики між країнами, покращення аналізу та прогнозування торговельних потоків. Сторони передбачила наступні форми співпраці:

- «взаємні консультації і обмін методологічними розробками в сфері формування статистики зовнішньої торгівлі та аналізу статистичної інформації;

- обмін даними про взаємну торгівлю товарами у вартісному та натуральному вираженні, сформованими у розрізі «країна-товар» з української сторони – на рівні 6-ти знаків Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, з польської сторони – на рівні 6-ти знаків Польської Уніфікованої Номенклатури;

- інформування по взаємоузгоджених позиціях, розбіжності даних по яких є суттєвими у відповідності до встановлених припустимих розмірів розбіжностей, а також про результати співставлення даних взаємної торгівлі та можливі причини існуючих розбіжностей;

- робочі зустрічі експертів з метою аналізу причин розбіжностей даних статистики взаємної торгівлі, з подальшим оформленням результатів роботи у вигляді протоколів з рекомендаціями по усуненню виявлених

причин» [202]. Відтак, Протокол сприяє покращенню прозорості торгівлі, усуненню невідповідності в митній статистиці та зміцненню економічної співпраці між країнами.

Протокол між Державною митною службою України та Міністром Фінансів Республіки Польща про засвідчення документів при перевезенні товарів автомобільним транспортом в пунктах пропуску для автомобільного сполучення був підписаний 14 квітня 2004 року. Його основною метою є сприяння спрощенню митних процедур для автомобільного транспорту на спільному кордоні. Протокол запроваджує єдині стандарти засвідчення товаросупровідних документів, встановлює спрощені процедури перевірки документів для автомобільного транспорту, сприяє мінімізації затримок на кордоні та передбачає спільний контроль за справжністю документів та запобігання їх підробці. Крім того, у статті 4 Сторони закріпили, що «спірні питання, які будуть виникати під час виконання положень цього Протоколу будуть вирішуватися шляхом консультацій між митними органами Сторін на рівні не нижчому, ніж начальники митних постів, відділів або керівники змін в пунктах пропуску» [203]. Відтак, Протокол значно полегшив роботу перевізників, зменшив час проходження митного контролю та сприяє розвитку транзитного потенціалу обох країн.

Співпраця України з Республікою Молдова у митній сфері здійснюється на основі низки двосторонніх угод, укладених між митними органами обох держав у період з 1993 по 2006 роки. Угоди стосуються взаємного визнання митних документів і забезпечень, порядку надання взаємної допомоги, обміну інформацією про переміщення товарів і транспортних засобів, а також узгодження форм та реквізитів переданої інформації. Загальна мета таких домовленостей полягає у спрощенні митних процедур, підвищенні ефективності контролю, запобіганні митним правопорушенням та сприянні розвитку законної міжнародної торгівлі. Розглянемо їх детальніше.

Угода між Державним митним комітетом України і Державним департаментом митного контролю Республіки Молдова про взаємне визнання митних документів і митних забезпечень була підписана 20 березня 1993 року. Значення даної Угоди полягає у тому, що вона гарантує взаємне визнання митних документів і митних пломб, що дозволяє зменшити дублювання митних процедур при перетині кордону, сприяє скороченню часу на митному контролі та зниженню адміністративного навантаження на підприємства, підвищує рівень довіри між митними органами України та Молдови, закладаючи основу для подальшої співпраці. Відповідно до статей 3, 4 даної Угоди, «Договірні Сторони будуть обмінюватися зразками митних документів і митних забезпечень, а також списками товарів, ввезення, вивезення або транзит яких через їхню територію обмежений або заборонений. Договірні Сторони будуть вчасно повідомляти один одного про зміни і доповнення в митному законодавстві, правилах, службових приписах та формах митних документів і забезпечень» [204].

Меморандум про порядок подання взаємодопомоги Державною митною службою України й Департаментом митного контролю Республіки Молдова був підписаний 10 липня 2001 року. Основною метою Меморандуму є визначення механізмів надання взаємної допомоги у розслідуванні митних правопорушень, забезпечення обміну інформацією про незаконні дії, зокрема контрабанду, посилення координації дій у випадках виявлення транскордонних правопорушень. Згідно з положеннями статей 2, 3 даного Меморандуму, «з метою оцінки дії Угоди й обговорення інших актуальних питань діяльності митниць будуть проводитися зустрічі керівників митних адміністрацій один раз на рік. На підставі Угоди центральні апарати й окремі митниці на запит надаватимуть одна одній інформацію щодо товарів, що обкладаються високим митом, значних занижень митної вартості, обмінюватимуться списками товарів, стосовно яких застосовується заборона імпорту, експорту і транзиту, переліками товарів, які допускаються до ввезення, вивезення і транзиту за умови наявності дозволів, що видаються

уповноваженими органами держав Сторін, а також інформуватимуть одна одну про будь-які зміни і доповнення до цих списків» [205].

Протокол між Державною митною службою України й Митним департаментом Республіки Молдова про взаємне визнання товаротранспортних, комерційних і митних документів та митних забезпечень було підписано 15 травня 2003 року. Протокол розширює попередню угоду 1993 року, охоплюючи не лише митні документи, але й товаротранспортні та комерційні. Основна роль Протоколу полягає у тому, що його положення передбачають зменшення кількості документів, які потрібно подавати на митному кордоні, а також забезпечують прозорість і передбачуваність для суб'єктів господарювання. Крім того, «Договірні Сторони прагнутимуть до поступової уніфікації та спрощення товаротранспортних, комерційних і митних документів» [206].

Протокол про узгодження форми і реквізитів інформації, яка передається між Державною митною службою України і Митним департаментом Республіки Молдова, був підписаний 8 квітня 2004 року. Положення Протоколу визначають стандарти інформації, що обмінюється між сторонами, включаючи формати, структуру та реквізити, підвищують ефективність обміну інформацією, забезпечуючи сумісність електронних систем, сприяють оперативному виявленню ризиків та ухилення від митного контролю. Відповідно до статті 3 даного Протоколу, «Договірні Сторони зобов'язуються використовувати інформацію, отриману відповідно до статті 2 цього Протоколу, виключно в митних цілях. Вона може передаватися або використовуватися для інших цілей тільки на підставі письмової згоди Договірної Сторони, яка передала цю інформацію. Договірна Сторона, яка одержала передану інформацію, забезпечує їй такий самий режим конфіденційності, що існує в її державі для власної інформації аналогічного характеру і змісту відповідно до законодавства її держави. Відомості, які належать до державної таємниці відповідно до законодавства держав Договірних Сторін, у рамках цього Протоколу не надаються» [207].

Протокол між Державною митною службою України та Митною службою Республіки Молдова про організацію обміну попередньою інформацією про товари та транспортні засоби, переміщувані через державний кордон України та Республіки Молдова був підписаний 21 листопада 2006 року. Положення даного Протоколу встановлюють механізм попереднього інформування про товари та транспортні засоби, що дозволяє митним органам заздалегідь готуватися до перевірки, сприяють скороченню часу на митних постах і підвищенню ефективності митного контролю, виступають частиною сучасного підходу до управління митними ризиками. Відповідно до статті 5 Протоколу, «Сторони визначать відповідних осіб і структурні підрозділи центральних і регіональних митних органів, які здійснюватимуть:

- розроблення й узгодження технічних умов інформаційної взаємодії й технологій обробки та передання даних, вимог щодо захисту інформації;

- визначення складу відомостей під час обміну попередньою інформацією, а також розроблення й узгодження необхідних класифікаторів;

- узгодження способів прив'язки попередньої інформації до конкретної партії товарів і (або) до конкретних транспортних засобів;

- врегулювання питань, пов'язаних з реалізацією положень цього Протоколу» [208].

Співпраця України із Румунією здійснюється на основі Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про взаємодопомогу в митних справах, підписаній 19 червня 2000 року. Угода між Україною та Румунією є важливим елементом двосторонньої співпраці, спрямованої на підвищення безпеки кордонів, спрощення міжнародної торгівлі та боротьбу з порушеннями митного законодавства. Відповідно до статті 2 Угоди, «Договірні Сторони подають допомогу одна одній відповідно до способів та умов, викладених у цій Угоді, з метою забезпечення вірного застосування митного законодавства, зокрема шляхом відвернення та виявлення порушень цього законодавства і розслідування відповідних випадків. Допомога з

митних питань, передбачена цією Угодою, подається митними органами Договірних Сторін у межах їхньої компетенції та наявних ресурсів. Ця Угода не перешкоджає взаємній допомозі в кримінальних справах. У разі потреби запитуваний орган відповідно до законодавства, що діє на території запитуваної Договірної Сторони, може залучити до подання допомоги інший компетентний орган» [209].

Угодою передбачено надання допомоги митними органами однієї країни митним органам іншої країни у формі обміну інформацією, консультацій та технічної підтримки. Обмін інформацією включає дані про походження, класифікацію, вартість і кількість товарів, транспортні засоби, маршрути та осіб, пов'язаних із митними операціями. Угода створює умови для швидкого та ефективного проходження товарів і транспортних засобів через кордон, а також мінімізує адміністративне навантаження на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Варто зазначити, що Угода відіграє вагоме значення в контексті регіональної безпеки, оскільки сприяє забезпеченню безпеки на українсько-румунському кордоні, що є частиною зовнішнього кордону Європейського Союзу. Крім того, ефективний обмін інформацією та спільні дії значно ускладнюють діяльність організованих злочинних груп, які займаються контрабандою та іншими правопорушеннями.

Співпраця України зі Словацькою Республікою у митній сфері базується на низці двосторонніх угод, укладених між відповідними митними органами з 1995 року. Домовленості передбачають співробітництво та взаємодопомогу в митній справі, обмін митною інформацією, зокрема щодо митної статистики, митної оцінки, а також організацію обміну попередньою інформацією про товари та транспортні засоби, що переміщуються через спільний кордон. Загалом вони спрямовані на підвищення ефективності митного контролю, прозорості торговельних операцій та сприяння законній міжнародній торгівлі. Проаналізуємо детальніше їх зміст.

Угода між Україною і Словацькою Республікою про співробітництво і взаємодопомогу в галузі митної справи була підписана 15 червня 1995 року. Угода стала правовою базою для обміну інформацією, досвідом та координації дій між митними службами України та Словаччини, закріплюючи механізми для спільної роботи митних органів двох країн. Відповідно до статей 4, 5 даної Угоди, «митні служби Договірних Сторін будуть взаємно обмінюватись: досвідом організації праці, особливо щодо використання технічних засобів; спеціальною літературою і митними правилами, а також науковими і спеціальними працями в галузі митної справи; відомостями про переміщення осіб і товарів через пункти пропуску на спільному державному кордоні. За письмовим запитом митної служби однієї Договірної Сторони, митна служба іншої Договірної Сторони здійснює перевірку. Вона включає в себе всі дії, які відповідно до законодавства запитуваної Договірної Сторони необхідні для стягнення мита, податків, зборів та інших ввізних та вивізних платежів власними митними органами, а також санкції за порушення митного законодавства» [210]. Відтак, дана Угода посилює контроль на спільному кордоні, що є важливим з огляду на боротьбу з транскордонною злочинністю, гармонізує митні процедури з міжнародними та європейськими нормами, забезпечує прозорість і передбачуваність митних процедур.

Меморандум між Державною митною службою України і Митним Директоратом Словацької Республіки щодо практичної реалізації положень Угоди між Україною і Словацькою Республікою про співробітництво та взаємодопомогу в галузі митної справи був підписаний 4 квітня 2001 року. Метою Меморандуму є «практичне застосування положень Угоди між Україною і Словацькою Республікою про співробітництво та взаємодопомогу в галузі митної справи, укладеної 15 червня 1995 року, для здійснення більш ефективного контролю за переміщенням товарів, пасажирів і транспортних засобів через державний кордон між Україною і Словацькою Республікою та для визнання того, що своєчасний обмін інформацією дасть можливість

більш ефективно боротися з митними правопорушеннями» [211]. Основні положення Меморандуму стосуються:

- встановлення конкретних процедур обміну інформацією та взаємодопомоги у розслідуванні митних правопорушень;

- уточнення прав та обов'язків сторін у контексті надання оперативної допомоги;

- планування і проведення спільних митних операцій для боротьби з контрабандою та іншими порушеннями;

- установлення каналів для передачі даних про товари, транспортні засоби та підозрілі операції.

Протокол між Державною митною службою України та Митним Директоратом Словацької Республіки про порядок взаємодії з питань обміну даними митної статистики про торгові операції був підписаний 28 квітня 2004 року. Протокол надає митним органам інструменти для аналізу зовнішньоторговельних потоків, сприяє підвищенню довіри між країнами через доступ до актуальних даних, зменшує адміністративне навантаження через обмін готовими статистичними звітами. Відповідно до статті 2 Протоколу, «Договірні Сторони через представників, уповноважених встановлювати безпосередні контакти між собою, погоджують методологію формування, організаційні та технічні умови передання даних» [212]. Крім того, положення Протоколу включають наступні аспекти:

- визначення формату даних, які передаються, та встановлення регулярності обміну;

- забезпечення конфіденційності та захисту переданої інформації відповідно до національного законодавства кожної країни;

- уніфікацію підходів до збору та аналізу митної статистики для забезпечення точності та порівнянності даних;

- створення механізму для спільного аналізу та усунення можливих розбіжностей у митній статистиці.

Протокол між Державною митною службою України і Митним Директоратом Словацької Республіки про обмін інформацією з питань митної оцінки був підписаний також 28 квітня 2004 року. Основною метою Протоколу є гармонізація стандартів оцінки вартості товарів при імпорті та експорті, забезпечення правильного нарахування митних платежів, протидія заниженню або завищенню вартості товарів для уникнення сплати митних зборів. Відповідно до статті 2 Протоколу, «обмін інформацією про митну оцінку між митними органами Договірних Сторін є тільки частковим рішенням ефективного контролю митної оцінки і має стати складовою частиною комплексного підходу. При запиті щодо отримання інформації про митну оцінку, необхідно враховувати можливості іншої Договірної Сторони та затрати, пов'язані з виконанням запиту. Має бути збережено пропорційність між фіскальним інтересом, який включає запит, та зусиллями, які затрачені на його виконання. При цьому слід уникати безпідставних запитів» [213]. В результаті підписання Протоколу відбулось узгодження методології митної оцінки відповідно до положень Угоди про застосування статті VII Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року, встановлення можливості взаємного доступу до інформації про митну вартість товарів для уникнення маніпуляцій, визначення критеріїв для виявлення підозрілих операцій, пов'язаних із заниженням митної вартості, закріплення проведення спільних консультацій та обмін практичними кейсами щодо митної оцінки.

Протокол між Державною митною службою України та Митним Директоратом Словацької Республіки про організацію обміну попередньою інформацією товари та транспортні засоби, що переміщуються через державний кордон України і Словацької Республіки, було підписано 18 вересня 2009 року. Протокол спрямований на надання митним органам даних про товари та транспортні засоби ще до їх прибуття на кордон, а також зменшення часу на проходження митних процедур через підготовку до перевірки завчасно. Відповідно до статті 1 Протоколу, «Договірні Сторони організовують та здійснюють обмін інформацією, що була одержана під час

здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через державний кордон з території держави однієї Договірної Сторони на територію держави іншої Договірної Сторони, незалежно від митного режиму в якому вони переміщуються, у формі електронних документів про товари і транспортні засоби, перед їх переміщенням через державний кордон» [214]. Положення Протоколу також узгоджують структуру та обсяг інформації, що передається, визначають канали передачі даних (електронні системи, інтеграцію з національними базами даних), закріплюють використання попередньої інформації для аналізу ризиків та прийняття рішень щодо посиленого огляду окремих вантажів.

Співпраця України з Угорською Республікою у митній сфері здійснюється на основі низки двосторонніх угод, укладених між урядовими та митними органами обох держав, починаючи з 1995 року. Угоди регламентують надання взаємної допомоги у митних питаннях, організацію обміну інформацією про переміщення товарів і транспортних засобів, співпрацю в галузі митної оцінки та обмін статистичними даними зовнішньої торгівлі. Основною метою такої взаємодії є підвищення ефективності митного контролю, забезпечення прозорості торгівлі та запобігання митним правопорушенням. Розглянемо детальніше їх специфіку.

Угода між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про взаємну допомогу в митних питаннях була підписана 19 травня 1995 року. Головною метою Угоди є забезпечення ефективної співпраці між митними органами України та Угорщини для протидії митним правопорушенням, сприяння законній торгівлі та спрощення митних процедур. У межах співпраці «митні власті надають одна одній:

1) вичерпну інформацію по одержаному запиту, що сприяє у забезпеченні правильності:

- стягнення імпортного та експортного мита, податків, зборів і інших платежів, що провадяться митними властями;

- застосування імпортних та експортних заборон і обмежень;

- використання національних правил походження товарів, якщо інше не передбачено угодами, укладеними однією чи обома Договірними Сторонами;

2) інформацію по одержанні запиту, яка вказує:

- чи були товари, ввезені на митну територію держави однієї Договірної Сторони, законно вивезені з митної території держави іншої Договірної Сторони;

- чи були товари, вивезені з митної території держави однієї Договірної Сторони, законно ввезені на митну територію держави іншої Договірної Сторони;

- чи були товари, яким надано режим сприяння щодо вивезення з митної території держави однієї Договірної Сторони, належним чином ввезені на митну територію держави іншої Договірної Сторони;

3) будь-яку інформацію з власної ініціативи чи на запит, що може бути використана митними властями для виявлення правопорушень;

4) завірені копії документів, що містять усю наявну інформацію про дії, виявлені або заплановані, які становлять або вважаються такими, що становлять порушення митного законодавства, що діє на території держави цієї Договірної Сторони» [215].

Крім того, митні органи України та Угорщини можуть здійснювати нагляд за особами, товарами та транспортними засобами, що порушують або підозрюються у порушенні митного законодавства, а також вправі здійснювати офіційну перевірку щодо дій, які суперечать чи вважаються такими, що суперечать митному законодавству.

Меморандум між Державною митною службою України і Митною і фінансовою охороною Угорської Республіки щодо практичної реалізації положень Угоди між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про взаємну допомогу в митних питаннях був підписаний 11 листопада 2002 року. Метою Меморандуму є забезпечення практичної реалізації положень Угоди 1995 року, вдосконалення механізмів співпраці між митними органами обох

країн, підвищення оперативності обміну інформацією та ефективності боротьби з митними правопорушеннями. Згідно з положеннями «Сторони уповноважують свої відповідні митні установи на місцях проводити між собою робочі зустрічі з питань, що входять до їх компетенції. Останні, в свою чергу, зобов'язані інформувати свої центральні митні органи про результати проведених зустрічей. Сторони можуть створювати робочі групи з представників митних органів на місцях та представників центральних митних органів Сторін, чи змішані робочі групи, з метою оперативного вирішення актуальних питань» [216].

Протокол між Державною митною службою України та Митною і фінансовою охороною Угорської Республіки щодо організації обміну інформацією про товари та транспортні засоби, які переміщуються через митний кордон України і Угорської Республіки був підписаний 11 листопада 2002 року. Ключовою метою Протоколу є «забезпечення оперативного обміну попередньою інформацією про товари та транспортні засоби, що переміщуються через спільний кордон, з метою спрощення митних процедур і підвищення ефективності контролю» [217].

Протокол встановлює порядок передачі інформації про товари та транспортні засоби, які планується переміщувати через спільний кордон, визначає технічні аспекти обміну даними, включаючи формат передачі інформації та способи комунікації між митними органами. Зокрема, відповідно до статті 1 Протоколу, «Сторони здійснюють регулярний обмін інформацією на рівні центральних митних органів щодо товарів та транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон держав Сторін. Обмін інформацією на рівні пунктів пропуску здійснюється з використанням механізму супровідних листів. Сторони для відпрацювання технології інформаційної взаємодії здійснюють обмін інформацією щодо транспортних засобів (вантажопідйомністю понад 7,5 т) та товарів, які переміщуються на них через митний кордон держав Сторін в автомобільному пункті пропуску «Чоп – Захонь»» [217]. Отримана інформація

використовується для ідентифікації потенційних порушень митного законодавства та підвищення ефективності перевірок. Також забезпечується конфіденційність отриманих даних, які використовуються виключно для митних цілей.

Протокол між Державною митною службою України та Митною і Фінансовою Охороною Угорської Республіки про співробітництво в галузі контролю митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України та Угорської Республіки було підписано 8 грудня 2003 року і стало логічним продовженням попередніх документальних домовленостей. Документ сприяє належному визначенню митної вартості товарів, що є ключовим елементом для правильного нарахування митних платежів, запобігає ухиленню від сплати митних зборів шляхом заниження вартості товарів, гармонізує підходи до визначення митної вартості відповідно до міжнародних стандартів. Відповідно до статті 3 Протоколу, «обмін інформацією здійснюється з таких напрямків:

1. Обмін інформацією про порівняння митної вартості, формалізованою в рекомендаціях центральних митних органів Сторін.

2. Обмін первинною інформацією про чинники, які впливають на формування цін на товари, що переміщуються у рамках взаємної торгівлі.

3. Обмін зразками рахунків-фактур, що застосовуються у комерційній практиці двох держав, зокрема, зразками рахунків-фактур фірм, які є добросовісними учасниками зовнішньоекономічної діяльності, а також зразками товаросупровідних документів (транспортних, страхових).

Сторони узгоджують форму, структуру інформації, що передається, а також організаційні та технічні умови її передачі» [218]. Крім зазначеного, Сторони погоджуються використовувати єдині методи та стандарти для оцінки митної вартості.

Протокол між Державною митною службою України і Службою Митної і Фінансової Охорони Угорської Республіки про порядок взаємодії з питань обміну даними митної статистики зовнішньої торгівлі було підписано

8 грудня 2003 року. Метою Протоколу є узгодження і стандартизація обміну митною статистичною інформацією про зовнішньоторговельні операції між Україною та Угорщиною, виключення можливих розбіжностей у даних, які використовуються для аналізу зовнішньої торгівлі, створення надійної системи обміну інформацією між митними органами двох країн. Відповідно до статті 1 Протоколу, «Сторони будуть обмінюватися щоквартально (на 60-й день після закінчення попереднього кварталу) даними митної статистики взаємної торгівлі товарами, сформованими в розрізі «країна-товар», «митна вартість», на рівні 6 знаків Гармонізованої системи опису і кодування товарів. Обмін даними, з огляду на графи товаросупровідних документів – ті, з яких можна зробити висновок про тенденції товарообігу, кількісні показники та глобальні висновки, буде здійснюватися в агрегованому виді без вказування персональних даних учасників зовнішньоекономічних зв'язків. З ініціативи будь-якої зі Сторін, узгодження питань, що відносяться до структури даних, якими будуть обмінюватися Сторони, може бути проведений в інші терміни» [219]. Крім цього, забезпечується конфіденційність переданої інформації та її використання виключно в митних цілях. У разі виявлення розбіжностей між статистичними даними сторони проводять консультації для уточнення та корекції інформації.

Таким чином, міжнародне співробітництво у сфері митної справи є стратегічно важливим для України з огляду на її географічне розташування, інтеграцію до європейського економічного простору, а також необхідність забезпечення економічної та національної безпеки. Двосторонні угоди дозволяють уніфікувати митні процедури відповідно до міжнародних стандартів, що спрощує торговельні відносини та знижує адміністративні бар'єри. Спільні зусилля, включаючи обмін інформацією та проведення спільних операцій, підвищують ефективність протидії митним правопорушенням. У свою чергу, навчання працівників, обмін експертами та впровадження спільних стандартів підвищують професійний рівень митних служб. Однак, недостатній рівень технічного оснащення митних органів і

неготовність до повної цифровізації можуть уповільнювати впровадження сучасних систем обміну даними. А необхідність узгодження процедур та інформаційних потоків може створювати затримки у реалізації угод. При цьому, забезпечення конфіденційності даних в умовах активного обміну інформацією є критично важливим, але потребує вдосконалення механізмів кіберзахисту. Відтак, для максимального використання переваг співробітництва митних органів необхідно вирішити існуючі технічні, організаційні та законодавчі проблеми.

3.2. Зарубіжний досвід правового забезпечення організації та функціонування митних органів

В умовах глобалізації та інтеграційних процесів, що супроводжують входження України до європейського та світового економічного простору, удосконалення митної системи набуває статусу одного з ключових пріоритетів державної політики. Митні органи є вагомою ланкою у забезпеченні економічної безпеки держави, регулюванні зовнішньої торгівлі, захисті національних інтересів, а також у протидії контрабанді та порушенням митних правил. Проте ефективність їхньої діяльності значною мірою залежить від здатності адаптувати найкращі світові практики та стандарти до національних реалій.

Аналіз зарубіжного досвіду організації та функціонування митних органів є вагомим з кількох причин. По-перше, він дозволяє виявити інноваційні підходи до управління митними процедурами, які сприяють їхній прозорості, швидкості та ефективності. По-друге, вивчення міжнародних стандартів і практик сприяє підвищенню рівня гармонізації митного законодавства України з європейськими та глобальними вимогами, що є критично важливим у контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. По-третє, використання зарубіжного досвіду дозволяє

мінімізувати корупційні ризики, впроваджуючи механізми електронного управління, автоматизації процесів та ефективного управління ризиками.

Важливо також враховувати, що успішні моделі функціонування митних органів у країнах світу базуються на комплексному підході, який охоплює як правові, так і організаційні аспекти. Наприклад, у країнах Європейського Союзу митні органи функціонують відповідно до Єдиного митного кодексу, який забезпечує уніфікацію процедур і створення сприятливого середовища для бізнесу. Аналізуючи досвід таких країн, Україна може не лише запозичити конкретні механізми й інструменти, але й адаптувати їх до власних умов, враховуючи специфіку національної економіки, географічного розташування та існуючих викликів. У результаті вказане підвищить ефективність митної системи, зміцнить довіру бізнесу та міжнародних партнерів до діяльності митних органів України. У зв’язку із зазначеним, актуальним є дослідження найкращих практик правового забезпечення організації та функціонування митних органів у зарубіжних країнах, а також визначення їхнього потенціалу для вдосконалення митної системи України.

Фундаментом для забезпечення ефективності, прозорості та безпеки митної діяльності у глобалізованому світі є міжнародні стандарти організації митних органів. Їхня основна мета полягає у гармонізації митних процедур, спрощенні міжнародної торгівлі, захисті економічних інтересів держав і забезпеченні безпеки ланцюгів постачання. Для країн, які прагнуть інтегруватися у світову економіку, дотримання міжнародних стандартів є обов’язковою умовою для створення довіри серед міжнародних партнерів та інвесторів. Стандарти вимагають відкритого доступу до інформації про митні тарифи, правила і процедури, що сприяє прозорості та зменшує корупційні ризики. Крім того, використання аналізу ризиків і сучасних технологій дозволяє зосередити ресурси на перевірці ризикових вантажів, що підвищує ефективність контролю.

Провідним міжнародним органом, який займається розробкою та впровадженням стандартів для митних органів усього світу, є Всесвітня митна організація. Як слушно зауважує дослідник І. О. Панов, «Рекомендації Всесвітньої митної організації щодо митного співробітництва складають основу діяльності національних митних служб в питаннях співпраці у боротьбі з контрабандою. Організація наділена доволі широкими повноваженнями з тим, щоб, як зазначається в засновницькому акті, забезпечити можливо більш високий рівень узгодженості та уніфікованості їх митних систем та посилити вивчення проблем, які виникають під час розвитку та покращення митної технології митного законодавства» [220, с. 161].

Ключовим документом, розробленим Всесвітньою митною організацією для забезпечення спрощення та гармонізації митних процедур, є Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція), що була прийнята 1973 року і переглянута у 1999 році. Головна її мета – усунути бюрократичні бар'єри, прискорити міжнародну торгівлю та зменшити витрати бізнесу [197]. Основні принципи Кіотської конвенції включають:

1) спрощення процедур – митні процедури повинні бути максимально простими, зрозумілими та швидкими;

2) гармонізацію – використання єдиних правил і стандартів для митного оформлення у різних країнах;

3) управління ризиками – визначення ризикових вантажів замість тотального контролю всіх товарів;

4) цифровізацію – впровадження електронних систем декларування, щоб мінімізувати людський фактор і підвищити ефективність;

5) прозорість – всі митні правила та процедури повинні бути опубліковані і доступні для бізнесу.

Важливу роль у розвитку міжнародної торгівлі, підтримці глобальної економіки та забезпеченні безпеки світової спільноти відіграють Рамкові

стандарти безпеки і спрощення світової торгівлі [221]. Аналізуючи спрощення митних процедур відповідно до Рамкових стандартів Всесвітньої митної організації, науковець В. А. Туржанський вказує, що «усього Всесвітня митна організація розробила 17 стандартів, об'єднаних у дві групи: одинадцять стосуються взаємин між митницями різних країн, шість стандартів – взаємин між митницями і бізнесом. Система розроблених стандартів забезпечує захист країнам і трейдерам в усьому світі, оскільки націлена на усунення слабких місць у світовій системі торгівлі, що стосуються безпеки. При цьому, Рамкові стандарти, маючи рекомендаційний характер, лише визначають принципову домовленість сторін про форми, напрями та умови співробітництва, які надалі повинні бути втілені у конкретних міжнародних договорах. Рамкові стандарти являють собою мінімальний набір стандартів, що можуть впроваджуватися на різних етапах з урахуванням можливостей кожної окремої митної адміністрації» [222, с. 232].

Досліджуючи зарубіжний досвід правового забезпечення організації та функціонування митних органів, варто звернути окрему увагу на регіональні стандарти здійснення митної діяльності, а також досвід окремих країн. Найбільш вагомим для правового регулювання митних процедур в Європейському Союзі виступає Митний Кодекс Союзу, встановлений Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013від 9 жовтня 2013 року [223]. Науковці С. Денисенко та В. Дудченко виокремлюють наступні «принципові новації Митного кодексу ЄС 2013 р. порівняно з попередньою його редакцією:

1) скасування національних систем митних штрафів та застосування єдиної системи адміністративних штрафів у рамках Митного кодексу ЄС;

2) розширення повноважень уповноважених торговельних операторів;

3) подання митних декларацій та супровідних документів в електронній формі як основного механізму;

4) запровадження змін щодо функціонування митних складів;

5) зміна термінів зберігання товаросупровідних документів (10 років), що передбачає можливість здійснювати перевірку працівниками митниці та в разі деяких обставин нараховувати додаткове мито;

6) забезпечення обміну інформацією між митними органами й іншими компетентними органами ЄС в електронній формі;

7) уведення концепції «централізованого оформлення», у рамках якої уповноважені торговельні оператори матимуть можливість декларувати товари і сплачувати митні платежі в електронній формі за місцем свого знаходження, незалежно від того, через яку державу – член ЄС товари були ввезені на митну територію або в якій державі – члені ЄС вони були використані;

8) розвиток концепцій «єдиного вікна». У рамках цієї концепції суб'єктами господарювання подається інформація про товари тільки в один орган, навіть якщо вона повинна бути представлена в декілька. Дане нововведення тісно пов'язане із системою інформаційного обміну між митними й іншими компетентними органами держав – членів ЄС. У рамках концепції «однієї зупинки» контрольні операції, що здійснюються всіма компетентними органами (митний, санітарний контроль тощо) щодо товарів, будуть відбуватися і у свій час, і в одному місці» [224, с. 177].

Як відзначає Н. В. Щербатюк, «відповідно до положень ч. 1 ст. 46 розділу 7 «Контроль товарів» оновленого МКЄС визначено, що «…митні органи можуть виконувати будь-які процедури контролю, які вони вважають необхідними. Митний контроль може, зокрема, полягати у вивченні товарів, взяття зразків, що підтверджують точність та повноту інформації, наданої в декларації чи повідомленні на наявність, автентичність, точність та дійсність документів, вивчення рахунків суб'єктів господарювання та інших записів, перевірка засобів транспорту, перевірка багажу та інших товарів, що перевозяться громадянами або суб'єктами ЗЕД, запити та інші аналогічні дії». У МКЄС визначено, що митний контроль, крім випадкових перевірок, повинен насамперед засновуватися на аналізі ризиків за допомогою

електронної обробки даних, з метою ідентифікації й оцінки ризиків та розробки необхідних контрзаходів, на основі критеріїв, розроблених на національному, міжнаціональному, в межах ЄС, та, де це можливо, міжнародному рівні. При цьому зазначено, що митний контроль здійснюється в рамках спільного підходу до управління ризиками, що заснований на обміні інформацією про результати аналізу ризиків між митними органами і встановленні спільних критеріїв та стандартів ризику й контрольних заходів і сфери пріоритетного контролю. Статтею 48 оновленого МКЄС регламентується проведення пост-реліз контролю (Post-release control)» [225, с. 388].

В подальшому були прийняті регламенти, які вносять зміни до положень Митного кодексу Союзу, зокрема:

- Регламент (ЄС) 2016/2339 Європейського Парламенту і Ради від 14 грудня 2016 р., який вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 952/2013, що визначає Митний кодекс ЄС, щодо товарів, які тимчасово покинули митну територію ЄС морським або повітряним шляхом;

- Регламент (ЄС) 2019/474 Європейського Парламенту і Ради від 19 березня 2019 р., що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 952/2013, що визначає Митний кодекс ЄС, щодо звільнення від сплати ввізного мита на товари, що ремонтувалися або змінювалися в контексті міжнародних угод;

- Регламент (ЄС) 2019/632 Європейського Парламенту і Ради від 17 квітня 2019 р., який вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 952/2013 для продовження перехідного використання засобів, крім електронно-обчислювальної техніки, згідно з Митним кодексом ЄС.

Розглядаючи досвід європейських країн в сфері організації митного контролю, дослідниця Т. О. Войченко відзначила «високий рівень цифровізації процесів. Використання інформаційних систем, функціонально сумісних з аналогами в інших країнах, значно спростило ряд митних процедур, забезпечило їх доступність, безпечність та контрольованість. Так, в країнах ЄС запроваджена «Електронна митниця» (e-Customs), що передбачає

створення безпаперового середовища, в якому функціонують митні адміністрації та суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Такі рішення цілком відповідають загальним світовим тенденціям і дозволяють спростити відповідні процедури, підвищити якість роботи та оптимізувати витрати» [226].

Разом з цим, автори дослідження «Санкції за порушення митних правил в державах-членах ЄС: порівняльний аналіз» звертають увагу, що «відповідальність за порушення митного законодавства регулюється лише на рівні національного законодавства відповідної країни-члена ЄС. У результаті, кожна країна ЄС, керуючись своїми законодавчими та адміністративними традиціями, визначає свій власний перелік порушень митних правил, розмежування адміністративних та кримінальних правопорушень (там, де це застосовно), а також характер та тяжкість санкцій, що за такі порушення застосовуються. У 2004 році США подали до СОТ скаргу на ЄС щодо окремих митних питань. Серед іншого, у цій скарзі порушувалося питання не однакових процедур притягнення до відповідальності та адміністративного оскарження рішень митних органів у різних країнах ЄС. Хоча скарга не була задоволена, вона надала поштовх до дискусій в країнах-членах та керівних органах ЄС щодо необхідності уніфікувати санкції за порушення митних правил» [227, с. 5]. З огляду на зазначене, проаналізуємо детальніше правові та організаційні аспекти функціонування митних органів в окремих державах-членах Європейського Союзу.

Зауважимо, що сьогодні навіть у рамках Європейського Союзу немає однорідного підходу до організації митних та податкових органів влади, оскільки це питання залишається в компетенції національних урядів. У деяких європейських країнах митниця традиційно залишається окремим органом уже впродовж багатьох десятиліть чи навіть століть (Франція, Німеччина). Водночас, в країнах, де система історично була менш централізованою, в останні десятиліття відбулася реорганізація митних органів та їх об'єднання з податковими службами (Польща) [228, с. 10]. З

огляду на зазначене, розглянемо детальніше досвід країн, що належать до обох моделей організації митних органів влади.

У 2016 році в Німеччині було запроваджено нову модель митного управління, на чолі якої як вищий федеральний орган – Генеральна митна дирекція (нім. Generallzolldirektion) під егідою Федерального міністерства фінансів. Генеральна митна дирекція здійснює оперативне управління митною адміністрацією і складається з одинадцяти дирекцій (близько 48000 митників). Рівень місцевої митниці складається з головних митниць і відділів митних розслідувань [229].

Дирекція I відповідає за управління персоналом, організаційні питання та екологічний менеджмент. Спектр завдань включає питання, пов'язані з:

- законодавством про рівні можливості;
- набором та підвищенням кваліфікації персоналу;
- управлінням робочих місць;
- захистом даних і конфіденційністю.

Дирекція II управляє бюджетними питаннями митної адміністрації. До складу Федерального департаменту платежів та бухгалтерського обліку (нім. Zahlungsverkehr und Rechnungswesen des Bundes) входить Федеральне центральне фінансове управління (нім. Zentralen Finanzwesen des Bundes) з Центральною касою (нім. Zentralkasse), Відділом технічного обслуговування систем та касового нагляду (нім. Systempflege und der Kassenaufsicht), а також Федеральна каса (нім. Bundeskasse) з чотирма відділеннями. У Дирекції II також розташовані Центральний інформаційний офіс (нім. Zentrale Auskunft), сервісні центри митного адміністрування (нім. Service-Center der Zollverwaltung) та служби охорони праці, безпеки та радіаційного захисту (нім. Arbeits-, Gesundheits- und Strahlenschutz).

До повноважень Дирекції III належать питання, пов'язані із податковим правом та фіскальною юрисдикцією відповідно до Податкового кодексу Німеччини, а також правозастосування. Дирекція координує контрольну

діяльність та діяльність у сфері порушень митних правил у кримінальних податкових провадженнях і справах про адміністративні правопорушення.

Дирекція IV відповідає за фундаментальні питання у сфері акцизного та транспортного оподаткування, а також за аудиторську службу і здійснює юридичний та технічний нагляд за відділами B (збір податків) та D (аудиторська служба) головних митниць. Дирекція також відповідає за підтримку та подальший розвиток усіх спеціалізованих IT-процедур у сфері акцизного та транспортного податків.

Дирекція V відповідає за митне право і займається питаннями, що стосуються загального митного права (імпорт, дозволи, експорт і транзит, стягнення мита) та спеціального митного права (заборони та обмеження, зовнішньоторговельне право та готівка, право організації ринку, а також походження товарів та преференційне право).

Для того, щоб відповідати вимогам, пов’язаним з цифровою трансформацією в суспільстві та економіці, цифровізація митної адміністрації має центральне значення. З цією метою 15 січня 2024 року було створено нову Дирекцію VI – Цифрові справи. Цифрова трансформація – це вже не лише питання IT, але, перш за все, питання управління на всіх рівнях адміністрації. Відтак, керівник Дирекції виконує роль головного цифрового митного офіцера (нім. Chief Digital Customs Officers), завданням якого є керівництво цифровою трансформацією митниці з точки зору загальної стратегії, прискорення впровадження процесів та їх моніторингу.

Дирекція VII відповідає за питання і процеси, пов’язані з аудитом, розслідуванням і судовим переслідуванням у зв’язку з боротьбою з незадекларованою діяльністю і нелегальним працевлаштуванням відповідно до Закону про боротьбу з нелегальним працевлаштуванням, допомагаючи тим самим зберегти робочі місця і стабілізувати систему соціального забезпечення. Дирекція координує оперативну діяльність Підрозділу фінансового контролю за нелегальною зайнятістю (нім. Finanzkontrolle Schwarzarbeit) і відповідає, зокрема, за юридичний і технічний нагляд за 117

підрозділами Відділу фінансового контролю за нелегальною зайнятістю з метою забезпечення однакового тлумачення і застосування законодавства у цій сфері.

Дирекція VIII – Митне управління кримінальних розслідувань (нім. Zollkriminalamt) є центральним офісом Служби митних розслідувань Німеччини і управляється як функціональний підрозділ у складі Генеральної митної дирекції, зберігаючи при цьому своє законодавчо закріплене місце в системі органів безпеки Німеччини. Основним завданням Служби митних розслідувань є переслідування та запобігання середнім, тяжким та організованим митним злочинам. Дирекція координує та спрямовує розслідування митних слідчих управлінь у Берліні, Дрездені, Ессені, Франкфурті-на-Майні, Гамбурзі, Ганновері, Мюнхені та Штутгарті, виконує ключові централізовані завдання, а також відіграє важливу роль в експортному контролі. Крім того, Митне управління кримінальних розслідувань має право викликати свідків у особливо важливих розслідуваннях і використовує це право у сфері зовнішньої торгівлі.

Дирекція IX – Центр освіти і науки (нім. Bildungs- und Wissenschaftszentrum) є центральним навчальним закладом Федеральної фінансової адміністрації з 20 відділеннями по всій країні. Центр відповідає за підготовку молодшого персоналу в проміжній нетехнічній адміністративній службі митної адміністрації, за підвищення кваліфікації співробітників Федеральної фінансової адміністрації, за напрямком «Наука і техніка» для проведення експертизи та оцінки зразків товарів і за напрямком «Митне собаківництво» для підготовки та підвищення кваліфікації кінологів і самих службових собак. Також до складу Дирекції IX входить Фінансовий факультет Федерального університету прикладних наук державного управління, який забезпечує підготовку молодшого персоналу для вищої нетехнічної адміністративної служби митної адміністрації в рамках подвійної бакалаврської програми. Департамент фінансів також пропонує дуальну

навчальну програму «Адміністративна інформатика» для вищих посадових осіб державної служби в усіх департаментах.

Дирекція X – Підрозділ фінансової розвідки (нім. Zentralstelle für Finanztransaktionsuntersuchungen) є національним центральним органом для отримання, збору та аналізу повідомлень про підозрілі фінансові операції, які можуть бути пов'язані з відмиванням коштів, пов'язаними з ними предикатними злочинами або фінансуванням тероризму. Факти, проаналізовані Підрозділом, передаються до відповідних правоохоронних органів (прокуратури та державних органів кримінального розшуку), податкових та адміністративних органів у вигляді аналітичного звіту, за умови, що Підрозділ попередньо встановив, що відповідний актив пов'язаний з відмиванням коштів.

Дирекція XI – Центральне відомство з виконання санкцій (нім. Zentralstelle für Sanktionsdurchsetzung) відповідає за виконання санкцій ЄС у Німеччині. Відомство контролює дотримання заборон, що випливають із санкцій Європейського Союзу, і досліджує активи осіб, перелічених у санкційному законодавстві ЄС. При цьому, Відомство має широкі повноваження відповідно до адміністративно-процесуального права, зокрема щодо пошуку та арешту активів, а також тісно співпрацює з іншими національними та міжнародними органами, залученими до виконання санкцій.

Як відзначає науковиця І Петрова, «повноваження Дирекцій поширюються на всю федеральну територію, координуючи діяльність нижчих митних органів на місцевому рівні. Середня ланка митних органів у цій структурі відсутня, проте мають місце численні митні органи на місцевому рівні» [230, с. 123].

Дослідник Р. Черкасський звертає увагу, що«з метою забезпечення митної безпеки федеральне законодавство покладає на митні органи Німеччини досить широкі повноваження. Окрім стягування митних платежів і контролю за переміщенням товарів через кордон, до сфери повноважень

митних органів зараховано як боротьбу з контрабандою наркотичних, тютюнових і лікеро-горілчаних виробів, зброї та боєприпасів, так і запобігання фінансуванню й припинення фінансування тероризму. Останнім часом особливого значення набуває боротьба з нелегальною трудовою діяльністю, робота мобільних митних груп із виявлення цієї діяльності, а також виявлення фальсифікованих товарів під час спроби ввезення на територію Європейського Союзу» [231, с. 346].

Автоматизація митних процедур у Німеччині є ключовим напрямом реформування митної системи, що забезпечує підвищення ефективності, прозорості та безпеки зовнішньоекономічної діяльності.

ATLAS (нім. Automatisiertes Tarif- und Lokales Zollabwicklungssystem) – це автоматизована система обробки митних декларацій у Німеччині. ATLAS забезпечує електронне подання та обробку митних даних, зменшує паперову роботу та пришвидшує процес митного оформлення. Вона включає функції для імпорту, експорту, транзиту товарів і інтеграції з іншими митними системами ЄС.

За допомогою ATLAS в електронному вигляді обробляються декларації на переміщення товарів. Зацікавлена особа має можливість подаватидо митного органу свої в’їзні та виїзні зведені декларації, повідомлення про пред’явлення та зведені декларації для тимчасового зберігання, а також митні декларації для випуску товарів у вільний обіг в електронному вигляді. Потім особа отримує рішення від митниці та повідомлення про ввізне мито або про визначення бази оцінки.

Дані декларацій архівуються в центральному сховищі та надаються Центральному управлінню аналізу ризиків (митниці), Федеральному статистичному управлінню, Федеральному управлінню економіки та експортного контролю, Федеральному управлінню сільського господарства та продовольства, аудиторським службам, відділам митних розслідувань та державним податковим органам з дотриманням вимог законодавства про захист даних [232]. Крім участі в системі ATLAS, зацікавлені особи мають

можливість передавати дані своїх декларацій до митних органів в електронному вигляді, використовуючи маски введення, надані в Інтернеті (інтернет-додатки).

У Німеччині функціонує ефективна система управління ризиками. Дослідниці Л. Батченко та М. Ковальова зауважують, що «спеціальним підрозділом, що займається менеджментом ризику, є Центр аналізу ризиків у Німеччині (Risikoanalyse Zoll – ZORA), метою якого є розробка профілів ризику для проведення митного контролю. Структура системи управління ризиками в Німеччині має трирівневу систему – центральний, регіональний і місцевий рівні. Стратегії управління ризиком приймаються на першому рівні та пов’язані з податковими операціями. На регіональному рівні здійснюється безпосереднє оцінювання схеми системи управління ризиками, її доопрацювання, за необхідності, перегляд на федеральному рівні. На місцевому рівні управління ризиками використовується податковими органами, які можуть здійснити перевірку справи, обраної для зовнішнього податкового аудиту» [233].

Країною, яка демонструє високу фіскальну ефективність, розвинуті механізми боротьби з контрабандою та інноваційні технології у митній сфері, є Франція. Її унікальність полягає у поєднанні викликів, пов’язаних із географічною різноманітністю, включаючи заморські території та зовнішні кордони Європейського Союзу. Відтак, французький досвід функціонування митних органів є важливим для України в контексті реформування митної системи, підвищення бюджетних надходжень та інтеграції до європейського економічного простору.

Правові та організаційні основи функціонування митних органів у Франції базуються на положеннях: Митного кодексу Франції (фр. Codedesdouanes), що виступає головним національним нормативним актом, що регулює діяльність митних органів, їх повноваження, обов’язки та процедури; Митного кодексу Союзу і спільних митних правил Європейського

Союзу; численних митних конвенцій, таких як Кіотська конвенція, Стамбульська конвенція та інших.

Головним митним органом є Генеральна дирекція мит і акцизів (фр. Direction générale des douanes et droits indirects), підпорядкована Міністерству економіки та фінансів. Дирекція відповідає за охорону кордонів (сухопутних, морських, фізичних або цифрових), для забезпечення захисту території, громадян та національних або економічних і фінансових інтересів Співтовариства. В діяльності митних органів можна виокремити такі вагомі аспекти:

- митниця обробляє потоки товарів на пунктах перетину кордону за допомогою ресурсів, які постійно вдосконалюються, щоб адаптуватися до нових викликів, таких як розгортання інноваційної системи митного оформлення «розумного кордону» в контексті Brexit або цифровий проєкт «єдиного вікна» в портах;

- як провідна цивільна адміністрація на морі, митниця робить свій внесок у діяльність держави на морі. У 2019 році було створено Національний митний директорат берегової охорони, який об’єднав під єдиним командуванням різні служби, відповідальні за стратегічне та оперативне управління повітряно-морськими ресурсами митниці. Для виконання своїх завдань митна берегова охорона має ресурси для втручання та перехоплення, включаючи 18 катерів і патрульні катери, що плавають у межах 200 морських миль, і 13 прибережних катерів, які діють у радіусі 20 морських миль. Також наявний повітряний компонент у складі 6 гелікоптерів, які беруть участь у підтримці прибережних і середньо берегових ресурсів, дозволяючи перебазувати ресурси. У поєднанні з митним розвідувальним центром і сухопутними бригадами, повітряно-морські ресурси митниці характеризуються високою оперативною та технічною сумісністю. У такий спосіб забезпечується безперервність митних дій на всіх напрямках [234];

- митні органи інвестують в захист цифрового кордону. Відкритий цифровий кордон означає гарантування, що товари, придбані онлайн і

відправлені з-за кордону, не уникають оподаткування і відповідності французьким і європейським стандартам, а отже, розглядаються так само, як і роздрібна торгівля в містах і містечках. Це також означає запобігання використанню цих відправлень для ввезення незаконних або небезпечних товарів, таких як наркотики, контрафактні товари або підроблені ліки.

- митниця представлена на міжнародному рівні через мережу митних аташе та в рамках зовнішньої системи охорони кордонів Європейського Союзу (Фронтекс);

- митниця є прикордонною службою і повністю залучена до міграційного контролю в пунктах перетину кордону [235].

Щодо організаційної структури французької митниці, то вона складається із:

1) Генеральної дирекції мит і акцизів,

2) децентралізованих департаментів в материковій частині Франції та на французьких заморських територіях, до яких входять:

а) 12 міжрегіональні управління, територіальна юрисдикція яких відповідає адміністративним регіонам, та 42 регіональні управління (кожне міжрегіональне управління складається з 3 або 4 територіальних управлінь або управлінь берегової охорони);

б) консультаційні підрозділи для бізнесу, доступні для операторів у центрах економічної діяльності регіональних митних та акцизних управлінь;

в) митні служби, що відкриті для громадськості;

3) спеціалізованих департаментів, до яких належать:

а) Національний директорат розвідки та митних розслідувань, відповідальний за боротьбу з торгівлею людьми шляхом ліквідації злочинних організацій, які займаються контрабандою зброї, наркотиків, тютюну та підробок. Його дія також поширюється на сферу економічних і фінансових злочинів, великого податкового шахрайства та фінансування тероризму. З цією метою він покладається на точний аналіз потоків товарів і людей, на збір оперативної розвідки, а також на застосування спеціальних методів

розслідування. Маючи спеціальні повноваження, визначені Митним кодексом і Кодексом внутрішньої безпеки, Директорат здійснює свою діяльність на всій національній території та координує оперативну діяльність мережі французьких митних аташе в посольствах [236];

б) Служба судових фінансових розслідувань, що спеціалізується на боротьбі з митними, фінансовими та податковими правопорушеннями. Служба складається з 266 уповноважених слідчих, у тому числі 241 судових митників та 25 судових податківців. Ці агенти спеціально уповноважені виконувати місії судової поліції та мають усі прерогативи, надані їм кримінально-процесуальним кодексом [237];

в) Національний митний директорат берегової охорони, який реалізує стратегічні напрямки, визначені митницею, на морських і повітряних просторах;

г) Служба спільних лабораторій, що проводить аналізи та експертизи, науково-технічне забезпечення та прикладні дослідження;

ґ) Служба аналізу ризиків і таргетингу;

д) Національний директорат з питань працевлаштування та професійної підготовки, що здійснює відбір митників на роботу за конкурсом і без. Пройшовши внутрішній або зовнішній конкурс, особа приєднується до однієї з двох митних шкіл залежно від рівня та галузі діяльності: Національна митна школа Ла-Рошелі для тих, хто допущений до змагань категорій B і C; Національна митна школа Туркуен для змагань категорії A. Початкове навчання, яке триває від чотирьох до дванадцяти місяців, здійснює підготовку до майбутньої професії. Особи мають можливість навчатись на агента митної експертизи (галузь «комерційних операцій» (міжнародна торгівля та непрямі внески) та галузь «нагляду» (агенти в уніформі та з табельною зброєю)), митного контролера та митного інспектора [238];

е) Національний департамент статистики та зовнішньої торгівлі є одним із двох митних центрів обробки даних. Зокрема, його діяльність дозволяє компаніям через телесервіс CIEL робити декларації та

контролювати непрямі внески (на алкоголь, виноробну продукцію, безалкогольні напої) безпосередньо або через міжпрофесійний портал. Онлайн-сервіс ISOPE є точкою входу для декларування та моніторингу викидів на споживання енергоносіїв. Декларування та моніторинг док-зборів пропонується через онлайн-сервіс DOMINO. Департамент також розробляє IT-послуги, що сприяють боротьбі з торгівлею людьми та контрафакцією, у рамках повного перегляду процесів і технічної бази, щоб пропонувати гнучкі, інноваційні та ефективні послуги [239];

є) Митний IT-центр;

ж) Відділ обслуговування ключових клієнтів, що здійснює консультування компаній щодо їх митної стратегії, а також пошук спрощень і процедур, адаптованих до їх профілю;видача, управління та моніторинг усіх дозволів і процедур, пов'язаних з митним оформленням. Його місія – враховувати особливості основних зовнішньоторговельних операторів в умовах дедалі більшої конкуренції в економіці [240];

з) Національний митний музей у Бордо;

і) Служба дозволів на міжнародний рух зброї, відповідальна за видачу дозволів на зброю, боєприпаси, їх компоненти та вибухові речовини [241].

Таким чином, організаційна структура митних органів у Франції є розгалуженою та різновекторною завдяки багатофункціональності та широкому спектру завдань. Генеральна дирекція мит і акцизів підпорядковується Міністерству економіки та фінансів і включає регіональні та місцеві підрозділи, що виконують фіскальні, економічні, безпекові й екологічні функції. Перевагами такої структури є: спеціалізація (чіткий розподіл обов'язків між різними підрозділами підвищує ефективність); гнучкість (система дозволяє швидко адаптуватися до змін у міжнародній торгівлі та митних процедурах); координація (єдина система управління забезпечує узгодженість дій). Крім того, інтеграція сучасних технологій посилює цю ефективність, роблячи структуру адаптованою до сучасних викликів.

Важливим для України, з огляду на перспективи інтеграції до європейського митного простору, є дослідження досвіду функціонування митних органів Польщі. Польща як член Європейського Союзу успішно адаптувала свою митну систему до європейських стандартів, зокрема в частині автоматизації процедур та боротьби з контрабандою. Її геополітичне положення та виклики в управлінні зовнішніми кордонами схожі з українськими реаліями. Тому, проаналізуємо детальніше польський досвід для підвищення ефективності митних органів України в контексті забезпечення економічної безпеки та спрощення зовнішньоекономічної діяльності.

Правові та організаційні основи функціонування митних органів Польщі базуються на положеннях Митного кодексу Союзу та Законі про Національну фіскальну адміністрацію від 16 листопада 2016 року, що визначає структуру, функції та повноваження митних органів на національному рівні. Митна та фіскальна служба (пол. Służba Celno-Skarbowa) входить до складу Національної фіскальної адміністрації (пол. Krajowa Administracja Skarbowa), яка була створена в 2017 році після злиття податкової адміністрації, митної служби та фіскального контролю. Митна та фіскальна служба є уніфікованим формуванням, основною метою якого є захист інтересів Державного казначейства та митної території Європейського Союзу [242].

До завдань Митної та фіскальної служби входить:

- виявлення та протидія фіскальним злочинам і фіскальним правопорушенням, а також запобігання цим злочинам і правопорушенням, притягнення до відповідальності осіб, які їх вчинили;

- виявлення та боротьба зі злочинами та правопорушеннями, що стосуються товарів, торгівля якими підлягає забороні чи обмеженню згідно з польським законодавством, законодавством Європейського Союзу чи міжнародними угодами;

- виявлення та боротьба з такими злочинами, як: участь в організованій групі чи злочинному об’єднанні, шахрайство та відмивання грошей, у зв’язку з якими відбулося зменшення або ризик зменшення публічно-правової відповідальності;

- активна боротьба з сірою зоною, забезпечення податкових надходжень та усунення порушень у функціонуванні принципів здорової конкуренції, моніторинг мережі, зокрема у сфері електронної комерції та електронних азартних ігор;

- правильне стягнення плати за проїзд на платних ділянках доріг у Польщі, якими керує Генеральна дирекція національних доріг і автострад.

Митна та фіскальна служба використовує слідчі, аналітичні та контрольні повноваження для виконання своїх завдань, застосовує превентивні заходи та контролює рух окремих груп товарів, наприклад палива та медикаментів. Під час служби офіцери використовують сучасні ІТ-системи та засоби.

Дослідник Р. І. Лемеха звертає увагу, що «сьогодні завершено формування системи управління ризиками в митній службі Польщі, яка є основою її ефективної діяльності. Розвиток інформаційних систем і обмін інформацією перед прибуттям товару зробили можливим ефективний аналіз ризиків та полегшили розпізнавання легального товарообігу, який здійснюється суб’єктами підприємницької діяльності, й товарообігу, який може містити небезпеку або загрожувати національній безпеці. Інформація, що аналізується перед прибуттям і контролем товару, дає змогу краще розпізнавати можливі загрози та приймати рішення про збільшення або зменшення кількості митних процедур, що приводить до економії коштів і часу оформлення товару. Митні органи Польщі отримали право організовувати й реалізувати оперативно-пошукову діяльність, пов’язану з: отриманням, нагромадженням, обробкою і перевіркою інформації, що стосується зовнішньоторговельного товарообігу; можливістю секретного спостереження; використанням допомоги осіб, не задіяних у митній службі, а

також правом на застосування засобів безпосереднього примусу у формі застосування фізичної сили та індивідуальних технічних і хімічних засобів або засобів, призначених для обеззброєння та конвоювання осіб» [243, с. 53].

Автори монографії «Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика» зауважують, що «успішному наповненню системи управління ризиками в митній адміністрації Республіки Польща сприяє доступ до спеціалізованих баз даних ЄС, а також тісне співробітництво, як на рівні країн-членів ЄС, так і на рівні структурних підрозділів митних установ Республіки Польща. Ведеться так звана Центральна митна картотека, в якій зберігаються дані про будь-які порушення митного законодавства, виявлені за результатами різних заходів та форм митного контролю. Дана інформація постійно опрацьовується з метою застосування її в профілях ризику. Під час митного контролю та митного оформлення в митних органах Республіки Польща використовуються декілька баз даних: окремо для імпорту, експорту та транзиту; при пропуску вантажів та пасажирів через митний кордон. Управління ризиками в митній адміністрації Республіки Польща також відбувається циклічно: виявлення та розпізнання ризику, аналіз ризику, оцінка ризику та визначення пріоритетів, прийняття заходів щодо застосування адекватних форм митного контролю, мінімізація ризику, оцінка результатів» [244, с. 276].

В результаті аналізу зарубіжного досвіду правового забезпечення організації та функціонування митних органів, видається доцільним зосередити особливу увагу українських митних органів на реалізації наступних аспектів:

- спеціалізація – розподіл функцій між підрозділами забезпечує ефективне управління митними процесами;

- цифровізація процедур – використання електронних систем (ATLAS, DELTA, «єдине вікно») підвищує прозорість і знижує адміністративні витрати;

- управління ризиками – запровадження аналітичних інструментів мінімізує затримки і фокусує ресурси на перевірці ризикових вантажів;

- міжнародна інтеграція – співпраця з митними органами ЄС та міжнародними організаціями посилює контроль і забезпечує відповідність стандартам.

3.3. Шляхи імплементації міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльність митних органів України

Дослідження шляхів імплементації міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльність митних органів України є необхідним через низку об'єктивних причин. По-перше, інтеграція України до глобальної економіки та її прагнення до членства в Європейському Союзі вимагають адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів. По-друге, митні органи сприяють забезпеченню економічної безпеки держави, і ефективність їх роботи залежить від впровадження передових практик. По-третє, глобалізація торгівлі потребує узгоджених процедур, які сприяють спрощенню міжнародної торгівлі та мінімізації бар'єрів. По-четверте, іноземний досвід дозволяє уникнути помилок та врахувати успішні рішення, які довели свою ефективність в інших країнах. По-п'яте, міжнародні правові засади сприяють боротьбі з контрабандою, ухиленням від сплати митних платежів і корупцією. Крім того, адаптація таких засад підвищує довіру міжнародних партнерів і створює сприятливий інвестиційний клімат. Україна вже має позитивні приклади імплементації міжнародних норм, зокрема у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, але процес потребує подальшого вдосконалення. Урахування іноземного досвіду допомагає не лише гармонізувати законодавство, а й оптимізувати організацію діяльності митних органів.

Погоджуємось із позицією авторів аналітично-консультативної роботи «Майбутнє української митниці в умовах вступу в ЄС», що «в Європейському

Союзі відсутній єдиний підхід до організації митних та податкових органів через національну компетенцію. Головною є не «форма» митних органів, а спроможність виконувати спільні завдання для всього Митного союзу ЄС. Це має позбавити необхідності відновлення дискусій щодо «архітектури» української митниці, а натомість зосередити увагу на пріоритетних для ЄС змінах» [228, с.14]. Відтак, проаналізуємо основні шляхи імплементації міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльність митних органів України з урахуванням національної правової традиції.

Одним із нагальних напрямів вдосконалення діяльності митних органів вважаємо впровадження європейських практик у здійснення митної справи в Україні. 22 серпня 2024 року Верховна Рада України прийняла в цілому проєкт Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» № 10411 від 16 січня 2024 року. Автори законопроекту у Пояснювальній записці обґрунтовують необхідність його прийняття виконанням зобов'язань України в рамках Угоди в частині наближення митного законодавства України до митного законодавства ЄС згідно з Додатком XV до Угоди та доцільністю оновлення і доповнення положень Митного кодексу України з урахуванням найкращих європейських практик [245].

Ключові новації, передбачені вказаним Законом, включають:

- «запровадження концепції митного представництва, аналогічну тій, що функціонує в країнах ЄС, з розділенням видів представництва на пряме та непряме, розмежування обов'язків і відповідальності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності та його митного представника;

- поступовий протягом 18 місяців перехід підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, на систему авторизацій, аналогічну тій, що діє в ЄС: запровадження для митних брокерів, утримувачів митних складів, складів тимчасового зберігання та інших єдиної системи критеріїв та умов для всіх митних авторизацій;

- запровадження європейської моделі типів митних складів та розширення спектру послуг;

- розширення можливості для АЕО підтверджувати достатність свого фінансового стану;

- запровадження європейського підходу щодо застосування митних режимів;

- приведення у відповідність до регламентів ЄС положення Митного кодексу України щодо доставки, пред'явлення товарів, а також їх зберігання під митним контролем;

- скасування необхідності виклику митника для здійснення переміщення товарів між об'єктами підприємства, на які отримано різні авторизації (наприклад, між митним складом та авторизованим вантажовідправником або вантажоодержувачем в межах однієї території підприємства);

- розвиток пост-митного контролю та поєднання його із заходами митного аудиту;

- удосконалення положення щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України» [246].

Також запроваджено зміни для посилення антикорупційної складової в митних органах, серед яких:

- «оприлюднення на офіційному веб-сайті Держмитслужби текстів рішень за результатами розгляду скарг протягом трьох днів з дати їх прийняття;

- право митних органів обмінюватися інформацією щодо митної вартості товарів в електронній формі у форматі міжнародних стандартів обміну електронною інформацією з митними органами іноземних держав» [247].

Іншим кроком у контексті євроінтеграції та прагнень до покращення контролю за дотриманням законів стало посилення кримінальної

відповідальності за контрабанду товарів шляхом прийняття закону, що встановлює жорсткіші покарання за цей вид злочинів. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» № 3513-IX від 09.12.2023 року, з 1 липня 2024 року набрала чинності нова стаття 201-3 Кримінального кодексу України, яка передбачає суворі санкції для тих, хто займається незаконним переміщенням товарів через митний кордон країни [248].

Разом з тим, «згідно з даними Офісу ГПУ за 9 місяців 2024 року зареєстровано 47 кримінальних проваджень, до суду передано обвинувальних актів лише у 7 справах. За результатами моніторингу судових кримінальних проваджень про контрабанду товарів і підакцизних товарів (ст. ст. 201, 201-1, 201-3, 201-4 КК України) у 2024 році (перша інстанція) винесено лише три вироки. Тенденція показує, що навіть за наявності жорстких санкцій, судді, користуючись законними підставами, передбаченими статтями 69 та 75 ККУ, замінюють покарання на більш м’яке: позбавлення волі замінюється на штраф, або призначається умовний строк позбавлення волі» [249].

У даному контексті зазначимо, що необхідно диференціювати покарання для осіб, які вперше засуджені, і для рецидивістів. Законодавство повинно враховувати, що повторне вчинення злочину свідчить про зневагу до закону та вищий рівень суспільної небезпеки. Це створює умови, за яких рецидивісти не отримують суворішого покарання, що може спонукати їх до повторного злочину, оскільки ризики залишаються тими ж. Крім того, у статті 35 Кримінального кодексу України зазначається, що рецидив кримінальних правопорушень враховується при кваліфікації кримінальних правопорушень та призначенні покарання [250]. Водночас, у санкції статті 201-3 ККУце не відображено, що створює суперечність із загальними принципами кримінального права. Наразі частина 2 статті 201-3 передбачає однакові санкції для всіх, хто вчинив контрабанду за кваліфікуючих обставин, незалежно від того, чи це перший злочин, чи повторний. У зв’язку із

зазначеним, видається доцільним передбачити можливість отримання штрафу як альтернативи позбавленню волі лише для осіб, які вчинили злочин вперше. Натомість для рецидивістів штраф як альтернативу необхідно виключити, а строки позбавлення волі збільшити.

З огляду на зазначене, пропонуємо внести зміни до статті 201-3 Кримінального кодексу України, виклавши її у такій редакції:

«Стаття 201-3. Контрабанда товарів

1. Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів (крім підакцизних товарів та електричної енергії), вчинена у значному розмірі, –

карається штрафом від десяти тисяч до двадцяти п’яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Та сама дія, вчинена за попередньою змовою групою осіб або службовою особою з використанням службового становища або у великому розмірі, –

карається штрафом від п’ятдесяти тисяч до сімдесяти п’яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від п’яти до десяти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за контрабанду, –

караються позбавленням волі на строк від шести до одинадцяти років та з конфіскацією майна.

4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, –

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до п’яти років та з конфіскацією майна.

Примітка. Дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість предметів контрабанди в п’ять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі – якщо загальна вартість предметів контрабанди у десять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

У новій редакції різниця в санкціях відображає різний рівень суспільної небезпеки:

- вчинення повторного злочину свідчить про стійку антисоціальну поведінку, але такі особи зазвичай діють самостійно або у невеликих групах. Їхній вплив на суспільство обмежений їхньою індивідуальною діяльністю;

- організована група – це структурована спільнота, яка діє систематично, має розподіл ролей і доступ до ресурсів. Вона завдає значно більшої шкоди суспільству через масштабність і організованість.

Жорсткіші санкції для організованих груп унеможливлюють їхню тривалу діяльність, а санкції для рецидивістів достатньо суворі, щоб запобігти повторним злочинам.

Крім того, для ефективнішої боротьби з контрабандою товарів видається доцільним здійснення наступних заходів:

1) проводити тренінги для правоохоронців щодо методів виявлення та документування контрабанди із залученням міжнародних експертів для передачі досвіду боротьби з економічними злочинами;

2) розширити взаємодію між митними, прикордонними службами та правоохоронними органами для обміну оперативною інформацією;

3) виявляти ключові причини контрабанди та розробляти превентивні заходи, включаючи підвищення обізнаності населення про наслідки контрабанди для економіки та безпеки країни.

27 грудня 2023 року Кабінет Міністрів України схвалив Національну стратегію доходів до 2030 року, де визначив стратегічні цілі у сфері митного

адміністрування та митної політики. Уряд зосередив увагу на реалізації таких цілей, як:

- «посилення антикорупційних заходів та підвищення довіри до митних органів;

- підтримка та співпраця з бізнесом;

- розвиток міжнародного митного співробітництва;

- інституційний розвиток митних органів;

- розвиток ІТ та забезпечення технічними засобами митного контролю» [251].

Варто зазначити, що у контексті євроінтеграційного курсу України ключовою ціллю нам видається саме розвиток міжнародного митного співробітництва. Вона є основоположною для гармонізації митної політики України з митними стандартами Європейського Союзу, що є важливою умовою інтеграції до Європейського митного союзу. Розвиток міжнародного митного співробітництва передбачає:

1. Узгодження митних процедур із законодавством ЄС (Acquis communautaire).

2. Підвищення ефективності транскордонного контролю, зокрема через інтеграцію з європейськими інформаційними системами.

3. Боротьбу з контрабандою та корупцією на міжнародному рівні.

4. Покращення взаємодії з митними органами країн-членів ЄС, що сприятиме спрощенню торгівлі та пришвидшенню обігу товарів.

Крім того, дана ціль тісно пов’язана з іншими напрямами, такими як розвиток ІТ, інституційний розвиток митних органів та антикорупційні заходи.

Позитивними аспектами закріплення цілі «Розвиток міжнародного митного співробітництва» Національної стратегії доходів до 2030 року вважаємо:

- чітке окреслення викликів, зокрема посилення митного контролю, боротьба з контрабандою, прискорення процедур та необхідність синхронізації дій з суміжними країнами;

- наявність покрокових реформ з конкретними часовими рамками (2024-2029 роки), що додає документу логіки та прогнозованості;

- зосередженість на обміні митною інформацією, спільному контролі та розширенні транзитних процедур узгоджується з міжнародними стандартами, зокрема вимогами ЄС.

Однак, для ефективної реалізації даної цілі є аспекти, які потребують доопрацювання, а саме:

- недостатня деталізація механізмів реалізації, зокрема: не визначено, з якими країнами планується налагодити обмін, чи існують вже угоди, які слід розширити, або необхідність укладення нових; потрібно уточнити, які саме пункти пропуску в межах спільного контролю планується охопити, та які інфраструктурні або кадрові зміни потрібні для впровадження; не вказано, як функціонуватиме система раннього попередження;

- відсутня інформація щодо координації дій між Державною митною службою України, іншими державними органами, та суміжними країнами.

Важливою стратегічною ціллю, встановленою у Національній стратегії доходів до 2030 року, виступає інституційний розвиток митних органів. Автори Національної стратегії вказують, що «загальне підвищення ефективності діяльності Держмитслужби, зниження корупційних ризиків в митній сфері, оперативне управління персоналом, покращення підзвітності та керованості роботи, оптимізація основних робочих процесів, збільшення надходжень від митних платежів передбачає виконання наступних заходів:

1. Протягом 2024–2027 років: забезпечення підвищення заробітної плати посадових осіб митних органів до ринкового рівня.

2. Протягом 2024–2025 років: запровадження нової системи ключових показників ефективності для Держмитслужби та ІТ-рішення для автоматизації моніторингу їх виконання.

3. Протягом 2024 року: реалізація Стратегії управління персоналом Держмитслужби.

4. Протягом 2024–2025 років: підвищення ефективності пост-митного контролю, проведення документальних перевірок та інших заходів з метою дотримання вимог законодавства України з питань митної справи» [251]. Відмітимо, що опис даної стратегічної цілі та заходів у Національній стратегії доходів до 2030 року є важливим кроком до вдосконалення інституційної спроможності митних органів України. Однак, для забезпечення ефективної реалізації цих заходів, важливо врахувати кілька аспектів, які можуть вплинути на ефективність їх впровадження.

По-перше, опис заходів є загальним, без конкретних механізмів реалізації, відповідальних осіб та ресурсного забезпечення. У якості прикладу можна навести те, що підвищення зарплат до ринкового рівня вимагає детального розрахунку потреб у фінансуванні, джерел фінансування та способів забезпечення стійкості таких змін.

По-друге, у якості проблеми згадується недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення, але не передбачено конкретних заходів для його підвищення.

По-третє, для зниження корупційних ризиків видається доцільним залучити громадські організації та бізнес-спільноту до моніторингу реалізації реформ.

У зв’язку із зазначеним, з метою вирішення проблеми інституційного розвитку митних органів в Україні пропонуємо здійснити наступні заходи:

1) впровадити обов’язкову періодичну атестацію, яка включатиме професійні іспити, оцінку дотримання етичних стандартів, аналіз результатів роботи. Результати атестації використовувати для кар’єрного зростання, перепідготовки або дисциплінарних заходів;

2) забезпечити прозорість процедур атестації через цифрові інструменти та публічні звіти;

3) розробити єдину електронну систему управління кадрами, яка дозволить автоматизувати облік результатів атестацій, навчання та кар'єрного росту;

4) в межах міжнародного співробітництва залучити міжнародних експертів (зокрема, з митних служб Франції та Німеччини) для розробки програм навчання та атестації, а також налагодити стажування українських посадовців у митних органах країн Європейського Союзу.

У зв'язку з отриманням статусу кандидата на вступ до ЄС, Україна зобов'язана гармонізувати свої митні процедури з принципами Європейського Союзу. Це включає, серед іншого, і використання сучасних ІТ-рішень та технічних засобів, які мінімізують людський фактор і підвищують прозорість митних процедур. Крім того, цифровізація відповідає загальній тенденції цифрової трансформації державних послуг. З огляду на зазначене, у Національній стратегії доходів до 2030 року передбачено таку стратегічну ціль, як розвиток ІТ та забезпечення технічними засобами митного контролю. Автори Національної стратегії виокремлюють проблеми у даній сфері, які потребують вирішення, зокрема:

- «недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення митних органів та автоматизації митних процедур погіршує якість виконання Держмитслужбою основних функцій, підвищує корупційні ризики та збільшує витрати часу на проведення митного контролю та оформлення;

- розвиток і утримання митної інфраструктури потребує значного фінансування;

- забезпечення якісно нових, зручних, надійних та прискорених процесів здійснення митної справи в Україні;

- побудова безперервного процесу підвищення кваліфікації співробітників, формування методології розробки та впровадження програмних продуктів, що базується на сучасних проектних підходах у сфері інформаційних технологій, цифрових трансформацій і цифровізації, забезпечення неперервності надання сервісно-орієнтовних послуг та

мінімізації людського фактору у прийняті рішень також повинні бути враховані при стратегічному плануванні;

- необхідним є підвищення якості та функціональності інформаційних систем Держмитслужби, удосконалення процесів їх створення, модернізації та підтримки, підвищення рівня захищеності від кіберзагроз шляхом стандартизації та уніфікації процедур» [251].

З метою подолання вказаних викликів наказом Міністерства фінансів України від 09.02.2024 року № 63 затверджено «Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C)» [252].

Основою ІТ-стратегії Держмитслужби визначено: «сервісно-орієнтовну архітектуру, централізоване впровадження ЄАІС, гармонізований інтерфейс із ЄС і Єдине вікно для міжнародної торгівлі. Окрему увагу в документі приділено запровадженню принципів кіберзахисту. Передусім йдеться про забезпечення:

- запису та відстеження історії запитів на внесення змін до даних;

- захисту від несанкціонованого доступу до інформації;

- неможливості зміни або втрати журналів роботи з даними;

- неможливості зміни інформації та документів, наданих користувачами з використанням кваліфікованого електронного підпису» [109].

Крім того, стратегічний план цифрового розвитку передбачає покроковий підхід до впровадження електронної митниці, зокрема:

- «етап 1 – бізнес-аналіз, політика та правове оформлення – бізнес-аналіз проводиться паралельно з визначенням митної політики та нормативно-правовими вимогами;

етап 2 – створення технічної специфікації системи – здійснюється початкова робота над ІТ-проєктом для розробки системи і він, головним

чином, призначений для підготовки технічних специфікацій системи за допомогою комплексного підходу на рівні Мінфіну через співпрацю між Мінфіном (Департамент митної політики), Держмитслужбою (відповідні структурні підрозділи) та, у відповідних випадках, представників бізнес-спільноти;

етап 3 – створення специфікацій для інтеграції з зовнішніми системами – розробляються з метою деталізації розробки програмного продукту та забезпечення майбутнього випробування взаємодії між системами;

етап 4 – розробка та впровадження системи – розгортання ІТ-систем і початок роботи відповідно до етапів та архітектури, як визначено у відповідних технічних специфікаціях та документації, що розробляться разом із системами» [252].

Зазначимо, що у Висновку Єврокомісії Ukraine Report 2024 – European Commission позитивно відзначено зусилля України в розробці митних ІТ-систем, необхідних для вступу до ЄС. Єврокомісія вказала, що затверджений у лютому 2024 року Стратегічний план цифровізації Держмитслужби на 2024-2026 роки передбачає чіткі заходи щодо впровадження ІТ рішень для подальшої цифровізації митної сфери в Україні і майбутньої їх інтеграції із системами ЄС. Серед важливих етапів в ІТ сфері було звернуто увагу на розробку у 2024 році нових національних ІТ-систем, таких як Система по роботі з рішеннями митних органів, Централізована система митного оформлення та роботу над розробкою нової автоматизованої системи управління ризиками на основі acquis ЄС і Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (MASP-C). На майбутнє Україні рекомендують виділити достатні людські та фінансові ресурси для забезпечення подальшої реалізації Стратегічного плану [253].

Варто звернути увагу і на таку стратегічну ціль, закріплену в Національній стратегії доходів до 2030 року, як підтримка та співпраця з бізнесом. Серед проблем, які потребують вирішення, для належної реалізації даної цілі виокремлено «несприятливі та непередбачувані умови для ЗЕД

потребують забезпечення ефективності та вибірковості митного контролю, прискорення митного оформлення, оптимізації здійснення контрольних функцій Держмитслужби шляхом фокусування на ризикових операціях та контролі за якістю виконання митних формальностей, підвищення якості сервісних функцій Держмитслужби шляхом надання своєчасних та вичерпних консультацій з митних питань, оперативного реагування на звернення громадян та суб'єктів ЗЕД, розширення використання національної програми АЕО та системи спрощень, подолання негативного іміджу митних органів в очах суспільства. розширенні застосування митних спрощень та збільшенні АЕО» [251].

Щодо національної програми авторизованого економічного оператора (АЕО) слід зазначити, що «в Україні програма АЕО почала діяти із серпня 2020 року після прийняття необхідних законодавчих змін та підзаконних нормативно-правових актів у процесі наближення до європейського митного права та стандартів ведення зовнішньоекономічної діяльності. Завдяки статусу авторизованого економічного оператора компанії отримали найвищий ступінь довіри та низку спрощень під час митних процедур» [254]. Згідно з статистичними даними Державної митної служби України станом на 10 грудня 2024 року, «статус авторизованого економічного оператора отримала вже 71 українська компанія» [255]. Вважаємо це позитивним кроком вперед, однак переконані, що є потенціал для значного зростання, якщо вдосконалити програму та покращити умови для бізнесу. У країнах ЄС, які давно запровадили програму АЕО, кількість таких операторів значно більша, що свідчить про високий рівень інтеграції бізнесу з митними органами та довіру до системи.

З метою розширення використання національної програми АЕО пропонуємо здійснити наступні заходи:

- продовжувати інформаційно-роз'яснювальну роботу серед бізнесу про переваги статусу АЕО;

- спрощувати процес отримання статусу для малого та середнього бізнесу;

- підвищувати якість сервісних функцій митних органів, щоб збільшити довіру до програми;

- розвивати співпрацю з міжнародними партнерами, щоб забезпечити взаємне визнання статусу АЕО;

- запозичивши ефективний французький досвід, створити у структурі Державної митної служби України Департамент митного консультування та стратегічного партнерства, який би здійснював консультування компаній щодо їх митної стратегії, пошук індивідуальних рішень для бізнесу з адаптації митних процедур до конкретних потреб компаній, забезпечив тіснішу взаємодію з бізнесом (особливо в контексті програми АЕО).

Висновки до Розділу 3

Сьогодні відсутнє однозначне трактування міжнародного співробітництва з питань митної справи. З огляду на зазначене, сформовано авторське визначення «міжнародного співробітництва України у митній справі», під яким пропонуємо розуміти комплексну діяльність органів державної влади, насамперед митних органів України, спрямовану на розвиток партнерських відносин із іншими державами, міжнародними організаціями та інституціями для гармонізації митного законодавства, забезпечення ефективного контролю, спрощення міжнародної торгівлі, боротьби з митними правопорушеннями та захисту економічних інтересів держави на основі принципів взаємності, прозорості та відповідності міжнародним стандартам і нормам.

Двосторонні угоди з країнами-сусідами, такими як Республіка Польща, Республіка Молдова, Румунія, Словацька Республіка, Угорська Республіка, сприяють гармонізації митних процедур, покращенню обміну інформацією та боротьбі з митними правопорушеннями. Важливим аспектом стало

впровадження електронних систем декларування, ризик-орієнтованих методів контролю та спрощення транзитних процедур, що дозволяє Україні зміцнити роль транзитної держави між Європою та Азією.

Досвід зарубіжних країн та міжнародні стандарти, розроблені Всесвітньою митною організацією, демонструють потенціал для подальшого вдосконалення митної системи України, зокрема через цифровізацію процесів, підвищення прозорості та забезпечення ефективного управління ризиками. Для максимального використання переваг міжнародного співробітництва необхідно вирішити технічні, організаційні та інфраструктурні виклики, а також удосконалити механізми кіберзахисту.

Україна має значний потенціал для впровадження найкращих практик, таких як інтеграція в європейську митну систему, розвиток інфраструктури та підвищення кваліфікації персоналу митних органів. Однак досягнення цих цілей вимагає вирішення технічних, організаційних та фінансових викликів.

Напрями вдосконалення правового забезпечення діяльності митних органів в Україні повинні базуватися на таких ключових принципах: гармонізація законодавства з міжнародними стандартами, цифровізація митних процедур, прозорість та ефективне управління ризиками, що сприятиме зменшенню бюрократичних бар'єрів, прискоренню митного оформлення та зниженню корупції. Гармонізація процедур із нормами ЄС дозволить підвищити конкурентоспроможність українських підприємств на міжнародних ринках.

Для ефективнішої боротьби з контрабандою товарів видається доцільним здійснення наступних заходів: 1) проводити тренінги для правоохоронців щодо методів виявлення та документування контрабанди із залученням міжнародних експертів для передачі досвіду боротьби з економічними злочинами; 2) розширити взаємодію між митними, прикордонними службами та правоохоронними органами для обміну оперативною інформацією; 3) виявляти ключові причини контрабанди та

розробляти превентивні заходи, включаючи підвищення обізнаності населення про наслідки контрабанди для економіки та безпеки країни.

З метою вирішення проблеми інституційного розвитку митних органів в Україні запропоновано здійснити відповідні ефективні заходи: 1) впровадити обов'язкову періодичну атестацію, яка включатиме професійні іспити, оцінку дотримання етичних стандартів, аналіз результатів роботи. Результати атестації використовувати для кар'єрного зростання, перепідготовки або дисциплінарних заходів; 2) забезпечити прозорість процедур атестації через цифрові інструменти та публічні звіти; 3) розробити єдину електронну систему управління кадрами, яка дозволить автоматизувати облік результатів атестацій, навчання та кар'єрного росту; 4) в межах міжнародного співробітництва залучити міжнародних експертів (зокрема, з митних служб Франції та Німеччини) для розробки програм навчання та атестації, а також налагодити стажування українських посадовців у митних органах країн Європейського Союзу.

Серед аспектів, які потребують доопрацювання, в контексті розвитку міжнародного митного співробітництва, передбаченого Національною стратегією доходів до 2030 року, виокремлено: 1) недостатню деталізацію механізмів реалізації, зокрема: не визначено, з якими країнами планується налагодити обмін, чи існують вже угоди, які слід розширити, або необхідність укладення нових; потрібно уточнити, які саме пункти пропуску в межах спільного контролю планується охопити, та які інфраструктурні або кадрові зміни потрібні для впровадження; не вказано, як функціонуватиме система раннього попередження, особи, відповідальні за її розробку та інтеграцію; 2) відсутність інформації щодо координації дій між Державною митною службою України, іншими державними органами, та суміжними країнами.

З метою розширення використання національної програми автоматизованого економічного оператора запропоновано впровадити наступний комплекс дій:

- продовжувати інформаційно-роз’яснювальну роботу серед бізнесу про переваги статусу АЕО;

- спрощувати процес отримання статусу для малого та середнього бізнесу;

- підвищувати якість сервісних функцій митних органів, щоб збільшити довіру до програми;

- розвивати співпрацю з міжнародними партнерами, щоб забезпечити взаємне визнання статусу АЕО;

- запозичивши ефективний французький досвід, створити у структурі Державної митної служби України Департамент митного консультування та стратегічного партнерства, який би здійснював консультування компаній щодо їх митної стратегії, пошук індивідуальних рішень для бізнесу з адаптації митних процедур до конкретних потреб компаній, забезпечив тіснішу взаємодію з бізнесом (особливо в контексті програми АЕО).

ВИСНОВКИ

Таким чином, результати, отримані в процесі наукового дослідження, свідчать про успішне досягнення поставленої мети та виконання завдань, а також слугують підґрунтям для формулювання висновків, рекомендацій і узагальнень, що мають як теоретичну, так і практичну цінність. Основні з них такі:

1. Основні передумови створення і функціонування митних органів в Україні необхідно розглядати в контексті історичного розвитку інституту митної системи відповідно до історичних періодів, а саме: I – Античний або Докиївський період (V ст. до н.е. – VIII ст. н.е.); II - період Київської Русі (XI – XVII ст.); III – період Козацтва та Гетьманщини (XVI ст. – перша половина XVIII ст.); IV– період входження українських земель до російської імперії (кінець XVIII ст. – початок XX ст.); V– Радянський період (1917-1991 рр.); VI – період незалежної України (з 1991 р.).

На першому й другому етапах історичного розвитку передумовами створення і діяльності митних органів було налагодження торговельних зв’язків та наповнення державної казни.

Передумовами розвитку митної справи за часів Козацтва та Гетьманщини стали розвиток зовнішньої політики й укріплення торговельних відносин з іншими державами, а також необхідність створення інституції, відповідальної за реалізацію митної та фіскальної функцій.

Для періоду входження українських земель до складу Російської імперії визначальними для функціонування митних органів можна назвати: ліквідацію автономії українських земель та включення їх до адміністративної системи імперії, централізацію управління, що зумовила необхідність встановлення єдиної системи контролю над торгівлею і митами.

Основні передумови формування митних органів у радянський період були зумовлені політичними, економічними та ідеологічними факторами, які спричинили зміну моделі управління та перехід від економічних до

адміністративно-командних методів, впровадження політики індустріалізації та колективізації. Значні зміни моделі функціонування митних органів відбулися у воєнний та післявоєнний періоди, період Холодної війни.

Формування митних органів незалежної України здійснювалося в етап становлення її як самостійної держави та перебудови економічної системи з адміністративно-командного типу до ринкової моделі, потреби у кадровій реорганізації, протидії корупції та боротьби з контрабандою. Зокрема, у 2000-2014 роках можна виокремити такі передумови функціонування митних органів: розширення міжнародного співробітництва, євроінтеграція та гармонізація українського законодавства з європейським митним законодавством.

Станом на сьогодні передумовами нового VII періоду функціонування і переформатування митних органів стала збройна агресія російської федерації проти нашої держави.

2. Основи формування митної політики України пов’язані з її геополітичним положенням, станом її економіки, відтак, поєднуються елементи як класичного лібералізму, так і протекціонізму.

Оскільки, класичний ліберальний підхід до митної політики базується на ідеях вільної торгівлі, економічної ефективності та мінімального державного втручання, то в цьому контексті можна зробити висновок, що митна політика України слідує принципам цього доктринального підходу. В рамках глобалізації митна політика України все більше координується між державами через міжнародні угоди. При цьому держава зобов’язується надавати всім суб’єктам підприємницької діяльності цілковиту свободу в здійснені ними зовнішньої торгівлі, але покладає на них обов’язок діяти в рамках національного законодавства та дотримуватись міжнародних договорів, які укладені Україною. З іншої сторони, формування і реалізація митної політики має здійснюватися з врахуванням балансу інтересів бізнес спільнот та держави. Тому держава застосовує також інструменти

протекціонізму для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, особливо в період воєнного стану.

Крім того, у нормативно-правових актах України, що стосуються митної справи, закладені механізми захисту внутрішнього ринку, такі як запровадження антидемпінгових заходів, спеціальних мит чи квот. Усі товари чи будь-які інші предмети можуть переміщуватися через митний кордон України громадянами, державними органами, підприємствами та їх службовими особами лише під митним контролем, що здійснюється митними органами. Держава може визначати стратегічно важливі галузі економіки і забезпечувати їх захист через протекціоністські заходи. Відтак, важливим є дотримання одного з принципів, який характерний саме протекціоністському підходові, а саме єдності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та контролю за її здійсненням.

Таким чином, митна політика України має гібридний характер, коли враховуються потреби ринкової економіки та національних інтересів, що дає можливість дотримуватися балансу між принципами лібералізму та протекціонізму, враховуючи специфіку національної економіки.

3. Нормативно-правове забезпечення здійснення митної політики розподіляється за певними напрямами її реалізації, а саме правові норми і документи, що врегульовують: організацію та функціонування митних органів; регулювання переміщення товарів через митний кордон; надання митних послуг; справляння митних платежів, здійснення митного оформлення та контролю.

Основним законодавчим актом в Україні, який регулює діяльність митних органів та визначає основні принципи митної політики, структуру, функції та повноваження митних органів, а також порядок здійснення митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, є Митний кодекс України.

Важливі напрямки реформ у митній політиці визначає Національна стратегія доходів України до 2030 року, схвалена Розпорядженням Кабінету

Міністрів України від 27.12.2023 р. Стратегія є рамковим документом, який містить комплекс заходів, що покликані перетворити українську митницю в східну митницю Європейського Союзу, імплементувавши норми Митного кодексу ЄС. Для реалізації положень Національної Стратегії, Наказом Держмитслужби від 24.05.2024 р. № 686 затверджений План реформування Державної митної служби України на 2024-2030 роки.

Також серед нормативно-правових актів значну роль відіграють закони, що внесли зміни до Митного кодексу України.

Таким чином, дія норм відповідних правових документів, основу яких становлять Митний Кодекс України, закони України та підзаконні акти, що видаються Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України та Державною митою службою України, спрямована на підвищення ефективності функціонування посадових осіб Держмитслужби та подолання проявів корупційних ризиків у їхній діяльності, зменшення бюрократії, реалізацію електронних митних процедур та адаптацію національного законодавства до вимог міжнародних стандартів.

4. Дослідивши систему митних органів України, обґрунтовано, що митні органи становлять єдину державну централізовану систему, яка включає: Державну митну службу України; митниці; митні пости; спеціалізовані навчальні заклади та науково-дослідну установу.

У розвитку системи митних органів України за сучасних умов виокремлено найбільш проблемні питання, такі як: високий рівень корупції в митних органах; недостатній рівень забезпечення координації у системі митних органів; заниженням митної вартості товарів; збільшення масштабів ввезення контрафактної продукції на митну територію України; вчинення митних процедур як спеціальних адміністративних процедур; необхідність уніфікації митних формальностей та процедур в умовах глобалізації та євроінтеграції.

З метою реформування національної митної системи в умовах глобалізації та євроінтеграції запропоновано основні шляхи покращення

ефективності системи митних органів України, з урахуванням забезпечення інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності та підтримки необхідного рівня безпеки держави.

Обґрунтовано, що благополучна діяльність єдиної системи митних органів України залежить від якісного та згуртованого управлінського апарату.

Виокремлено основні шляхи для активного розвитку митного менеджменту, а також головні завдання підвищення ефективності системи управління у митних органах: правильне і якісне документування митних операцій та процедур; збалансований, раціональний розподіл повноважень і відповідальності серед керівного складу та посадових осіб митних органів; формування певних умов для поетапного вдосконалення митної діяльності, операцій та процедур; побудова механізованого поліпшення системи управління митними органами.

5. Цільова спрямованість діяльності митних органів зумовлюється покладеними на них завданнями та функціями. Відповідно до цього, виокремлюються такі ключові цілі, що стоять перед митними органами: забезпечення сприятливих умов для розвитку зовнішньої торгівлі України, здійснення митного контролю та оформлення, а також виконання правоохоронних функцій.

Обґрунтовано, що мета та завдання діяльності є ключовими складовими, які формують зміст і напрям функціонування системи митних органів України та визначають основні аспекти їх роботи.

Виокремлено основні завдання митних органів України: стягування митних платежів у повному обсязі та їх перерахування до державного бюджету; здійснення державного контролю за дотриманням учасниками зовнішньоторговельної діяльності заборон та обмежень при переміщенні товарів через митний кордон; контроль за провадженням зовнішньоекономічної діяльності з використанням засобів тарифного та

нетарифного регулювання; виявлення, припинення та розкриття злочинів та адміністративних правопорушень у митній сфері.

З'ясовано, що цілі та завдання визначають функції діяльності митних органів. Коло функцій та конкретних повноважень митних органів широке і різноманітне.

Виходячи із змісту чинного законодавства, де закріплені основні цілі та завдання митних органів, запропоновано усі функції митних органів систематизувати і згрупувати за такими напрямами, як: 1) забезпечення національної безпеки (організаційна, інформаційно-консультативна, координуюча, міжнародного співробітництва); 2) функції захисту (захисна, правоохоронна); 3) контролю та нагляду (функція митного оформлення та митного контролю, функція валютного контролю, статистична); 4) адміністрування платежів (фіскальна); 5) адміністративного регулювання (регулятивна, превентивна); 6) забезпечення надання послуг (сервісна, соціальна); 7) забезпечення трудової дисципліни в митних органах (профілактично-виховна функція) тощо. При цьому, аргументовано, що наведений перелік функцій митних органів не є вичерпний та може бути розширений залежно від політичної та соціально-економічної ситуації в державі.

6. Проаналізовано, що в умовах війни основні особливості діяльності Державної митної служби полягають в наступному:

1) системність та цілісність державного управління, яке виражається в тому, що в основу подальшого сталого розвитку Державної митної служби України має бути покладений її потенціал, накопичений на інституційному та інфраструктурному рівні, який заснований на інноваційних, митних та інформаційних технологіях, а також досвіді та практиці провідних митних відомств інших країн;

2) проведення антикорупційних заходів, що закріплені в Антикорупційній програмі Держмитслужби, якою визначено заходи та інструменти запобігання та протидії проявам корупції з боку посадових осіб;

3) комунікаційна діяльність Державної митної служби України спрямована на підвищення її іміджу шляхом впровадження системного підходу до комунікацій, встановлення ефективного діалогу між державою та громадськістю, зміцнення довіри до служби, визначення пріоритетних напрямів взаємодії з цільовими аудиторіями, а також забезпечення виконання покладених на неї завдань і функцій, зокрема у межах реалізації реформ;

4) з метою визначення прозорості і практики захисту інформації, обґрунтована доцільність закладення у програми розвитку митної справи сучасних інструментів, таких, як системи комунікації та обміну інформацією, групи управління, проєктні групи, бенчмаркінг, обмін посадовими особами митних органів, семінари, моніторинги, навчальні заходи;

5) цифровізація діяльності, позаяк на сьогодні Державна митна служба України отримала статус суб'єкта електронної взаємодії з єдиною інформаційною системою Міністерства внутрішніх справ та запровадила через єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ обмін інформацією з Національною поліцією України.

7. Означено основні напрями діяльності митних органів України в умовах війни, а саме: запровадження цифровізації, наповнення державного бюджету за рахунок митних платежів, боротьба з контрабандою та запобігання митним порушенням, спрощення та гнучкість митних процедур, митна інтеграція з ЄС.

8. Міжнародне співробітництво України у сфері митної справи є ключовим чинником забезпечення її економічної безпеки та ефективної інтеграції до світового торговельного простору. Участь у міжнародних ініціативах дозволяє державі гармонізувати митне законодавство з європейськими та глобальними стандартами. Приєднання до Кіотської конвенції стало важливим етапом модернізації митної системи, зокрема завдяки запровадженню електронного декларування та ризик-орієнтованих методів контролю.

Угода про асоціацію з ЄС визначила чіткі напрямки реформування митного адміністрування, передбачивши уніфікацію процедур, усунення бар'єрів і зміцнення транзитного потенціалу. Угода про спрощення процедур торгівлі в межах Світової організації торгівлі сприяла запровадженню прозорих правил, зменшенню адміністративних обтяжень і розвитку «єдиного вікна».

Двосторонні угоди з сусідніми державами забезпечують уніфікацію митних процедур, обмін інформацією та спільний контроль на кордоні. Особливо важливими є домовленості з Польщею, Молдовою, Румунією, Словаччиною та Угорщиною, які охоплюють як правові, так і технічні аспекти співпраці. Обмін статистичними та попередніми даними, взаємне визнання документів і митних забезпечень підвищують ефективність контролю та зменшують затримки.

Міжнародні угоди створюють умови для прозорості, передбачуваності та прискорення зовнішньоторговельних операцій. Розвиток технічної інфраструктури та інтеграція електронних систем стають пріоритетом у контексті цифровізації митної сфери. Водночас, недосконаліть технічного оснащення та обмежені ресурси залишаються викликом. До того ж, в умовах активного обміну інформацією, є необхідність удосконалення механізмів кіберзахисту.

9. Аналіз зарубіжного досвіду організації митної справи свідчить про важливість комплексного підходу до правового та інституційного забезпечення митних органів. Вивчення практики країн-членів ЄС, зокрема Німеччини, Франції та Польщі, дозволяє виокремити низку ключових елементів, які забезпечують ефективність митної системи. Митний Кодекс Союзу, встановлений Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року, сприяє гармонізації процедур, прозорості та підвищенню довіри бізнесу.

У Німеччині модель митного управління має чітку вертикальну структуру з фокусом на цифрову трансформацію та протидію порушенням

митних правил. Французька модель митного управління відзначається багатофункціональністю, поєднанням фіскальних і безпекових завдань, а також активною діяльністю на морі та в повітрі. Польська модель митного управління інтегрує митну і податкову служби, забезпечуючи цілісність фіскального контролю та ефективне управління ризиками. Важливою перевагою є високий рівень автоматизації процедур, зокрема систем ATLAS, DELTA, «єдине вікно».

У відповідних країнах ключовими залишаються спеціалізація підрозділів, цифровізація, обмін інформацією та взаємодія з бізнесом. Запровадження електронного декларування, аналітики ризиків та пост-реліз контролю забезпечує ефективність і зменшує корупційні ризики. Діяльність митних органів базується на Кіотській конвенції та Рамкових стандартах безпеки і спрощення світової торгівлі. Особлива увага приділяється прозорості процедур, доступу до інформації та співпраці з іншими державними органами. Успішна реалізація функцій митниці передбачає наявність потужного кадрового потенціалу, сучасної інфраструктури й постійної адаптації до змін у міжнародній торгівлі. Організаційна гнучкість, технічне оновлення та орієнтація на сервісність є визначальними чинниками сталого розвитку митної служби.

10. Імплементація міжнародних правових засад та іноземного досвіду в діяльність митних органів України є критично важливою у контексті євроінтеграції та побудови сучасної ефективної митної системи. Прийняття змін до Митного кодексу України свідчить про послідовне наближення національного законодавства до норм Європейського Союзу. Запровадження інституту митного представництва, системи авторизації та пост-митного контролю є вагомими кроками до гармонізації з європейською практикою.

Обґрунтовано, що для зміцнення інституційної спроможності митних органів слід впровадити прозору систему атестації персоналу, цифровий кадровий облік та залучити міжнародних експертів до навчання. Співпраця з бізнесом повинна посилюватися шляхом розвитку програми авторизованого

економічного оператора. Статус авторизованого економічного оператора має стати доступнішим для малого та середнього бізнесу. Довіра до митних органів значною мірою залежить від якості консультування та прозорості процедур. Запозичення досвіду Франції щодо створення Департаменту митного консультування та стратегічного партнерства може стати ефективним рішенням. Важливим є також забезпечення синергії між митними, прикордонними та правоохоронними органами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України: закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text.

2. Колесников К. М.ін. Історія митної діяльності: Україна в міжнародних митно-торговельних мережах / За ред. Л. В. Деркача і В. В. Ченцова. 2-ге вид. зі змін. і допов. Дніпро: УМСФ, 2019. 282 с.

3. Колесников К. М. та ін. Історія митної справи в Україні / За ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова. Київ: Знання, 2006. 606 с.

4. Колесников К. М. Митні відносини в Північному Причорномор'ї римської доби: проблеми інтерпретації. Дніпропетровськ: АМСУ, 2012. 363 с.

5. Державна митна служба України (офіційний веб-сайт). URL: http://www.customs.gov.ua.

6. Пріцак О. Слов'яни та авари // Походження Русі: Стародавні скандинавські саґи і Стара Скандинавія. Київ, 2007. Т. II. С. 787-803.

7. Дубініна Л. М. та ін. Митна справа. Київ, 2010. 320 с.

8. Макогон А. П., Яценко А. Митна справа: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.

9. Гвоздик-Пріцак Л. Економічна і політична візія Богдана Хмельницького та її реалізація в державі Військо Запорозьке. Київ, 1999.

10. Дячок О. Методологічні та джерелознавчі аспекти історії митних відносин на українських землях середини XIV–XVII ст. *Митна політика в Україні. Історичні та правові аспекти проблеми*: зб. наук. пр. пам'яті проф. Йосипа Леонідовича Рисіча. Дніпро: АМСУ, 2004. С. 64-78.

11. Жеребцова Л. Ю. Орендні угоди та їх роль в управлінні митними округами на українських землях у кінці XV – другій половині XVI ст. *Економічна безпека держави в умовах інтеграції до світового співтовариства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро: АМСУ, 2005. С. 33-35.

12. Чорний В. Україна і митна справа: історичний нарис. Київ: КВІЦ, 2000. 349 с.

13. Швидько Г. К. Джерела з історії діяльності митниць Гетьманщини XVIII ст. *Вісник Академії митної служби України*. 2000. № 4. С. 118-124.

14. Дейнеко С. М. Аналіз контрабанди у складських митницях півдня Російської імперії кінця XIX – початку XX ст. *Історія торгівлі, податків та мита.* 2011. № 2. С. 82-86.

15. Колесников К. М. та ін. Історія митної діяльності: Україна в європейському контексті: наукове видання / За ред. В. В. Ченцова. Одеса: Пласке, 2010. 541 с.

16. Морозов О. В. Митна система Російської імперії в українських губерніях XVIII – початок XX ст. Дніпропетровськ: АМСУ, 2011. 316 с.

17. Бакаліна О. Основні етапи становлення та розвитку національної митної системи після проголошення незалежності України. *Право UA*. 2022. №2. С. 242-248.

18. Положення про Державну митну службу України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 900.

19. Про Державну митну службу України: Указ Президента України від 29.11.1996 р. № 1145/96 (втратив чинність). *Урядовий кур'єр*. 1996. № 228.

20. Деркач Л. Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра. 2-е вид., доп. Київ, 2000. 542 с.

21. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1200. *Офіційний вісник України*. 2019. № 49. Ст. 1200.

22. Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику: розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.07.2019 р. № 542-р. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 140.

23. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи: Закон України від 11.01.2020 р. № 440-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 28. Ст. 188.

24. Деякі питання територіальних органів Державної митної служби: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 895. *Офіційний вісник України*. 2020. № 80. Ст. 2592.

25. Деякі питання затвердження граничної чисельності працівників апарату та територіальних органів центральних органів виконавчої влади, інших державних органів: постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2014 р. № 85. *Офіційний вісник України*. 2014. № 29. Ст. 81.

26. Дослідження про природу і причини багатства народів. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki

27. Економічні погляди Ф. Бастіа. URL: https://textbooks.net.ua/ content/view/1323/12/.

28. Кривицька О. А. Особливості розвитку ліберальних економічних теорій у європейських країнах у XIX ст. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.3.С. 313-320

29. Годяк А. І. та ін. Митне право України: навч. посіб. Львів: СПОЛОМ, 2017. 308 с.

30. Гуменюк О. Г. До питання про основні принципи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2016. Вип. 16. С. 113-116.

31. Гуцул І. А. Митна політика у фіскальному просторі України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Економіка і менеджмент». 2015. Вип. 10. С. 232-234.

32. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів

України від 01.03.2022 р. № 174. URL: https://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text.

33. Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним транспортом в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2022 р. № 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-2022-%D0%BF#Text

34. Yuldashev O. H. Mytne pravo Ukrainy: navch. posibnyk dlia vyshchoi shkoly (Customs law of Ukraine: textbook. high school guide). Kyiv, 2009. 232 p.

35. Погріщук Г., Бей С. Формування та реалізація митної політики України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-74.

36. Колесников К. Історія митної політики в Україні (кінець XX – початок XXI ст.). *Історія торгівлі, податків та мита*. 2012. № 1. С. 41-47.

37. Васильєва І. П. Організаційно-правові засади діяльності митних органів у контексті адміністративної реформи в Україні. *Актуальні проблеми державного управління.* 2013. № 1. С. 135-140.

38. Прокопчук Л. І. Інформаційне забезпечення діяльності митних органів України. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: Право. 2013. № 1(3). С. 74-80.

39. Гуменюк І. О. Історія митної справи України: навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 367 с.

40. Васильєва І. П. Організаційно-правові засади функціонування митної служби України. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2012. № 1. С. 29-33.

41. Кібальник М. М. Проблеми та перспективи вдосконалення організації митної справи в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 29 (1). С. 111-114.

42. Купіна Т. І. Становлення та розвиток митної системи України. *Економіка та держава*. 2013. № 1. С. 100-102.

43. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо особливостей експорту окремих видів товарів у період дії воєнного стану: Закон України від 09.05.2024 року № 3707-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3707-20#Text.

44. Прокопчук Л. І. Становлення та розвиток митної справи в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 2. С. 121-125.

45. Сидоров Ю. І. Історичні аспекти розвитку митної справи в Україні. *Економіка і держава*. 2013. № 12. С. 104-106.

46. Овчаренко І. А. Історія розвитку митної справи в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 2(4). С. 150-153.

47. Кахович Ю. О. Становлення та розвиток митної політики в Україні. *Часопис економічних реформ*. 2013. № 4(12). С. 112-115.

48. Морозов О. В. Митна справа в Україні: історичні аспекти формування. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: Історія. 2009. № 1. С. 34-39.

49. Крисоватий А. І., Новосад І. В. Діяльність митних органів у забезпеченні митної безпеки України у сфері протидії порушенням митних правил. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2017. № 2 (58). С. 66-76.

50. Колесников К. М. Історія митної справи України: становлення, розвиток та сучасний стан.Одеса: Астропринт, 2013. 348 с.

51. Комзюк В. Т. Функціонально-організаційна структура митних органів України. *Право і безпека*. 2013. № 1(48). С. 70-74.

52. Морозов О. М. Організація митного контролю в Україні. Дніпропетровськ: АМСУ, 2008. 286 с.

53. Ченцов В. В. Митна справа України: історія, теорія, практика. Дніпро: УМСФ, 2020.412 с.

54. Іванов С. Правове регулювання митної справи в Україні. *Юридичний журнал*. 2018. № 4. С. 25-29.

55. Бондаренко О. Роль митної справи в системі державного управління. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 33-37.

56. Мельник Л. Сучасний стан митної політики України. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 2. С. 19-24.

57. Коваленко І. Реформа митної служби в контексті євроінтеграційних процесів. *Право України*. 2020. № 1. С. 85-90.

58. Тараненко С.Електронне декларування як засіб боротьби з корупцією у митній сфері. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 40-44.

59. Іванченко Н. Цифровізація митних процедур в Україні. *Вісник податкової служби України*. 2022. № 7. С. 55-59.

60. Гриценко Ю. Міжнародний досвід організації митної справи.*Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 112-116.

61. Губарєва Т. М. Інституційні засади функціонування митної служби України. *Бізнес-Інформ*. 2020. № 10. С. 121-126.

62. Андрющенко К. А. Удосконалення системи митного контролю в умовах євроінтеграції. *Економіка та держава*. 2022. № 11. С. 22-26.

63. Петренко О. Аналіз правового статусу Державної митної служби України. *Юридична Україна*. 2021. № 8. С. 71-75.

64. Грицак М. Функціонування митної системи в умовах цифрової трансформації. *Підприємництво, господарство і право*. 2023. № 2. С. 101-105.

65. Коваль І. Митна безпека в контексті національної безпеки України.*Національна безпека і оборона*. 2022. № 5. С. 88-92.

66. Бакаліна О. Виклики у діяльності митних органів в період становлення незалежності України. *Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 25 квітня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 93-97.

67. Бакаліна О. Впровадження національних автоматизованих систем митного контролю та оформлення. *Правова система України в умовах*

європейської інтеграції: погляд студентської молоді: матеріали Міжнарод. наук. студ. конф. (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 240-242.

68. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 24.12.2012 № 726/2012URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012#Text.

69. Гуцул І.Митна політика зарубіжних країн: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 198 с.

70. Довгаль О. А. Протекціонізм і лібералізм у процесі глобалізації світової економіки: (Питання теорії і методології). Харків:НУА. 2004.320 с.

71. Економічний лібералізм. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki

72. Barry K. Gills Globalization and Global History / Barry K. Gills, William Thompson. London: Routledge, 2006. (Series: Rethinking Globalizations).

73. Bordo M. D. Globalization in Historical Perspective / M. D.Bordo, A. M. Taylor., J. G. Williamson. Chicago and London: University of Chicago, 2003.588 p.

74. Frankel Jeffrey A. (1998). The Regionalization of the World Economy. Chicago: University of Chicago Press.

75. International Trade Theory and Policy Analysis by Steven M. Suranovic– Mode of access: URL: http://internationalecon.com/Trade/tradehome.php.

76. Bierman N. Codification of International Law – A Basis of World Government, 15 St. Louis l. Rev. Washington University Law Review. 1930. Vol. 15. Iss. 2. P. 151-167. URL:https://openscholarship.wustl.edu/law_lawreview/vol15/iss2/3.

77. Bilozorov I. V., Ivanii O. M., Perepolkin S. M. International customs law as a means of public and private law specialists training improvement. Asia Life Sciences. 2019. Supplement 21 (2). P. 433-445.

78. Cassese A. International law. 2nd ed. Oxford: New York: Oxford University Press, 2005. l, 558 p.

79. Gwardzińska E. The standardisation of customs services in the European Union. World Customs Journal. 2012. Vol 6. № 1. P. 93-99.

80. International Customs Law. Georgetown Law Library. URL: https://guides.ll.georgetown.edu/c.php?g=316532&p=2114452.

81. Lyons T. EU Customs Law. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2018. 680 p.

82. Pronto A. N. Codification and Progressive Development of International Law: A Legislative History of Article 13 (1) (a) of the Charter of the United Nations. FIU LAW REVIEW. 2019. Vol. 13. P. 1101-1123. URL: https://ecollections.law.fiu.edu/lawreview/vol13/iss6/11.

83. Weerth C. The World Trade Organization and World Customs Organization key conventions and agreements (TFA, HSC, RKC): membership trends and opportunities. World Customs Journal. 2020. Vol 14. № 1. P. 107-126.

84. Wolffgang H.-M., Talke O. Emerging issues in European customs law. World Customs Journal. 2008. Vol 2. № 1. P. 3-16.

85. Приймаченко Д. В. Міжнародний досвід реалізації митної політики: практика впровадження в Україні. *Митна справа*. 2006. № 5. С. 3-11.

86. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 р. № 751. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text.

87. Акіменко Ю. Ю, Белогубова О. О. Україна як кандидат на вступ до ЄС:інституційний аспект взаємодії. *Держава та регіони*. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.1.32.

88. Войцешук А. Д.Митний простір України: глобальні виклики та ризики: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 438 с.

89. Шульга М. М. Митне законодавство України і міжнародні митні стандарти. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 4 (19). С. 220-232.

90. Митна політика та митна безпека України: монографія; за заг. ред. П. В. Пашка, І. Г. Бережнюка. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2013. 338 с.

91. План реформування Державної митної служби України на 2024–2030 роки, затвердженийнаказом Держмитслужби України від 24.05.2024 р. № 686. URL: https://customs.gov.ua/planita-zviti-roboti.

92. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митнихорганів: Закон України від 17.09.2024 р. № 3977-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3977-20#Text.

93. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Закон України від 22.08.2024 р. № 3926-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text.

94. Про митний тариф України: Закон України від 05.04.2001р. № 2371-11 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text.

95. Жорін Ф. Л. Правові основи митної справи в Україні (конспект курсу лекцій з програмних тем): Навч. посібник. Київ: КНЕУ. 2001. 248 с.

96. Ченцов В. Особливості еволюції управлінської структури Державної митної служби України. URL: http://www.dridu.-dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Chentsov.pdf.

97. Тодощук А. В., Чопко А. І. Митна система України. *Молодий вчений.* 2018. № 9 (61). С. 523-527.

98. Мартинюк В.П. Митна система України та її фіскально-регулюючий потенціал. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 3. С. 84-92.

99. Дорофеєва Л. М., Корнева Т. В. Адміністративно-правова діяльність Держмитслужби в умовах війни і перспективи євроінтеграції. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 5. С. 245-250.

100. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 Київ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text

101. У Держмитслужбі обговорили проєкт Антикорупційної програми на 2023 – 2025 роки. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/u-derzhmitsluzhbi-obgovorili-proiekt-antikoruptsiinoyi-programi-na-2023-2025-roki-1152.

102. Практичні кроки реалізації Антикорупційної програми Держмитслужба обговорила з міжнародними партнерами. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/praktichni-kroki-realizatsiyi-antikoruptsiinoyi-programi-derzhmitsluzhba-obgovorila-z-mizhnarodnimi-partnerami-1493.

103. Федотов О. П., Назарко А. А. Інструментальна специфіка впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 93-105.

104. Романенко Є. Моделі комунікативної політики держави та інструментальне забезпечення взаємодії органів державної влади та громадськості. *Демократичне врядування*. 2014. Випуск 14. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2022/feb/26763/romanenko.pdf.

105. Квеліашвілі І. М. та ін. Комунікаційна стратегія як засіб стимулювання трансформаційних процесів у митній сфері. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 4 (31). С. 59-65.

106. Система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів «Трембіта». URL: https://egov.dp.gov.ua/services/sistema-trembita.

107. Про можливість використання Аналітично-правової системи Zakon-Online: лист Державної митної служби України від 24.02.2023 р. № 10/10-05/7/50.

108. Мінфін: Стратегічний план цифровізації Держмитслужби – інструмент для наближення митних практик України до європейських стандартів. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-stratehichnyi-plan-

tsyfrovizatsii-derzhmytsluzhby-instrument-dlia-nablyzhennia-mytnykh-praktyk-ukrainy-do-ievropeiskykh-standartiv.

109. Мінфін схвалив стратегічний план цифровізації Держмитслужби. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_skhvaliv_strategichnii_plan_ tsifrovizatsii_derzhmitsluzhbi-4448.

110. Федотов О. П. Митний пост: адміністративно-правовий аналіз діяльності з виконання завдань, покладених на органи доходів і зборів. *Митна справа.* 2014. № 1. С. 31-42.

111. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України № 2142-IX від 24 березня 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text.

112. Рєпіна Н. В., Микуляк О. В. Концептуальні аспекти розвитку електронної митниці в Україні. *Грааль науки*. 2022. № 12-13. С. 81-86.

113. Гапонюк М. А., Бороденко Т. М. Трансформація митниці: фактори появи електронної митниці. *Грааль науки*. 2023. № 26. С. 54-62.

114. За 5 місяців 2024 року митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на 10,8 млрд грн. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-5-misiatsiv-2024-roku-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-108-mlrd-grn-1632.

115. Соболєва М. В. Митна система. Її роль, структура, значення і завдання. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/159.pdf.

116. Про затвердження Класифікатора Державної митної служби України, її територіальних органів та їх структурних підрозділів: наказ від 26.11.2019 р. №4 95. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0495201-19#Text.

117. Сидоренко О. В. Адміністративно-правовий статус митних постів в Україні: дис. … доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Сумський державний університет. Суми. 2020. 227 с.

118. Адміністративне право України: Підручник. Ю. П. Битяк та ін.Київ: Юрінком Інтер. 2011. 544 с.

119. Гаман С. М. Особливості конфліктів в митних органах України. *Вісник Академії митної служби України*. Серія «Державне управління». 2013. № 1 (8). С. 76-81.

120. Комзюк В. Т. Правові гарантій діяльності митних органів України. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 70-74.

121. Федотов О. П. Оновлена концепція контролю правильності визначення митної вартості товарів, які ввозяться (імпортуються) на митну територію України. *Теорія і практика правознавства*. 2016. Випуск 1 (9). С. 1-23.

122. Про утворення територіальних органів Державної митної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2019 р. № 858. *Офіційний вісник України.* 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-2019-п#Text.

123. Наказ Міндоходів України «Про затвердження Положення про Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Міндоходів та Положення про Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Міндоходів» від 29.05.2013 р. № 133. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0133810-13#Text.

124. Bakalina O. Administrative activities of customs bodies of Ukraine: concepts and specific features. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2024. № 12. P. 20-25.

125. Разумей М. М., Кухтін Д. О. Структура митної системи України в контексті європейської практики управління митними ризиками. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2024. № 1 (40). С. 44-50.

126. Федотов О. П. Організація системи та структури митних органів України: понятійні визначення. *Правове життя сучасної України*: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). Т. 2

відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін. Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс. 2012. С.144-146.

127. Тімошенко Н. М. та ін. Митна політика України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 61. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3762/3683.

128. Камлик М. І. та ін. Контрабанда: засоби попередження та протидії: навч. посібник. Київ: МІВВЦ. 2001.116 с.

129. Люба О. Митна вартість товару: проблемні аспекти та шляхи їх вирішення. *Вісник економіки.* 2022. № 2. С. 171-185.

130. Лемеха Р. Автоматизація та інформатизація митних процедур як пріоритетні напрями вдосконалення адміністрування митних режимів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 126-133.

131. Енциклопедичний словник з державного управління. Уклад.: Ю. П. Сурмінта ін. за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ. 2010. 820 с.

132. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління: навчальний посібник. Київ: УАДУ. 1998. 160 с.

133. Ковалюк О. М.Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики). Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка. 2002. 396 с.

134. Архірейська Н. В. Аналіз підходів до оцінювання митної справи. *Ефективна економіка*. 2014. № 7. URL: http://www.economy.nayka. com.ua/?op=1&z=3176.

135. Митне право України: навчальний посібник; за заг. ред. проф. В. В. Ченцова. Київ, 2007. 283 с.

136. Бакаліна О. Адміністративно-правовий статус митних органів України: поняття та структура. *Європейські перспективи*. 2021. № 2. С. 224-231.

137. Бухарєва Ю. В. Сутність та особливості митних правил як об’єкту правоохоронного реагування. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2(29). С. 245-256.

138. Лубкей Н. Державна митна служба України: проблеми реалізації фіскальних та регулюючих повноважень. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2009. Випуск 1. С. 126-135.

139. Куліш А. М. Правове регулювання становлення завдань та функцій Державної митної служби України. *Форум права*. 2011. №1. С. 542-546.

140. Комзюк В. Т. Завдання та принципи діяльності митних органів України та спеціалізованих митних установ. *Право і Безпека*. 2012. № 1. С. 86-90.

141. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2022 р. № 188-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-p#Text.

142. Дзюбинський А. В. та ін. Митна політика в умовах воєнного стану. *Товарознавчий вісник*. 2023. Випуск 16. С. 98-104.

143. Базилюк І. О. Форми та методи експортного контролю. *Митна справа*. 2022. № 1. С. 74-81.

144. Бакаліна О. Поняття та особливості компетенції митних органів України у галузі митної справи. *Європейські перспективи*. 2022. № 3. С. 242-249.

145. Бакаліна О. Поняття та структурні елементи адміністративно-правового статусу митних органів України. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ:* матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (29-30 квітня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 400-404.

146. Приймаченко Д. В. Щодо поняття функцій митних органів. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 12. С. 84-87.

147. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави: дис. … докт. юрид. наук: 12.00.07 Ірпінь. 2007. 477 с.

148. Любива Ю. В. Місце та роль фіскальної функції серед інших функцій митних органів. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: Право. 2009. № 1. С. 94-97.

149. Андрійко О. Ф., Корнева Т. В. Сучасний стан та основні напрями вдосконалення митного контролю в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 107-112.

150. Журавка Ф. О. Інституційне забезпечення системи валютного регулювання та валютного контролю. *Проблеми економіки*. 2012. № 1. С.15-19.

151. Печора К. В. Шляхи взаємодії державних органів щодо публічного адміністрування торгівлі валютними цінностями в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. №2. С. 354-356.

152. Додін Є. В. Зміст правоохоронної функції митних органів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія».* 2010. Т. 9. С. 148-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2010_9_17.

153. Трагнюк Р. Р. Проблеми визначення статусу митних органів як правоохоронних органів на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 466-469.

154. Кушенко О. Теоретичні та методологічні основи дослідження митного ринку. Development of Ukraine’s customs policy in the context of European integration: Scientific monograph. 2023. Том 1. С. 130-148.

155. Макарова С. О. Сервісна митниця в умовах євроінтеграції. *Нове українське право.* 2022. Випуск 6. Том 2. С. 47-49.

156. Бабюк А. М. Новітні орієнтири державної митної політики. *Нове українське право*. 2022. Випуск 1. С. 88-93.

157. Квеліашвілі І. Гармонізація національної митної політики з міжнародними нормами і стандартами в митній сфері. *Державне управління і місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 1 (28). С. 74-80.

158. Дрозд О. Ю. Митні органи як сервісно-орієнтовані центри надання послуг. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 457-459.

159. Гунько К. І. Сервісна функція митних органів: потенціал теоретичного аналізу. *Економічний вісник.* 2018. №1. С. 69-74.

160. Дячок О. О. Становлення регулятивної функції митних органів. *Вісник Академії Митної служби України.* Серія «Право». 2011. № 1 (6). С. 15-25.

161. Пашко П. В. Функції митної політики. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: Економіка. 2009. № 1. С. 16-22.

162. Кийда Л. І. Особливості захисту прав інтелектуальної власності митними органами України. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2016. № 1(14). С. 161-169.

163. Нагорічна О. С., Слободян В. В. Основні форми міжнародного співробітництва України у митній справі. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 3(20). С. 34-42.

164. Угрин В. В. Діджиталізація митного контролю в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 47. С. 168-173.

165. Гуцул І. А. Фактори та домінанти розвитку «Електронної митниці» Україні. *Economy and customs and legal relations.* Edition 8. December. 2018. С. 56-62.

166. Коляда С. П., Рябой В. І. Удосконалення е-митниці – запорука розвитку митної справи в Україні. *Бізнес-інформ*. 2016. № 3. С. 238-243.

167. Kormych, B. (2017). The European Customs Union Study Group: Drafting the EU Customs Law. European Political and Law Discourse. 4 (6). URL: https://ssrn.com/abstract=3111656.

168. Сидорович О., Герчаківський С. Інформаційне забезпечення митної справи України в контексті цифрової стратегії розвитку суспільства. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С. 210-225.

169. Конвенція про процедуру спільного транзиту від 20.05.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-87#n5.

170. Марчук В., Обух В. «Маленький вступ» до ЄС: перші результати дії «митного безвізу» для України. Укрінформ: Мультимедійна платформа іномовлення України. 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubriceconomy/3588240-malenkij-vstup-do-es-persi-rezultati-dii-mitnogo-bezvizu-dla-ukraini.html.

171. Лебідь В. В. та ін. Дослідження ефективності спрощення митних формальностей на основі діджиталізації. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/ 225627-Article%20Text-516214-1-10-20210312.pdf.

172. Ніколайчук О. Цифровізація як ключовий тренд євроінтеграції української митниці. URL: https://www.mdoffice.com.ua/ru/aSNewsDic.getNews?dat=15112023&num_c=834794.

173. Виговська Л. Митний «безвіз» з ЄС: що зміниться і які переваги для бізнесую URL: https://suspilne.media/287627-mitnij-bezviz-z-es-so-zminitsa-i-aki-perevagi-dlabiznesu/.

174. Тасліцький Г. Митний безвіз: про що насправді йдеться. Юридична газета онлайн. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mitniy-bezviz-pro-shchonaspravdiydetsya.html.

175. Федотов О. П. Щодо впровадження європейських діджитал-практик у діяльність Державної митної служби України та її територіальних підрозділів. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика». 2023. Т. 2. С. 102-106.

176. Результати виконання митними органами фіскальної функції у 2024 році. Офіційний сайт ДМС України. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/rezultati-vikonannia-mitnimi-organami-fiskalnoyi-funktsiyi-u-2024-rotsi-1976.

177. Костишин Ю. С. Науково-методичний підхід до оцінювання ефективності митного контролю в системі фінансової безпеки. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 4(94). С. 88-98.

178. Угрин В. та ін. Ефективність роботи митних органів України в умовах воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022 рік. Том 32. № 3. С. 171-182.

179. Покарання за контрабанду товарів в Україні відповідають вимогам ЄС. URL: https://cost.ua/pokarannya-za-kontrabandu-tovariv-v-ukrayini-vidpovidayut-vymogam-yes/.

180. Допілко В. О., Явдощук Р. В. Правові засоби протидії контрабанді та порушенням митних правил на транспорті: сучасний стан. *Lex portus.* № 4 (18). 2019. С. 90-104.

181. За 2024 рік митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на 18 млрд. грн. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: https://customs.gov.ua.

182. Шевчук О. Р., Герчаківська О. Я. Протидія порушенням митних правил в Україні та перспективи адміністративно-процедурного врегулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 533-539.

183. Грянка Г. В. Правові засади адміністратив-ної відповідальності за порушення митних правил. *Право і суспільство*. 2012. № 12. С. 102-108.

184. Накліцький Д., Герасимчук Є. Митне оформлення товарів на період воєнного стану: ключові новації для бізнесу: Дія Сіті. Актуальна добірка матеріалів для експертів LIGA ZAKON. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210518_mitne-oformlennyatovarv-na-perod-vonnogo-stanu-klyuchov-novats-dlyabznesu.

185. Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.04.2022 р. № 426. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-п#Text.

186. Мережко Н. та ін. Митна політика України під час збройної агресії рф. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 6. С. 4-16.

187. Перепьолкін С. М. Адаптація митного законодавства України в контексті європейської інтеграції. *Митна справа*. 2009. № 3. С. 93-99.

188. Додін Є. В. Шляхи адаптації митного законодавства України до міжнародних митних правил, норм та стандартів. Життя І.В. Шерешевського як духовна єдність між поколіннями юристів: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяченої 120–річчю від дня народження (м. Одеса, 13 грудня 2008 р.). Одеса: ОНЮА/ 2008. С. 185-189.

189. Биков І. О. Українська митниця та стандарти ЄС (адміністративно-правове дослідження): монографія. Одеса: Видавництво «Юридика». 2023. 224 с.

190. Дорофеєва Л. М., Корнева Т. В. Виклики та співпраця на шляху європейської інтеграції в сфері митної справи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2023. Випуск 80. С. 455-461.

191. Луць Л. Формування правового механізму взаємодії України з Радою Європи та Євросоюзом. *Віче*. 2006. Випуск 7-8. С. 54-55.

192. Українська митниця в горизонті-2030. Мета – підготовка до вступу до Митного союзу та ЄС, – колонка Юрія Драганчука для NV. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukrainska-mytnytsia-v-horyzonti-2030-meta-pidhotovka-do-vstupu-do-mytnoho-soiuzu-ta-ies-kolonka-iuriia-drahanchuka-dlia-nv.

193. Майбутнє української митниці в умовах вступу в ЄС. Аналітично-консультативна робота. Київ. 2024. 26 с.

194. Микитенко Т. В. та ін. Розвиток інституту авторизованого економічного оператора в Україні в контексті імплементації міжнародних

стандартів. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 58. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3275/3199.

195. Деркач Е. М. Правові питання запровадження інституту авторизованого економічного оператора. *Економіка та право*. 2021. № 4. URL: https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economiclaw/ article/view/7453/ 6756.

196. Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту: Закон України від 30 серпня 2022 року № 2555-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2555-20#Text.

197. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) від 18.05.1973 р. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/995_643#Text.

198. Протокол про внесення змін до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі. Угода про спрощення процедур торгівлі від 27.11.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_053/paran2#n17.

199. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

200. Бакаліна О. Митне співробітництво України з Республікою Польща. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 квітня 2023 року). С. 481-483.

201. Угода між Державним митним комітетом України та Головою Головного митного управління Республіки Польща про зв’язок у сфері взаємодопомоги від 03.08.1996 року. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/ show/616_020#Text.

202. Протокол між Державною митною службою України та Міністром Фінансів Республіки Польща про співробітництво у сфері митної

статистики від 14.04.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_160#Text.

203. Протокол між Державною митною службою України та Міністром Фінансів Республіки Польща про засвідчення документів при перевезенні товарів автомобільним транспортом в пунктах пропуску для автомобільного сполучення від 14.04.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 616_051#Text.

204. Бакаліна О. Співпраця з питань митної справи України і Молдови. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (19-20 квітня 2024 року). С. 348-350.

205. Меморандум про порядок подання взаємодопомоги Державною митною службою України й Департаментом митного контролю Республіки Молдова від 10.07.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 498_500#Text.

206. Протокол між Державною митною службою України й Митним департаментом Республіки Молдова про взаємне визнання товаротранспортних, комерційних і митних документів та митних забезпечень від 15.05.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_052#Text.

207. Протокол про узгодження форми і реквізитів інформації, яка передається між Державною митною службою України і Митним департаментом Республіки Молдова від 08.04.2004 р. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_076#Text.

208. Протокол між Державною митною службою України та Митною службою Республіки Молдова про організацію обміну попередньою інформацією про товари та транспортні засоби, переміщувані через державний кордон України та Республіки Молдова від 21.11.2006 р. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_110#Text.

209. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про взаємодопомогу в митних справах від 19.06.2000 р. URL: https://zakon. rada. gov.ua/laws/show/642_120#Text.

210. Угода між Україною і Словацькою Республікою про співробітництво і взаємодопомогу в галузі митної справи від 15.06.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_661#Text.

211. Меморандум між Державною митною службою України і Митним Директоратом Словацької Республіки щодо практичної реалізації положень Угоди між Україною і Словацькою Республікою про співробітництво та взаємодопомогу в галузі митної справи від 04.04.2001 р. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_103#Text.

212. Протокол між Державною митною службою України та Митним Директоратом Словацької Республіки про порядок взаємодії з питань обміну даними митної статистики про торгові операції від 28.04.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_030#Text.

213. Протокол між Державною митною службою України і Митним Директоратом Словацької Республіки про обмін інформацією з питань митної оцінки від 28.04.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_031#Text.

214. Протокол між Державною митною службою України та Митним Директоратом Словацької Республіки про організацію обміну попередньою інформацією товари та транспортні засоби, що переміщуються через державний кордон України і Словацької Республіки від 18.09.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_082#Text.

215. Угода між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про взаємну допомогу в митних питаннях від 19.05.1995 р. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/348_014#Text.

216. Меморандум між Державною митною службою України і Митною і фінансовою охороною Угорської Республіки щодо практичної реалізації положень Угоди між Урядом України і Урядом Угорської

Республіки про взаємну допомогу в митних питаннях від 11.11.2002 р. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/rada/show/348_081#Text.

217. Протокол між Державною митною службою України та Митною і фінансовою охороною Угорської Республіки щодо організації обміну інформацією про товари та транспортні засоби, які переміщуються через митний кордон України і Угорської Республіки від 11.11.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/348_045#Text.

218. Протокол між Державною митною службою України та Митною і Фінансовою Охороною Угорської Республіки про співробітництво в галузі контролю митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України та Угорської Республіки від 08.12.2003 р. URL: https://zakon. rada. gov.ua/rada/show/348_047#Text.

219. Протокол між Державною митною службою України і Службою Митної і Фінансової Охорони Угорської Республіки про порядок взаємодії з питань обміну даними митної статистики зовнішньої торгівлі від 08.12.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/348_046#Text.

220. Панов І. О. Роль Всесвітньої митної організації в організації управління митною справою в Україні. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*: тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф.(м. Харків, 17 трав. 2019 р.). Харків. С. 160-162.

221. Рамкові стандарти безпеки і полегшення світової торгівлі: багатостороння угода від 01.06.2005 р. URL: https://ips.ligazakon. net/document/ MU05120.

222. Туржанський В. А. Спрощення митних процедур відповідно до Рамкових стандартів ВМО. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Економічні науки. 2014. № 25. С. 230-237.

223. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text.

224. Денисенко С., Дудченко В. Митне законодавство Європейського Союзу у сфері спрощення митних процедур як базова правова модель для подальшої євроінтеграції України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31). С. 175-181.

225. Щербатюк Н. В. Організація митного контролю: європейський досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 387-391.

226. Войченко Т. О. Організація митного контролю: європейські практики. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/875/840.

227. Булан О., Дяченко С. Санкції за порушення митних правил в державах-членах ЄС: порівняльний аналіз. ГО «Український центр європейської політики». 2021. 21 с.

228. Ангел Є. та ін. Анатлітично-консультативна робота «Майбутнє української митниці в умовах вступу в ЄС». Київ: ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», 2024. 27 с.

229. Direktionen I bis XI. www.zoll.de. URL: https://www.zoll.de/DE/Der-Zoll/Struktur-des-Zolls/Generalzolldirektion/Direktionen-I-bis-XI/direktionen-i-bis-xi_node.html.

230. Петрова І. Митна служба Німеччини в інтегрованій системі митних служб Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 1. С. 121-126.

231. Черкасський Р. А. Досвід Німеччини у сфері запобігання та протидіїзлочинності митними органами. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє*: тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2021 р.). Харків. С. 346-348.

232. Grundlegende Informationen. www.zoll.de. URL: https://www.zoll.de/DE/Fachthemen/Zoelle/ATLAS/ATLAS-Allgemein/Grundlegende-Informationen/grundlegende-informationen_node.html.

233. Батченко Л., Ковальова М. Європейський досвід управління митними ризиками. *Науковий вісник*. 2015. URL: http://n-visnik.oneu. edu.ua/ collections/2015/226/pdf/5-17.pdf.

234. La Direction Nationale Garde-Côtes des Douanes. www.douane.gouv.fr. URL: https://www.douane.gouv.fr/la-direction-nationale-garde-cotes-des-douanes.

235. Les missions de la douane française. www.douane.gouv.fr. URL: https://www.douane.gouv.fr/la-douane/qui-sommes-nous/les-missions-de-la-douane-francaise.

236. La Direction Nationale du Renseignement et des Enquêtes Douanières. www.douane.gouv.fr. URL: https://www.douane.gouv.fr/fiche/la-direction-nationale-du-renseignement-et-des-enquetes-douanieres.

237. Le Service d'Enquêtes Judiciaires des Finances (SEJF). www.douane.gouv.fr. URL: https://www.douane.gouv.fr/le-service-denquetes-judiciaires-des-finances-sejf.

238. Les écoles nationales des douanes. www.douane.gouv.fr. URL: https://www.douane.gouv.fr/les-ecoles-nationales-des-douanes.

239. Direction Nationale des Statistiques du Commerce Extérieur. www.douane.gouv.fr. URL: https://www.douane.gouv.fr/direction-nationale-des-statistiques-du-commerce-exterieur.

240. Le Service Grands Comptes. www.douane.gouv.fr. URL: https://www.douane.gouv.fr/fiche/le-service-grands-comptes.

241. Organisation des services de la douane française. www.douane.gouv.fr. URL: https://www.douane.gouv.fr/la-douane/qui-sommes-nous/organisation-des-services-de-la-douane-francaise.

242. Służba Celno-Skarbowa. www.gov.pl. URL: https://www.gov.pl/web/ kas/sluzba-celno-skarbowa.

243. Лемеха Р. І. Адміністративно-правове регулювання митних режимів у Республіці Польща та в Україні: порівняльне дослідження. *Правові новели*. 2019. № 7. С. 50-58.

244. Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика: монографія; за заг. ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2014. 288 с.

245. Пояснювальна записка до Проект Закону про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу № 10411 від 16.01.2024 р. URL: https:// itd. rada. gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2165894.

246. Верховна Рада прийняла закон, що наближає Україну до повного застосування митного законодавства ЄС і дозволить бізнесу адаптуватися до оновлених правил перед переходом до нового Митного кодексу. Державна митна служба України: веб-сайт. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/verkhovna-rada-priiniala-zakon-shcho-nablizhaie-ukrayinu-do-povnogo-zastosuvannia-mitnogo-zakonodavstva-ies-i-dozvolit-biznesu-adaptuvatisia-do-onovlenikh-pravil-pered-perekhodom-do-novogo-mitnogo-kodeksu-1720.

247. Верховна Рада прийняла в цілому законопроєкт Мінфіну, що наближає Україну до повного застосування митного законодавства ЄС (№ 10411). Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: https://mof.gov. ua/uk/news/verkhovna_rada_priiniala_v_tsilomu_zakonoproiekt_minfinu_shcho_nablizhaie_ukrainu_do_povnogo_zastosuvannia_mitnogo_zakonodavstva_ies__10411-4754.

248. Черновалова Х. Контрабанда в Україні: чи вплине посилення кримінальної відповідальності на незаконне перевезення товарів. Інформаційно-аналітичного порталу «КомментаріиУА» (comments.ua): веб-сайт. URL: https://money.comments.ua/ua/article/economy/kontrabanda-v-ukraini-chi-vpline-posilennya-kriminalnoi-vidpovidalnosti-na-nezakonne-perevezennya-tovariv-743035.html.

249. Оцінка криміналізації товарної контрабанди в Україні в контексті євроінтеграції. Центр соціально-економічних досліджень «CASE Україна»: веб-сайт. URL: https://case-ukraine.com.ua/news/otsinka-kryminalizatsiyi-tovarnoyi-kontrabandy-v-ukrayini-v-konteksti-yevrointegratsiyi/.

250. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

251. Національна стратегія доходів до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/_2030.pdf/.

252. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C), затверджений наказом Міністерства фінансів України від 09.02.2024 року № 63. URL:file:///C:/Users/Hp/Downloads/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%A6%D0%A2%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B8%2001.02.2024%20().pdf.

253. Шлях до ЄС: митна сфера України отримала високу оцінку від Єврокомісії. Державна митна служба України: веб-сайт. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/shliakh-do-ies-mitna-sfera-ukrayini-otrimala-visoku-otsinku-vid-ievrokomisiyi-1842.

254. 4 роки програми AEO в Україні: попри війну бізнес продовжує демонструвати європейські темпи долучення. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/4_roki_programi_aeo_v_ukraini_popri_viinu_biznes_prodovzhuie_demonstruvati_ievropeiski_tempi_doluchennia-4720.

255. Нові можливості для компаній зі статусом AEO – перетин кордону у першочерговому порядку. Державна митна служба України: веб-сайт. URL: https://customs.gov.ua/news/aeo-59/post/novi-mozhlivosti-dlia-kompanii-zi-statusom-aeo-peretin-kordonu-u-pershochergovomu-poriadku-1934.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бакаліна О. М. Адміністративно-правовий статус митних органів України: поняття та структура. *Європейські перспективи*. 2021. № 2. С. 224-231.

2. Бакаліна О. М. Основні етапи становлення та розвитку національної митної системи після проголошення незалежності України. *Право UA*. 2022. № 2. С. 242-248.

3. Бакаліна О. М. Поняття та особливості компетенції митних органів України у галузі митної справи. *Європейські перспективи*. 2022. № 3. С. 242-249.

4. Bakalina O. Administrative activities of customs bodies of Ukraine: concepts and specific features. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2024. № 12. P. 20-25.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Бакаліна О. М. Поняття та структурні елементи адміністративно-правового статусу митних органів України. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ*: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 400-404.

6. Бакаліна О. М. Митне співробітництво України з Республікою Польща. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С. 481-483.

7. Бакаліна О. М. Співпраця з питань митної справи України і Молдови. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 року). Тернопіль, 2024. С. 348-350.

8. Бакаліна О. М. Виклики у діяльності митних органів в період становлення незалежності України. *Пріоритети зміцнення безпеки держави та підвищення ефективності правоохоронної діяльності: національні та міжнародні контексти*: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 25 квітня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 93-97.

9. Бакаліна О. М. Впровадження національних автоматизованих систем митного контролю та оформлення. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді*: збірник матеріалів VII Міжнародної наукової студентської конференції (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 240-242.

Додаток Б

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бакаліни Олександра Миколайовича на тему
«Адміністративно-правовий статус митних органів України: сучасний стан та напрями модернізації»

Акт складено про те, що основні положення та висновки дисертаційного дослідження Бакаліни Олександра Миколайовича на тему «Адміністративно-правовий статус митних органів України: сучасний стан та напрями модернізації», поданого на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, виконаного у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна», використовуються у правозастосовній діяльності адвоката Ганущин Ольги Богданівни, зокрема щодо: підготовки правових висновків у справах, що стосуються діяльності митних органів; представництва інтересів клієнтів у справах про адміністративні правопорушення у сфері митного законодавства; розробки процесуальних документів з урахуванням сучасного підходу до правового статусу митних органів; формування пропозицій щодо вдосконалення практики правозастосування у сфері публічного адміністрування.

Зазначені результати сприяли: підвищенню ефективності надання правової допомоги клієнтам; актуалізації знань з питань адміністративно-правового регулювання митної сфери; забезпеченню комплексного підходу до захисту прав та інтересів клієнтів у публічно-правових відносинах; розширенню практичної бази для застосування сучасних доктринальних підходів в адвокатській діяльності.

Ганущин Ольга Богданівна АДВОКАТ Св-во ТР №000101 від 29.01.2016 р. 2938801668

Додаток В

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження Бакаліни Олександра Миколайовича на тему
«Адміністративно-правовий статус митних органів України: сучасний стан та напрями модернізації»

Цим актом засвідчується, що результати дисертаційного дослідження на тему **«Адміністративно-правовий статус митних органів України: сучасний стан та напрями модернізації»**, підготовленого здобувачем Бакаліною Олександром Миколайовичем, були впроваджені в практичну діяльність ТОВ «ВД Брокер Сервіс» та використані у наступних напрямах:

1. **Удосконалення організаційно-правових механізмів взаємодії з митними органами України**, зокрема при оформленні зовнішньоекономічних операцій.
2. **Підвищення ефективності правозастосування** у сфері митного регулювання шляхом врахування змін в адміністративно-правовому статусі митних органів.
3. **Розробка внутрішніх регламентів і методичних рекомендацій**, що базуються на висновках і пропозиціях дослідження щодо модернізації митної системи.
4. **Покращення комунікації з митними органами** в межах адміністративних процедур, з урахуванням актуальних підходів до їх правового статусу.

Результати дослідження сприяли підвищенню правової обізнаності працівників ТОВ «ВД Брокер Сервіс» та більш ефективному застосуванню митного законодавства в щоденній практиці.

Директор
ТОВ «ВД Брокер Сервіс» Дохват В. М.

Додаток Г

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 51-75-75;
www.wunu.edu.ua; rektor@wunu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

Проректор з науково-педагогічної роботи
Західноукраїнського
національного університету
к.е.н., доцент
Віктор ОСТРОВЕРХОВ

АКТ

про впровадження у навчальний процес юридичного факультету Західноукраїнського національного університету результатів дисертаційного дослідження Бакаліни Олександра Миколайовича на тему «Адміністративно-правовий статус митних органів України: сучасний стан та напрями модернізації», поданого на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

Голови: *Сломи Валентини Миколаївни*, т.в.о. декана юридичного факультету, доктора юридичних наук, професора;

Членів комісії: *Кравчук Мар'яни Юріївни*, завідувача кафедри адміністративного права та судочинства, доктора юридичних наук, професора;

Москалюк Надії Богданівни, професора кафедри безпеки та правоохоронної діяльності, д.ю.н., професора,

ЗУНУ
№ 126-29/1309 від 20.06.2025

склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження Бакаліни Олександра Миколайовича на тему «Адміністративно-правовий статус митних органів України: сучасний стан та напрями модернізації» використовуються у навчальному процесі для проведення занять з дисциплін «Адміністративне право», «Актуальні питання адміністративного права та процесу», «Адміністративно-деліктне право», які викладаються для студентів юридичного факультету ЗУНУ.

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення у навчально-методичних виданнях вказаних дисциплін, опорних конспектах лекцій та інших навчальних матеріалах. Зокрема, в якості джерел для поглибленого вивчення окремих тем рекомендовано наступні публікації:

1. Бакаліна О. М. Адміністративно-правовий статус митних органів України: поняття та структура. *Європейські перспективи*. 2021. № 2. С. 224-231.
2. Бакаліна О. М. Основні етапи становлення та розвитку національної митної системи після проголошення незалежності України. *Право UA*. 2022. № 2. С. 242-248.
3. Бакаліна О. М. Поняття та особливості компетенції митних органів України у галузі митної справи. *Європейські перспективи*. 2022. № 3. С. 242-249.
4. Bakalina O. Administrative activities of customs bodies of Ukraine: concepts and specific features. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2024. № 12. P. 20-25.
5. Бакаліна О. М. Поняття та структурні елементи адміністративно-правового статусу митних органів України. Російсько-українська війна: право, безпека, світ: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 400-404.

Голова комісії:
т.в.о. декана юридичного факультету,
доктор юридичних наук, професор **Валентина СЛОМА**

Члени комісії:
завідувач кафедри адміністративного
права та судочинства, доктор юридичних
наук, професор **Мар'яна КРАВЧУК**

професор кафедри безпеки та правоохоронної
діяльності, д.ю.н., професор **Надія МОСКАЛЮК**